شاهه لطف الله قادري

جو

ڪلام

تحقيق ۽ تصحيح

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

ثقافت کاتو حڪومت سنڌ

شاه لطف الله قادريءَ رحمة الله عليه

جو ڪلام

تحقيق ۽ تصحيح

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

ثقافت کاتو، حڪومت سنڌ

كتاب جو نالو: شاهه لطف الله قادريءَ جو ڪلام
تحقيق ۽ تصحيح: ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ
ڇاپو: ٽيون 2010
تعداد: 1000 ڪاپيون
قيمت: سؤ روپيا
ڪمپوزنگ: لعل محمد قريشي
ڇپيندڙ: عريبه پبليڪيشنس ڪراچي 5210909
ڇپائيندڙ: ثقافت کاتو، حڪومت سنڌ

هن ڪتاب جا حق ۽ واسطا
ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ وٽ محفوظ آهن

قيمت: 100 روپيا

Title of Book : Shah Lutf Allah Qadri Jo Kalam
Research By: Dr. Nabi Buksh Khan Baloch
Edition : Third 2010
Quantity : One Thousand
Composing : Lal Mohammad
Printer : Areeba Publications Karachi
Publisher : Culture Department, Govt. of Sindh

Price : Rs: 100

نوٽ: هي ڪتاب ڪلچر ڪتاب گهر، ويجهو ايم پي اي هاسٽل،
سر غلام حسين هدايت الله روڊ تي دستياب آهي.
فون نمبر: 021-9206073-9206144

فهرست

- ناشر طرفان 5
- مهاڳ 7
- مقدمو 8
- متن رسالي جو 51
- قسم اول: وحدت 54
- قسم ٻيو: سالڪن جو سلوڪ 62
- قسم ٽيون: چئن ڪلمن جي صفت 68
- قسم چوٿون: توحيد ۽ موحد 76
- قسم پنجون: عشق ۽ عاشقن جو حال 89
- قسم ڇهون: فقر ۽ فقير 99
- قسم ستون: پير، مرشد ۽ جوڳي 131
- منهاج المعرفت مان سنڌي بيت 136

ناشر طرفان

شاهلطف الله قادري (1020-1090ھ) سنڌيءَ جي ڪلاسيڪي شاعري جي حوالي سان تمام وڏو نالو آهي. سندس ٻہ ڪتاب ”سنڌي رسالي“ ۽ ”منهاج المعرفت“ تي سنڌ جي وڏي عالم، اديب ۽ پارکو، تحقيق ڪري ترتيب ڏنو ۽ ان کي شاھ لطف الله قادري جو ڪلام جي عنوان سان سپ کان پهريان انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي 1968ع ۾ شايع ڪيو. ڪتاب جو ٻيو ڇاپو 2004ع ۾ پڌرو ڪيو ويو. ڊاڪٽر بلوچ صاحب، لطف الله قادري جي ان ڪلام کي ميين شاھ عنات جي ڪلام ۽ حضرت شاھ عبدالڪريم جي ڪلام جي بيتن جي ڪڙي قرار ڏنو آهي. ڪتاب ۾ ڊاڪٽر بلوچ صاحب جن جو لکيل مقدمو بہ وڏي اهميت جو حامل آهي، جو ان ۾ لطف الله قادري جي سوانح حيات ۽ شاعري تي عالمانہ گفتگو ڪئي ويئي آهي.

ثقافت کاتي حڪومت سنڌ جي اها ڪوشش رهي آهي تہ سنڌ جي تاريخ ، آڳاٽي ادب ، آثار قديمہ ۽ ٻين اهم موضوعن تي ڪتاب شايع ڪري. ان کان علاوه اهي ڪتاب بہ ٻيهر ڇپرايا وڃن، جيڪي هن وقت مارڪيٽ ۾ موجود نہ آهن. ثقافت کاتي طرفان گذريل ٻن سالن ۾ کاتي جي وزير، محترمہ سسئي پليجو جي هدايتن تي شاھ جو رسالو، سچل سرمست جو رسالو، شاھ

عبدالڪريم بلڙي واري جو ڪلام ۽ ڪلام گرهوڙي بہ ھـيـهـر شايع ڪيا ويا آهن. ان رٿا تحت لطف الله قادري جو ڪالم شايع ڪيو پيو وڃي.. اميد آهي تہ پڙهندڙ اسان جي هن ڪوشش کي ساراهيندا.

شمس جعفراڻي

سيڪريٽري

ثقافت کاتو، حڪومت سنڌ

مهاڳ

شاهہ لطف الله قادري (1020-1090ھ) جي ”سنڌي رسالي“ جو دستياب ٿيڻ ۽ پڻ سندس ٻئي ڪتاب ”منهاج المعرفت“ جو ملڻ سنڌي علم ادب لاءِ هڪ نيڪ فال آهي. انهن ٻن ڪتابن مان هٿ ڪيل ساڍن ٽن سون ڪن بيتن جو هيءَ اڳاٽو ۽ ناياب ذخيرو، سنڌيءَ جي اساسي (ڪلاسيڪي) شاعري جي تاريخ کي روشن ڪري ٿو. ميين شاهہ عنات جو ڪلام، حضرت شاهہ عبداللطيف کان فوري اڳ واري دور جو سرمايو آهي. لطف الله قادري جو رسالو ۽ بيت وري ميين شاهہ عنات جي ڪلام ۽ شاهہ عبدالڪريم جي مثالي بيتن جي وچ واري ڪڙي آهن. شاهہ لطف الله قادري جي بيتن جي اشاعت سان شاهہ عبدالڪريم بلڪ قاضي قادن کان وٺي شاهہ عبداللطيف جي دور تائين سنڌي اساسي شاعري جي ارتقاء ۽ عروج جي تاريخ روشن ٿئي ٿي.

سنڌ يونيورسٽي کي جس جڳائي جنهن جي اشاعتي پروگرام هيٺ هيءُ اهم ڪتاب شايع ٿي رهيو آهي. محترم شيخ محمد سومار (ساڪن بدين) جا وڏا احسان جو شاهہ لطف الله جو ”سنڌي رسالو“ هٿ ڪري ڏنائين. حافظ احمد لاکي (ساڪن لڳ ميرپور بٺورو) جا قرب جو ”منهاج المعرف“ وارو قلمي مجموعو بنده جي حوالي ڪيائين. محترم محمد طالب لوهار، ممتاز مرزا ۽ شيخ محمد اسماعيل پريس ڪاپي تيار ڪرڻ ۽ پروفن پڙهڻ جو بار پنهنجي ذمي کيو. مسٽر غلام علي الانا ان جي ڇپائي جو انتظام ڪيو ۽ سنڌ يونيورسٽي پريس جي مئنيجر مسٽر اعجاز محمد صديقي ۽ محمد حسن بلوچ ۽ سندس ساٿي ڪمپازيٽرن، ڪتاب جي سهڻي ڇپائي ڏانهن توجهہ ڏنو. بنده انهن سڀني صاحبن جو شڪر گذار آهي.

سنڌ يونيورسٽي حيدرآباد
25 ذوالحج 1387ھ
25 مارچ 1968ع

خادم العلم
نبي بخش

باسمه تعاليٰ

مقدمو

بيتن جا سرچشما

شيخ المشائخ شاهہ لطف الله قادري جا هي ناياب بيت، سندس ٻن مکيہ ڪتابن ”منهاج المعرفت“ ۽ ”سنڌي رسالي“ مان مليا آهن، جن جو احوال هيٺينءَ ريت آهي:

منهاج المعرفت: سنہ 1955ع ڌاري ڊاڪٽر پروفيسر نبي بخش قاضي ڪان مرحوم ڊاڪٽر عمر بن محمد دائودپوٽي کي ٻڙ هي ڪتاب مليو، جنهن جي آڌار تي ماهنامہ ”نئين زندگي“ سيپٽمبر 1958ع ۾ ڊاڪٽر صاحب مرحوم ”سنڌي قديم شاعري (شاهہ ڀٽائي کان اڳ)“ جي عنوان سان هڪ مضمون لکيو، جنهن جو مهاڳ هن طرح آهي:

> ”ٿيو سال اتفاق سان عزيزم پروفيسر قاضي نبي بخش جي معرفت ”بيان العارفين“ جو هڪ نسخو مليم، جنهن سان گڏ لطف الله قادريءَ جو هڪ نادر فارسي ڪتاب ”منهاج المعرفت“ بہ شامل هو، جو هن سنہ 1078 هجري ڌاري لکڻ شروع ڪيو، يعني شاهہ لطيف جي ولادت کان 34 ورهيہ اڳي. منجهس قادري طريقي موجب 13 باب سلوڪ جا ڏنل آهن. هر هڪ باب جي آخر ۾ هڪ يا ٻہ بيت سنڌيءَ ۾ ڏنل اٿس. اهڙا بيت ڪل 15 آهن جن مان هڪ ٽن سٽن وارو، ڏهہ چئن سٽن وارا، ٻہ پنج سٽا، هڪ ڇهہ سٽو ۽ هڪ ست سٽو بيت آهي. انهن مان خبر پوي ٿي تہ شاهہ ڪريم جي وفات کان ٿورو پوءِ سنڌي بيت ۾ ڪيتري نہ قدر ترقي ٿي ويئي هئي.“

ڊاڪٽر صاحب پنهنجي مضمون ۾ فقط پنج بيت نموني طور ڏنا هئا، پر جيئن تہ ”منهاج المعرفت“ هڪ اڳاٽو ڪتاب هو، بنده کي بيحد

اشتياق رهيو ته باقي بيت پڻ پڙهي شايع ڪجي، اتفاق سان ڊاڪٽر داؤد پوٽو صاحب سگهوئي پوءِ اسان کان جدا ٿي ويو ۽ راقم کي هن ڪتاب ڏسڻ جو موقعو نه مليو. جڏهن محترم ڊاڪٽر قاضي نبي بخش صاحب کان پڇا ڪيم ته ٻڌايائين ته: "اهو قلمي ڪتاب ڊي. جي ڪاليج، حيدرآباد جي لئبرري جو هو ۽ مون ڊاڪٽر صاحب جن جي حوالي ڪيو هو جو پوءِ وٽن ئي رهجي ويو."

انهيءَ اُميد تي ته من هي ڪتاب ڪٿان ملي وڃي، مسلسل ڳولا جاري رکي وئي. پنجن سالن بعد سنه 1963ع ۾ حافظ احمد لاکي جي ڳوٺ (تعلقو ميرپور بٺورو) وڃڻ ٿيو. جتي سندس وڏن جي ڪتبخاني جا باقي بچيل ڪتاب ڏٺا ويا. حافظ احمد صاحب مهرباني ڪري هڪ قلمي جلد تحفي طور ڏنو، جنهن ۾ هيٺيان ڪتاب شامل هئا: 1- منهاج المعرفت، 2- نظم سنڌي (قافيه الف اشباع)، 3- "رساله ميان سلامت رحمت الله عليه يعني شاهه عبدالڪريم صاحب بلري قدس سره" يعني بيان العارفين (فارسي)، 4- فقه جو هڪ رسالو (فارسي)، 5- هڪ فارسي نظم. هن جلد جي هڪ ورق تي "فدائي نام محمد مدام ابراهيم" جي سجع سان مالڪ "حافظ ابراهيم ولد مرحوم مغفور عبدالوا......." جي مهرلڳل آهي ۽ پڻ هڪ آخري ورق تي "بتاريخ سيزدهم روز دوشنبه ماه مبارڪ ذوالحج سنه 1202" لکيل آهي.

هن مجموعي ۾ "منهاج المعرفت" جملي 107 ورقن تي شامل آهي ۽ آخر ۾ ڪتابت جي تاريخ هن طرح ڄاڻايل آهي:

"تمت تمام شد نسخه منهاج المعرفت از تصانيف
شيخ لطف الله مرحوم قادري
و از تحرير فارغ شد بتاريخ 14 ماه ربيع الاول سنه1208 هجري

"رسالي ڪريمي" جي آخر ۾ ڪتابن جي تاريخ ڄاڻايل ڪانهي، پر ٻئي ڪتاب لڳ ڀڳ ساڳئي وقت جا لکيل ٿا ڀانئجن. ڊاڪٽر دائود پوٽي مرحوم کي قاضي نبي بخش وٽان جيڪو قلمي نسخو مليو هو، تنهن ۾ پڻ "منهاج المعرفت" ۽ "رسالو ڪريمي" ٻئي شامل هئا، مگر "منهاج المعرفت" وارو متن غالباً ناقص هو ڇاڪاڻ ته ڊاڪٽر صاحب جي لکڻ موجب ان ۾

جملي "13 باب سلوڪ جا" ۽ "سنڌي بيت ڪل 15" هئا. اسان جي آڏو جيڪو قلمي نسخو آهي، تنهن جي مقدمي مان ظاهر آهي تہ مصنف هي ڪتاب ايڪيهن بابن ۾ جوڙيو ۽ ان ۾ ڪم از ڪم ويهہ سنڌي بيت موجود آهن. (1) جي اسان "سنڌي رسالي" جي پويان ضميمي طور ڏنا آهن. (2)

سنڌي رسالو: "منهاج المعرفت" جي ملڻ بعد وڏيڪ آسرو ٿيو تہ شايد هن بلند پايي عالم ۽ عارف جا ڪي ٻيا ڪتاب پڻ دستياب ٿين، انهيءَ ڪري وڌيڪ ڳولا جاري رکي وئي. سنہ 1964ع ۾ اسان جي ساٿي ۽ سڄڻ شيخ محمد سومار صاحب (ساڪن بدين) هڪ سنڌي قلمي جلد مطالعي لاءِ موڪليو جو ظاهر ۾ فقه جو ڪتاب ٿي لڳو، ڇاڪاڻ تہ ان جي شروع ڪان وٺي ڳچ حصي تائين سرسري نظر ڪندي فقهي مسئلن ۽ ٻين ديني حڪمن ۽ هدايتن جوئي ذڪر نظر ٿي آيو. ان ڪانسواءِ غلام محمد مزين (حجام) جنهن جي مطالعي هيٺ هيءَ ڪتاب رهيو، تنهن پڻ مٿئين ورق تي نيري مس سان هيٺين عبارت لکي ڇڏي آهي:

"تذڪرة الطالبين سنڌي فقه قلمي آهي
جوڙيل مخدوم مولوي عبدالله مقتدي مولوي
مرحوم محمد هاشم صاحب رحمت الله عليه ٺٽي يعني نگرواري جو
غلام محمد مزين"

هن جلد جي منڍ وارا اصلوڪا سيئي ورق سلامت نہ هئا، مگر باقي بچيل ورقن تي شروع ڪان آخر تائين ميان غلام محمد مزين نيريءَ مس سان هڪ ڪان وٺي 227 تائين صفحا هڻي ڇڏيا هئا.

فراغت ۾ بنده جڏهن تفصيل سان هن قلمي جلد جو مطالعو ڪيو تہ معلوم ٿيو تہ هيءَ فقط هڪ ڪتاب ناهي مگر هيٺين منظوم سنڌي ڪتابن

1- باب نمبر 1، 2، 3، 4، 5، 6، 9، 10، 11، 12، 13، 14، 15، 16، 17، 18، ان هر هڪ جي آخر ۾ هڪ سنڌي بيت ڏنل آهي. بابت نمبر 19 ۾ ٻہ بيت (وچ ۽ آخر ۾) آهن. باب نمبر 20 ۾ ڪوبہ بيت ڪونهي ۽ وري باب 21 جي آخر ۾ ٻہ بيت ڏنل آهن. موجوده نسخي ۾ باب نمبر 7 ۽ 8 غالباً ناقص آهن ۽ ٿي سگهي ٿو تہ ٻئي ڪنهن بہ نسخي ۾ انهن بابن هيٺ ۽ پڻ باب نمبر 20 هيٺ ڪي بيت موجود هجن.

2- ڏسو هيٺ صفحو 136

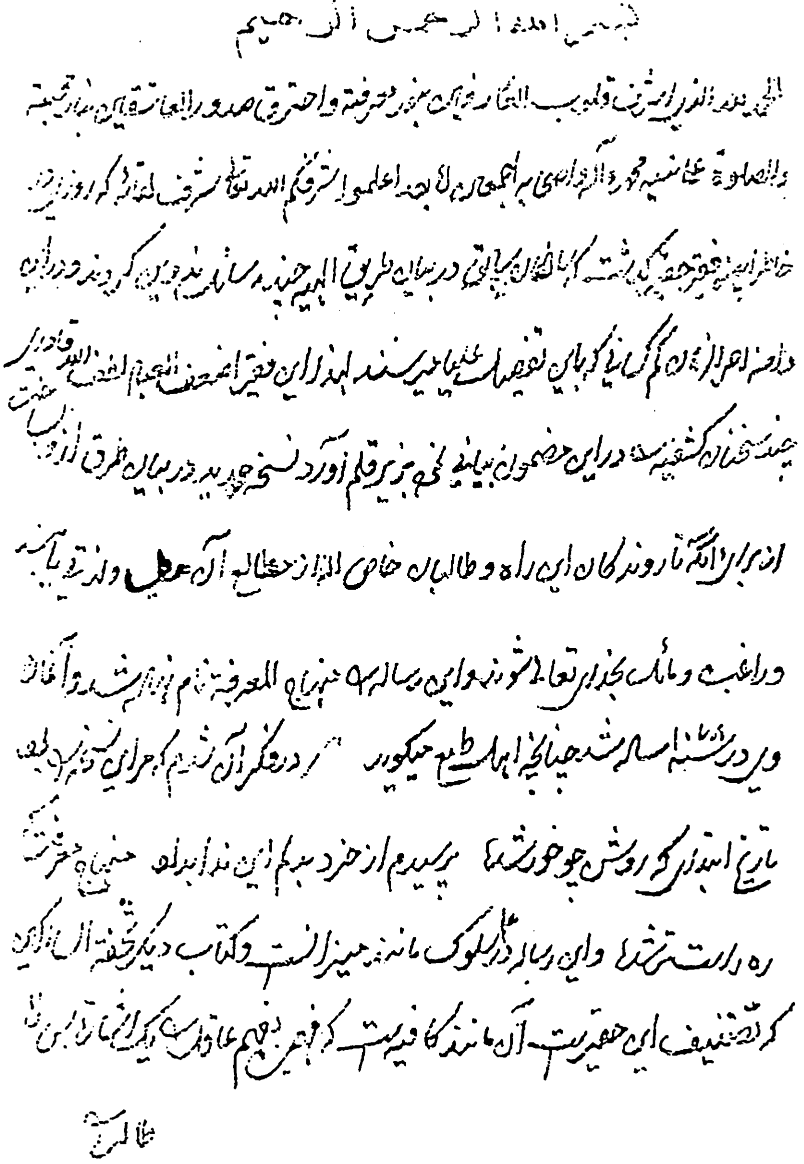
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذی روشن قلوب العارفین بنور معرفته واحترق صدور العاشقین بنار محبته

'منهاج المعرفت' جي شروع وارو صفحو

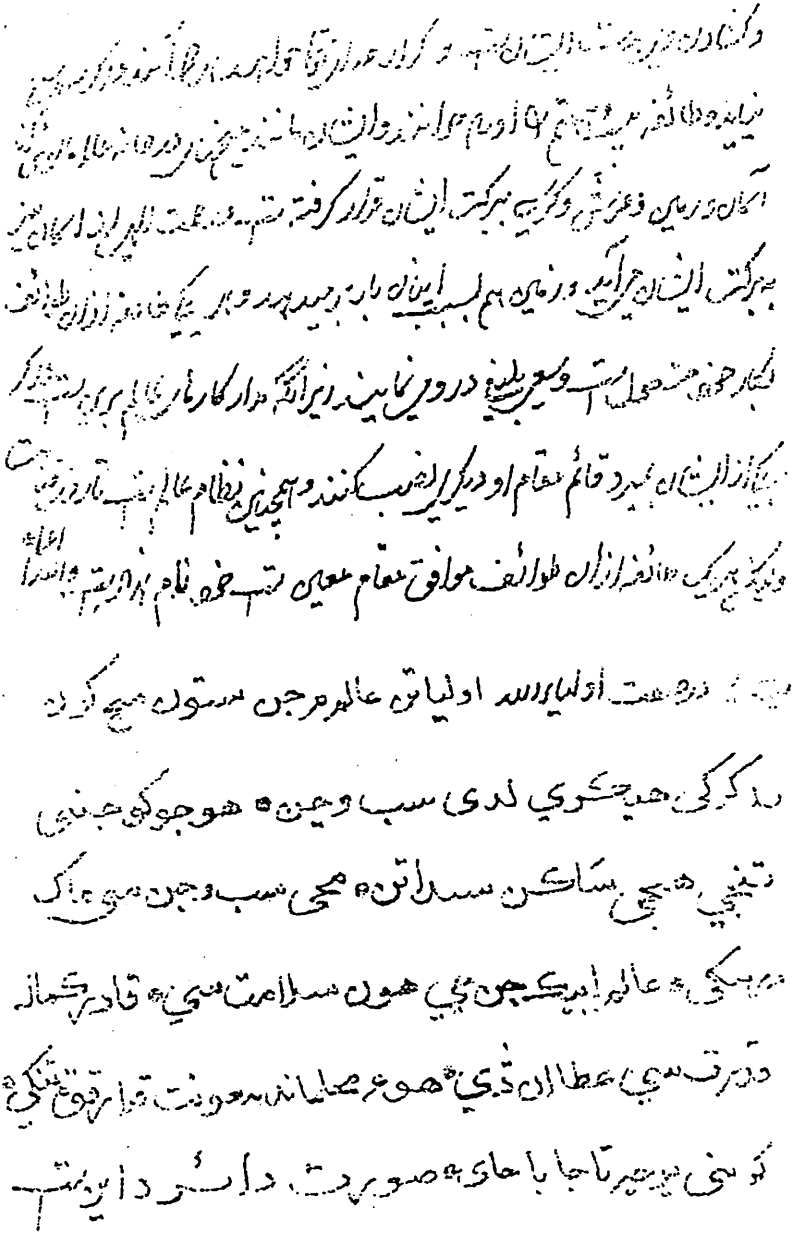

'منهاج المعرفت' جي خاتمي وارو صفحو

بسم الله الرحمٰن الرحيم

الٰهي عالم ڌڻي سائين سڀنا جياءُ

تنهن اِتيا ريئڙ تنهن ورها ريدڙ تنهن واريد رواءُ

نڪو ڪري پان ورنڊي ڪهڪي نه رهي نڪاءُ

اِت آهي عجز سڀ ڪنهن کي نڪو ڪبر نڪاءُ

جن ڪري متي ڪري پان ورن ويا پادشاهه

سڀ هلن حڪم تنهنجي ۾ تنا دوح رڪو نه ساهه

ڪُوڏا ڪيو رسالو ابي فقير جو ريبين

ٿوري سنڌي ڏاڍي سهلو جن ابو جن

پڙهي ٻوڙي ڪري سڳا اچي سکن

لطف الله جي لهو بيني ٿي سکين بوترن

ساري شامل سو ڪيو مني سنڌي ڇهين

بسم ... وحدت ڏري جي تز جا الله

بيت سالڪو سالڪن تنهن صفت

[illegible]

'سنڌي رسالي' جي شروع وارو صفحو

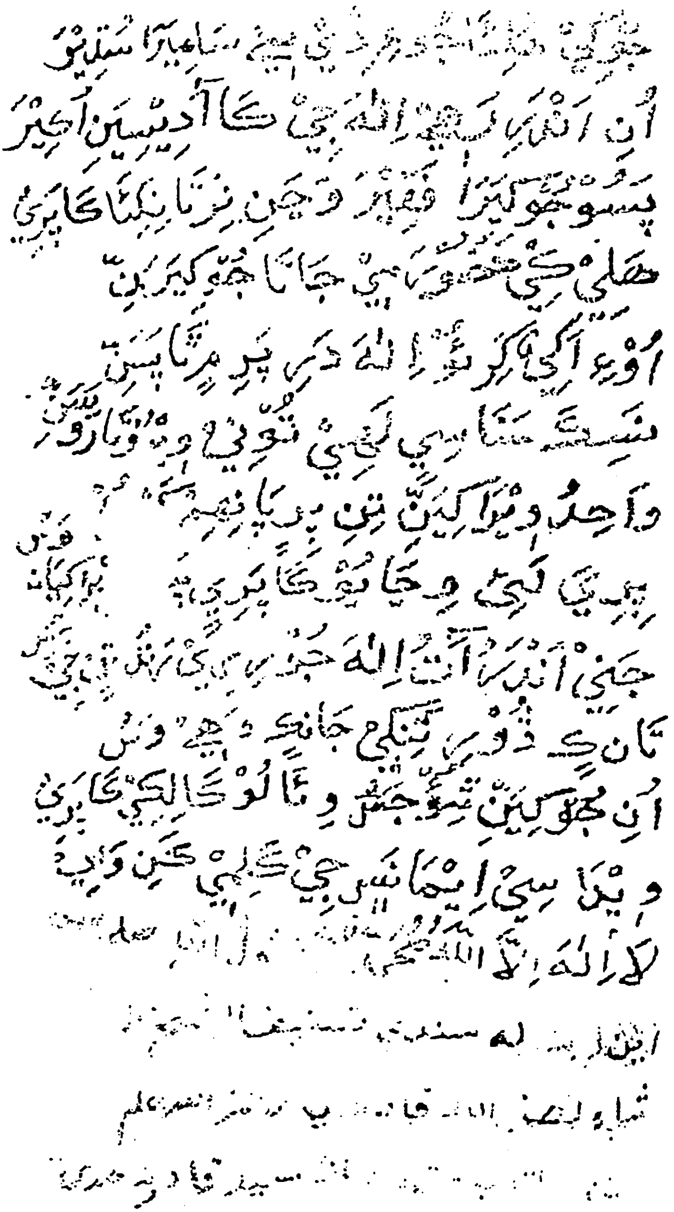

'سنڌي رسالي' جي خاتمي وارو صفحو

۾ رسالن تي مشتمل هڪ مجموعو آهي. 1- متفرقہ عبارتون (پهريان چار صفحا)، 2 تذڪرة الطالبين مخدوم عبدالله جو (ص5-134)3- ”چهل حديث“ (ص ص 135-155) 4- عقيقه باب سمجهاڻي (ص156-163)5- بدعتن خلاف هدايت نامو(ص ص 163-194) 6- درود حاضري پڙهڻ جي تربيت (ص 194-200) 7- نبي ﷺ جن جي شان ۾ شيخ عبدالنبي جي عربي قصيدي جو منظوم سنڌي شرح جوڙيل محمد صلاح جو. 8- بيتن ۾ سنڌي رسالو. هن ”مجموعي“ وارو، اهو آخري ڪتاب ٿي شاهہ لطف الله قادري جو رسالو هو. جنهن جو دستياب ٿيڻ نهايت نيڪ فال هو.

هيءُ ”سنڌي رسالو“ هن قلمي مجموعي ۾ (غلام محمد مزين طرفان لڳايل صفحن مطابق) صفحي 241 کان شروع ٿي صفحي327 تي ختم ٿئي ٿو. يعني تہ جملي 87 صفحن ۾ سمايل آهي. مگر غور سان مطالعو ڪندي معلوم ٿئي ٿو تہ صفحي 318 بعد ڪي ورق نڪري ويا آهن. صفحي 318 جي پڇاڙي ۾، نشان طور هيٺ لاڳيتي (صفحي 319) جو پهريون لفظ ”تيلاه“ ڄاڻايل آهي، مگر صفحي 319 تي اهو لفظ موجود نہ آهي. رسالي جي بابن مان ”قسم ڇهين“ هيٺ اهي ورق ڪٽل آهن. ”قسم ڇهين“ جي شروع ۾ ڄاڻايل آهي تہ هن جملي ۾ هڪ سؤ ٻاهٺ بيت، مگر موجوده متن ۾ فقط 115 بيت آهن: يعني تہ 47 بيت ڪٽل آهن. ڪاتب جي لکڻي موجب هر صفحي تي 3 يا 4 بيت لکيل آهن ۽ انهيءَ حساب سان غالباً 12 صفحا يا 6 ورق ڪٽل آهن.

”سنڌي رسالي“ جو هيءُ متن ڪنهن ٻئي قلمي نسخي تان ”الهڏني بن ابراهيم“ نالي ڪاتب، سيد قادر ڏني شاهہ لاءِ اُتاريو. رسالي جي ستن ”قسمن“ (بابن) مان هر هڪ ”قسم“ جي شروع ۾ مصنف طرفان بيتن جو تعداد ڄاڻايل آهي. پر سواءِ پهرئين ”قسم“ جي ٻين ڇهن ئي ”قسمن“ هيٺ بيتن جي ڄاڻايل تعداد ۽ هن قلمي نسخي ۾ موجود بيتن جي تعداد ۾ فرق آهي.[1]

ان مان ظاهر آهي تہ نسخن جي نقل در نقل ۾ پڻ شايد ورقن جي

1- تفصيل لاءِ ڏسو هيٺ مقدمو ص (26)

هڪ جاءِ تان ٻي جاءِ تي مٽ سٽ يا ضايع ٿيڻ سببان اهو فرق واقع ٿيو آهي.

رسالي جي ڪاتب جيڪا صورتخطي استعمال ڪئي آهي، تنهن ۾ حرفن ۽ ڪن لفظن جون صورتون ائين آهن جيئن هيٺ ڏنگين ۾ ڏنل آهن:

حرف: ٻ (ب)، ڀ (ڀ)، ٽ (ت، ٽ)، ٿ (ٿ)، ٺ (ت، پ، ٽ، ٿ)، ڄ ۽ ڃ (ج)، ڇ (ڇ)، جهہ (ج)، ڏ (ڏ)، ڊ ۽ ڍ (ڊ)، ڌ (ڎ ڌ)، ڙ (ر)، ڦ (ف)، ڪ، ڳ، ڱ، ڳ، (ک)، ڻ (ن)

لفظ: "هن"، "هين" ۽ "هون" جي اچار کي (هم) لکڻ سان ادا ڪيو ويو آهي. مثلاً هنڌهن (هڌهم)، اتاهين (اتاهم)، ڇهون (ڇهُم)، جيها، تيها، ڪيها، کي ڪاتب (جها، تها، ڪها) ڪري لکيو آهي. ويو، رهيو، آيونِ وغيره الفاظ "ي" جي بدران "ع" سان لکيا اٿس. (وئو رهئو، آئونِ = ڪين آيو وڃن آيو). "امڙ" کي (امن) ۽ "ماڙهو" کي (مارو) ڪري لکيو اٿس.

ڪاتب طرفان رسالي جي آخر ۾ ڪابت جي تاريخ ڏنل ڪانهي، مگر هن نسخي جي انهيءَ صورتخطي جي بناء تي ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو تہ ڪاتب الهڏني اهو نسخو موجوده صورتخطيءَ جي رائج ٿيڻ (اندازاً 1860) کان اڳ لکيو ۽ ٿي سگهي ٿو تہ هي نسخو اڄ کان ڏيڍ يا پوڻا ٻہ سؤ سال کن اڳ جو لکيل هجي.

سوانح حيات

شاهہ لطف الله قادري جي سوانح بابت هن وقت تائين ڪا خاص تفصيلي معلومات حاصل نہ ٿي سگهي آهي، مگر خوش بختي سان سندس ٻہ ڪتاب "سنڌي رسالو" ۽ "منهاج المعرفت" موجود آهن، جن مان ظاهر آهي تہ هو هڪ اهل دل عالم ۽ صوفي، پنهنجي وقت جو وڏو شاعر ۽ سنڌي زبان جو خادم هو.

"سنڌي رسالي" جي خاتمي تي، ڪاتب ڪيس "شيخ المشائخ شاهہ لطف الله قادري رحمت الله عليه ساڪن اڳام" ڪري لکيو آهي [1] اهو اهڃاڻ سندس سوانح جي سلسلي ۾ نهايت قيمتي آهي. "اڳام" مان مراد يقيني طور

1- ڏسو صفحو 135

”اگهم“ آهي: ان نالي سان سنڌ ۾ هڪ ”اگهم“ جو ڳوٺ هو جو ٺٽي شهر کان ٽي ڪوهہ پري هو ۽ سنہ 1153ھ ۾ موجوده هو.[1] ٻيو سنڌ جو تاريخي ۽ قديم شهر ”اگهم ڪوٽ“ يا ”اگهاماٽو“ آهي، جنهن جا آثار حيدرآباد کان 20-25 ميل ڪن ڏکڻ اوپر طرف تعلقي ماتلي ۾ واقع آهن.

”منهاج المعرفت“ سان لاڳيتو شامل شاهہ ڪريم جي رسالي (بيان العارفين) جي قلمي نسخي جي حاشيي تي ڪنهن لکندڙ ٽن جدا جاين تي ”منهاج المعرفت“ مان عبارتون نقل ڪيون آهن ۽ هرجاءِ تي مصنف جو نالو ”شيخ لطف الله تتئي“ يعني ”ٺٽوي“ ڪري لکيو آهي. ٻئي هڪ پوئين ورق تي ”منهاج المعرفت“ مان عبارت نقل ڪندي مصنف جو نالو شيخ لطف الله قادري“ پڻ لکيو اٿس. انهن عبارتن مان هڪ گمان اٿي ٿو تہ شايد شاهہ لطف الله قادري ٺٽي جي پرواري ڳوٺ ”اگهم“ جو هجي، ٺٽي واري انهيءَ قريبي نسبت سببان کيس ”ٺٽوي“ پڻ سڏيو ويو هجي. مگر اهڙي گمان جي خلاف ٻيا دليل اٿن ٿا جي ان کي رد ڪن ٿا: اول تہ فقط مير علي شير قانع تحفت الڪرام ۾ انهيءَ ”اگهم ڳوٺ“ جو نالو ضمناً ڪنيو آهي، مگر ان جي ٻي ڪا مشهوري بيان ٿيل ڪانهي. جيڪڏهن شاهہ لطف قادري ”اگهم ڳوٺ“ يا ”ٺٽي“ جو هجي ها تہ مير علي شير قانع کان ڳجهو نہ رهي ها. قانع جي تصنيفن ۾ ”لطف الله“ نالي جن بہ بزرگن جو ذڪر آيو آهي، سي شاه لطف الله قادري کان مختلف معلوم ٿين ٿا. مير علي شيرقانع، تحفة الڪرام (سنڌي ترجمو ص 558) ۾ ”ميان لطف الله مدرس“ (ٺٽوي) جو ذڪر ڪيو آهي، جو ”هڪ مرد ڪامل، پنهنجي وقت جو مشهور جامع العلوم ۽ زماني جو وڏي ۾ وڏو عالم هو. ”مقالات الشعراء“ ۾ ”لطف الله ڪتابي“ جو مختصر ذڪر آهي (ص 838) جو سال 1150ھ کان پوءِ بہ زنده هو. ٻي جاءِ (ص 694) تي ”لطف الله نالي فارسي شاعر جو نالو ملي ٿو. مگر اهي مڙيئي بزرگ شاهہ لطف الله قادري کان سواءِ ڪي ٻيا هئا.

زياده قرين قياس ائين ٿي معلوم ٿئي ٿو تہ شاهہ لطف الله قادري، سنڌ جي مشهور ۽ قديم تاريخي شهر ”اگهم ڪوٽ“ جو هو جو ڏهين صدي

1- ڏسو تحفت الڪرام (سنڌي ترجمو. سنڌي ادبي بورڊ 1957ع) ص 268

هجري ۾، بلڪ ان کان اڳ عالمن، صوفين ۽ درويشن جو مرڪز بنجي چڪو هو. خصوصاً ڏهين صدي جي پوئين اڌ ۾ مشهور ولي مخدوم اسماعيل سومري (وفات 996 ھ) ۽ سندس همعصر عالمن ۽ بزرگن پنهنجي علمي ۽ روحاني فيض سان اگهم ڪوٽ کي نوازيو، جنهن ڪري هتي وڏا مدرسا قائم ٿيا، جن ۾ مشهور عالمن پڙهايو. اهي درسگاهون ۽ بزرگن جون درگاهون 12 صدي هجري تائين وڏي اوج تي رهيون. "شاهہ لطف الله" جي تعليم ۽ تربيت اگهم ڪوٽ جي انهن ئي اعليٰ درسگاهن ۾ لائق استادن جي زيرنظر ٿي.

ساڳئي وقت اگهم ڪوٽ "سهروردي" توڙي "قادري" طريقن جي بزرگن جي فيض ۽ هدايت جو پڻ مرڪز هو، جن پنهنجي زندگي کي عوام جي اخلاقي تربيت ۽ روحاني خوشيءَ لاءِ وقف ڪري ڇڏيو هو. حضرت غوث الثقلين عبدالقادر جيلاني جي اولاد مان ابو المناقب شيخ جمال الدين عبدالله جي مريدن مان حضرت شيخ اسحاق بن سلطان بن بهلول قادري، اگهم ڪوٽ ۾ سڪونت اختيار ڪري اتي قادري طريقي جي دائري کي وسيع ڪيو هو. سندس وفات پڻ اگهم ڪوٽ ۾ ئي ٿي (1) قادري طريقي جي فيض جا اهي سرچشما جاري هئا، جو شاهہ لطف الله پڻ انهن مان سيراب ٿي "قادري مشرب" اختيار ڪيوءِ "قادري" نسبت سان مشهور ٿيو.

شاهہ لطف الله پنهنجي تعليم جي تڪميل بعد راهہ طريقت ڏانهن مائل ٿيو ۽ قادري طريقي سان وابستہ ٿيڻ ڪانپوءِ پنهنجي علمي فضيلت ۽ ذاتي بزرگي جي ڪري هو قادري طريقي جي "مرشد" ۽ "شيخ" واري منزل تي پهتو. اهو جواني بعد سندس حياتيءَ جو پويون دور هو ۽ ان وقت هين کي سمجهائڻ خاطر عملي طور سلوڪ ۽ طريقت جي راهہ روشن ڪرڻ شروع ڪيائين. انهيءَ سلسلي ۾ اول ڪتاب "تحفة السالڪين" لکيائين. ڪجهہ عرصي بعد بيو ڪتاب "منهاج المعرفت" سنہ 1078ھ ۾ لکڻ شروع ڪيائين، جنهن جي مضمون ۽ معيار مان توڙي خود مصنف جي مقدمي مان ائين معلوم ٿئي ٿو تہ هن اهو ڪتاب ورهين جي وسيع مطالعي ۽ راهہ سلوڪ جي گهري ڄاڻ بعد لکيو. گمان غالب آهي تہ اهو ڪتاب هن پنهنجي زندگيءَ

1- تحفة الڪرام، سنڌي ترجمو صفحو 406

جي پنجاهہ سٺ سالن جي پختي تجربي ۽ علم تصوف جي تجزيي بعد تصنيف ڪيو. انهيءَ گمان موجب سندس ولادت اندازاً 1020 هہ (1611ع) ڌاري قرار ڏيئي سگهجي ٿي. ٽيون ڪتاب "سنڌي رسالو" جو غالباً پنهنجي فارسي ڪتاب "منهاج المعرفت" کان پوءِ خاص طرح سنڌي خواندن جي سهوليت خاطر لکيائين. انهيءَ جي معنيٰ تہ شاهہ لطف الله قادري 1075هہ کان پوءِ پڻ ڪجھ عرصو زنده رهيو ۽ سندس رشد و هدايت سببان ڪيس "شيخ المشائخ" تسليم ڪيو ويو جيئن تہ "سنڌي رسالي" جي ڪاتب پڻ ڪيس "شيخ المشائخ" جي انهيءَ اعليٰ لقب سان ٿي ياد ڪيو آهي. جيڪڏهن سنہ 1078هہ بعد ڏهہ ٻارهن سال وڌيڪ جيئرو رهيو هجي تہ سندس وفات اندازاً 1090 (1679ع) ڌاري ٿي هوندي.

تصنيفون:

سلوڪ ۽ راهہ طريقت جي اشارن ۽ اهڃاڻن، منزلن ۽ مشاهدن جي وضاحت ۽ سمجهائڻ خاطر شاهہ لطف الله قادري جيڪي ڪتاب تصنيف ڪيا، تن مان ٽن جا نالا معلوم آهن جن مان ٻہ موجود آهن:

تحفة السالڪين:

هيءَ غالباً پهريون ڪتاب هو جو علم سلوڪ ۽ راهہ طريقت بابت تصنيف ڪيائين. هيءُ ڪتاب في الحال دستياب نہ ٿي سگهيو آهي، مگر ان بعد جو ٻيو ڪتاب "منهاج المعرفت" لکيائين تنهن ۾ "تحفة السالڪين" جو ذڪر موجود آهي. مصنف پاڻ "منهاج المعرفت" جي مقدمي ۾ ڄاڻائي ٿو تہ: علم سلوڪ ۾ ڪتاب "منهاج المعرفت" ائين آهي جيئن ڪتاب "ميزان" ۽ هن حقير جو (هن کان اڳ) تصنيف ڪيل ڪتاب "تحفة السالڪين " ائين آهي جيئن ڪتاب "ڪافيه"[1] علم صرف جي مطالعي لاءِ ڪتاب "ميزان" نسبتاً آسان آهي ۽ انهيءَ ڪري شروع ۾ پڙهايو ويندو آهي. ابن حاجب جو لکيل ڪتاب "ڪافيه" آخر ۾ نحو جي مطالعي لاءِ پڙهايو ويندو آهي. مگر ان ۾ نحو جا قاعدا بالڪل اختصار سان بيان ٿيل آهن جنهن ڪري ان کي سمجهڻ لاءِ شرحون لکيون ويون آهن.

1- ڏسو ڪتاب "منهاج المعرفت" جو "مقدمو"

"منهاج المعرفت" جي ويهين باب هيٺ سلوڪ ۽ طريقت جي هڪ سؤ چوراسي منزلن جي مختصر طور ذڪر ڪرڻ بعد پڻ مصنف لکي ٿو ته:
"اي عزيزا! ڄاڻ ته فقير (مصنف) هن رسالي (منهاج المعرفت) ۾ فقط راهه جي منزلن جا نالا لکيا آهن. هن رسالي ۾ انهن جي حقيقت ۽ انهن جي تفصيل لکڻ مصلحت جي موافق نه هو. انهيءَ ڪري ان ڪان پرهيز ڪيو ويو البته جيڪي ڪجهه مصلحت جي موافق هو سو (هن کان اڳ) ڪتاب "تحفة السالڪين" ۾ لکيو ويو آهي."

مطلب ته "تحفة السالڪين" سلوڪ بابت "منهاج المعرفت" کان وڌيڪ مختصر ۽ ڳوڙهو ڪتاب آهي.

منهاج المعرفة:

هيءُ ڪتاب "منهاج المعرفت" يعني "معرفت الاهي جو دستور" تصور جي سلسلي ۾ هڪ معياري ڪتاب آهي. وقت جي رواج موجب هيءُ خالص علمي ڪتاب فارسيءَ ۾ لکيل آهي. منجهس جملي 21 باب آهن. اصل ڪتاب جو فارسي مقدمو هن طرح آهي:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اشرف قلوب العارفين بنور معرفة و احترق صدور العاشقين بنار محبه والہ صلوة علیٰ نبيہ محمد و آله و اصحابه اجمعين. اما بعد اِعلموا اشرفكم الله تعاليٰ شرف لقائہ كه روزي در خاطر اين فقير حقير گذشت كه سالكان سابق در بيان طريق الهيه چند رسائل تدوين كردند و در اين دامن آخر الزمان كم كساني كه باين تفصيل عليا مي رسند - لهذا اين فقير اضعف العباد لطف الله قادري چند سخنان كشفيه را در اين مضمون بيان نموده بزير قلم آورد نسخه جديد در بيان طرق ازو بساخت از براي آنكه تا روند گان اين راه و طالبان خاص الہ از مطالع آن حظي و لذتي يا بند و راغب و مائل بخداي تعاليٰ شوند و اين رساله "منهاج المعرفت" نام نهاده شد و آغاز وي در سنه 1078 سال شد چنانچه اهل طبع مي گويد- قطعه [1]

در فكر آن شدم كه مر اين نسخه را بود

1- اصل ۾ "رباعي"

تاريخ ابتداي كه روشن چون خور شود
پر سيدم از خرد بدلم اين ندا بداد
منهاج معرفت كه "رهي راست پُر" شود (1)

و اين رساله در علم سلوک مانند "ميزان" است و كتاب ديگر "تحفة السالكين" كه تصنيف اين حقير است آن مانند "كافيه" است كه فهميده بفهم عاقل را يک اشاره بس- اما طالب بايدكه اين رساله فقير بسيار مطالع كند و تدبر و تامل دور نمايد يا واقف بر حقائق واسرار گردد واز منازل و مقامات و معاملات رانيک آگاه بود و حقائق و دقائق سالكان وصوفيان بطريق اجمال و تفصيل بفهمد و واقف پر كنه آن شود- و الله الموفق والمعين و اليه المرجع والمعاد"

مقدمي ۾ ڪتاب جي لکڻ جو سبب يا مقصد مصنف هن طرح بيان ڪيو آهي ته "فقير (مصنف) جي دل ۾ خيال آيو ته اڳين سالڪن طريقه الهيه (راهه الاهي) بابت ڪيترائي رسالا لکيا آهن، مگر هن آخر زمان ۾ ڪي ٿورا آهن جي انهيءَ معياري تفصيل کي پهچي سگهن. انهيءَ ڪري هن فقير، ضعيف ترين ٻانهي، لطف الله قادري هن سلسلي ۾ ڪشفي اقوال قلمبند ڪري "طريقت" بابت هڪ نئون رسالو تيار ڪيو. انهيءَ لاءِ ته هن راهه جا سالڪ ۽ الله جا خاص طالب ان جي مطالعي مان حظ ۽ سرور حاصل ڪن ۽ الله تعاليٰ ڏانهن راغب ٿين."

"شريعت، طريقت، حقيقت، معرفت بابت ڪتاب جي چوٿين باب هيٺ لکي ٿو ته: "اي عزيزا هن فقير (مصنف)، اهل الله جي لکيل ڪتابن جو سالن جا سال مطالعو ڪيو ۽ انهن تي گهڻو ڪي غور ۽ فڪر ڪيو: تمام گهڻي ڪوشش سان سندن قولن کي علم جي ترازو ۾ توريو ۽ انهن تي وڏو ويچار ڪيم، ۽ ظاهري توڙي باطن جي لحاظ سان جا نظر ممڪن هئي ان ۾ ڪوتاهي ڪانه ڪيم، انهيءَ لاءِ ته سندن ڪلام جو ماحصل معلوم ٿئي ۽

1- اصل ۾ بي توڙي چوٿين مصرع ۾ "شده" آهي. "رهي راست پر" ماده مان سنه 1078هه ملي ٿو اسان جي رفيق بزرگوار سنڌ يونيورسٽي جي پروفيسر ڊاڪٽر غلام مصطفيٰ خان پنهنجي طرفان ""منهاج المعرفت با لطف الله" (1078) مادو تجويز ڪيو جو نهايت دلچسپ ۽ موزون آهي.

مول مقصد سمجهہ ۾ اچي."

انهن عبارتن مان ظاهر آهي تہ شاهہ لطف الله سالن جا سال علم طريقت جو گهرو مطالعو ڪيو ۽ انهيءَ سلسلي ۾ اڳين بزرگن جي ڪتابن ۽ قولن تي وڏو ويچار ڪيائين. "باب پنجين" جي آخر ۾ ڏنل سندن سنڌي بيت ۾ "دقيق" ۽ "طريق" جي اصطلاحن جي استعمال مان گمان نڪري ٿو تہ علم سلوڪ جي سلسلي ۾ شايد احمد رومي جي معياري ڪتاب "دقائق الطريق" تائين سندس نظر هئي.[1] [2]

ائين معلوم ٿئي ٿو تہ شاهہ لطف الله جي دور (11 صدي) ۾، سنڌ ۾ ڪن ڪم علم بلڪ جاهل شخصن پاڻ کي "صوفي" سڏائڻ شروع ڪيو ۽ بنا سوچئي سمجهئي اڳين بزرگن جا قول ۽ ڪلام پنهنجن مقصدن خاطر دليلن طور استعمال ڪرڻ لڳا. شاهہ لطف الله هڪ باعمل عالم ۽ صاف دل صوفي هو تنهن کي اهڙن دعويدارن جا افعال ۽ اعمال ڏسي ڪيس صدمو پهتو. "باب ڇهين" هيٺ اهڙن "جاهل صوفين" کي نند يو اٿس تہ: "جاهل صوفي دين جا چور مسلمانن کي لٽيندڙ آهن." "منهاج المعرفت" انهيءَ لاءِ لکيائين تہ سلوڪ ۽ معرفت بابت صحيح شعور پيدا ٿئي ۽ اڳين ولين ۽ درويشن جي قولن کي صحيح طور سمجهيو وڃي. انهيءَ تصنيف مان سندس مقصد محض اصلاح هو، پر پنهنجي وسيع مطالعي، صاف ذهن، سنجيده فڪر، سهڻي استدلال ۽ اسلوب بيان ۾ ايجاز ۽ اختصار سان "سلوڪ ۽ طريقت" بابت هڪ اعليٰ ۽ معياري ڪتاب لکي ڇڏيائين. بيشڪ "منهاج المعرفت" سنڌ جي هن اهل دل عالم ۽ صوفي طرفان معنوي ۽ نظرياتي لحاظ سان تصوف ۽ طريقت بابت هڪ يادگار تصنيف آهي.

شاهہ لطف الله قادري پنهنجي هن معياري ۽ مفصل ڪتاب کي

1- ڏسو صفحو 137 بيت (5)

2- مولانا رومي جي مثنوي توڙي سندس خليفي احمد رومي جو ڪتاب "دقائق الطريق" غالباً سنڌ ۾ آڳاٽي وقت کان وٺي عالمن ۽ بزرگن جي مطالعي هيٺ رهيا. اهوئي سبب آهي جي "دقائق الطريق" جا قلمي نسخا سنڌ ۾ محفوظ رهيا. بنده راقم وٽ هن ڪتاب جو هڪ اوائلي ۽ اعليٰ نسخو موجود آهي ۽ پڻ محترم ڊاڪٽر نبي بخش صاحب قاضي کي روهڙي مان هڪ نسخو دستياب ٿيو آهي.

وقت جي علمي مذاق مطابق فارسيءَ ۾ لکيو. مگر ان جي تصنيف وقت ڪيس اھو پڻ احساس ٿيو تہ جيڪر سلوڪ جي انھن معنوي نڪتن کي سنڌيءَ ۾ پڻ سمجھايو وڃي تہ ھوند اھو فيض وڌيڪ عام ٿئي. انھيءَ احساس ۽ جذبي ھيٺ گھڻو ڪري ڪتاب جي ھر ھڪ باب ۾ ھڪ يا ٻہ سنڌي بيت ڏنائين، جن ۾ ان بابت ھيٺ بيان ٿيل سلوڪ جي مرڪزي مفھوم کي جامع نموني ۾ ادا ڪيائين. "منھاج المعرفت" ۾ جملہ ايڪيھہ باب آھن ۽ اسان وٽ جيڪو قلمي نسخو آھي تنھن ۾ پھرئين کان وٺي ڇھين باب تائين ۽ وري نائين کان ارڙھين باب تائين ھر ھڪ جي آخر ۾ ھڪ سنڌي بيت ڏنل آھي. اوڻويھين باب ۾ ٻہ بيت ڏنل آھن: يعني "منھاج المعرفت" جي ھن قلمي نسخي ۾ جملي ويھہ سنڌي بيت موجود آھن. مگر ھن قلمي نسخي ۾ ستين ۽ اٺين باب وارو متن سڄو سالم موجود ناھي ۽ گمان غالب آھي تہ وڌيڪ ڪنھن صحيح نسخي ۾ انھن بابن ھيٺ پڻ سنڌي بيت ڏنل ھجن. پر موجوده نسخي ۾ ويھون باب سڄو موجود آھي مگر ان ۾ سنڌي بيت ڏنل ڪونھي، ٿي سگھي ٿو تہ اصل نسخي ۾ ھن باب ھيٺ پڻ ڪو بيت موجود ھجي. انھيءَ لحاظ سان "منھاج المعرفت" ۾ ايڪيھن کان وٺي ٽيويھن بيتن تائين ھجڻ جو گمان نڪري ٿو. "منھاج المعرفت" 1078ھ ۾ لکيو ويو ۽ ايتري آڳاٽي تصنيف ۾ ايترن سنڌي بيتن جو موجود ھجڻ ان کي سنڌي شعر و نظم جي تاريخ جو ھڪ اھم ماخذ ثابت ڪري ٿو.

سنڌي رسالو: چئي نٿو سگھجي تہ شاھ لطف الله قادريءَ ھي رسالو ڪڏھن جوڙيو. پر گمان غالب آھي تہ "منھاج المعرفت" جي تصنيف بعد سگھوئي ھي رسالو جوڙيائين. "منھاج المعرفت" جوڙڻ وقت ڪيس سنڌيءَ ۾ سلوڪ جي نڪتن سمجھائڻ جو پورو احساس ھو، جو مختلف بابن ھيٺ سنڌي بيت شامل ڪيائين. غالباً اھي بيت پڙھندڙن وٽ نھايت مقبول پيا ۽ شاھ لطف الله ويتر وڌيڪ محسوس ڪيو تہ جيڪر سلوڪ جا جملي اھم نڪتا سنڌي بيتن ۾ بيان ڪيا وڃن تہ ھوند پنھنجي مادري ٻوليءَ ۾ گھڻن کي سولائي سان سمجھہ ۾ اچي سگھن: انھيءَ ڪري عمداً ۽ ارادتاً ۽ وڏي چاھہ ۽ ڪوڏ مان ويھي سنڌي بيتن ۾ ھيءُ رسالو جوڙيائين. رسالي جي

مقدمي ۾ ڏنيءَ جي ساراهه بعد، رسالي جوڙڻ واري انهيءَ مقصد کي هن طرح کولي بيان ڪيو اٿس تہ:

ڪوڏا ڪئو رسالو ايءَ فقير جوڙي بيتن
تہ هوءِ سنڌيَ وائيَ سَهُلو ٻجهڻ اٻوجهن
پاهنجيَ ٻوليَ ڪري سگهائين اِي سڪن
لطف الله چئي، لئي ٻيو ور سڪن ۽ پڙهن

"منهاج المعرفت" ۽ "سنڌي رسالي" جي ڀيٽ مان ظاهر آهي تہ "سنڌي رسالو" "منهاج المعرفت" جو لفظي يا معنوي ترجمو ڪونهي پر جدا طور هڪ مستقل تصنيف آهي. جيتوڻيڪ ٻنهي جو مکيہ مضمون توحيد ۽ طريقت آهي، مگر فڪر ۽ معنيٰ جي لحاظ سان "رسالو" وڌيڪ جامع آهي. "منهاج المعرفت" سلوڪ جي موضوعن بابت ڇهن سلسليوار عالمانہ سمجهاڻي آهي: مرشد، مريد ۽ شريعت جي بيان سان شروع ٿئي ٿو ۽ الاهي صفات ۽ باري تعاليٰ جي وحدت تي ختم ٿئي ٿو ان جي برعڪس سنڌي رسالو "وحدت باري تعاليٰ "جي مرڪزي مضمون جي وضاحت سان شروع ٿئي ٿو ۽ آخر ۾ فقر ۽ فقيرن ۽ پيرن مرشدن جي حال حقيقت جي بيان تي ختم ٿئي ٿو. "منهاج المعرفت" ۾ ايڪيهہ باب آهن پر سنڌي رسالي ۾ شاهہ لطف الله سلوڪ ۽ طريقت جا فقط ست موضوع ورجايا جي سندس نظر ۾ وڌيڪ جامع ۽ سنڌي ۾ عوام جي سمجهاڻ خاطر وڌيڪ موزون ۽ مناسب هئا.

"منهاج المعرفت" جي مختلف بابن هيٺ جيڪي ويهہ (يا وڌيڪ) سنڌي بيت ڏنائين تن مان فقط چار ٻيهر "رسالي" ۾ پڻ آندا اٿس، جن جو تفصيل هيٺينءَ ريت آهي:

1- صفحي 137 تي بيت (4) اصل ۾ "منهاج المعرفت" جي چوٿين باب "دربيان شريعت و طريقت و حقيقت و معرفت" جي آخر ۾ ڏنل آهي. اهو ساڳيو بيت رسالي جي "قسم 1: وحدت جو درجو" هيٺ (صفحو 59) پڻ آندل آهي. "منهاج المعرفت" ۾ هن بيت جي هڪ سٽ جي پڙهڻي آهي "لئي لاهوتي نڱئا وحدت وصالون" جا مقصد جي لحاظ سان وڌيڪ موزون آهي: يعني انهيءَ لئي کي نڱڻ بعد ئي لاهوتي وحدت

جي وصال ڪي پھچن ٿا.

2- صفحي 138 تي بيت (9)، اصل ۾ ”منهاج المعرفت“ جي ٻارھين باب ”در بيان ذڪر لساني و ترتيب گفتن آن“ جي آخر ۾ آيل آھي. اھو ساڳيو بيت، رسالي جي ”قسم 3: چئن علمن جي صفت“ ھيٺ (صفحو 68) پڻ آندل آھي. ”منهاج المعرفت“ ۾ ان جي ھڪ سٽ جي پڙھڻي آھي: ”ڪين ڪنيائون پاڻ سين، سڄي پھه پئون“. رسالي ۾ ساڳي سٽ جي پڙھڻي ”ڪين ڪنيائون ڪي ٻئي سجود پھه پئون“ آھي، ”لا“ يا ”نفي“ جي لحاظ سان ”سجود“ جو مفھوم (پاڻ وڃائي سجدو ڪرڻ) پڻ معنيٰ خيز آھي.

3- صفحي 138 تي بيت (10) ”منهاج المعرفت“ جي ٻارھين باب ”در بيان ذڪر نفسي و ترتيب تعلم آن“ جي آخر ۾ ڏنل آھي، اھو ساڳيو بيت رسالي جي ”قسم 3: چئن ڪلمن جي صفت“ ھيٺ (صفحو 71) آندل آھي. ”منهاج المعرفت“ ۾ ان جي آخري سٽ جي پڙھڻي آھي: وٺا تت وري، جتي خوف نہ صوت ڪو“ رسالي ۾ اھا سٽ مٽي بلڪل ٻئي مفھوم واري نئين سٽ آندي وئي آھي تہ:

”ات پيريءَ پير نہ نڪري، آھي ويڙ وسيع گھڻو“

4- صفحي 141 تي بيت (18)، اصل ۾ ”منهاج المعرفت“ جي اٺوھين باب ”در بيان وحدت باري تعاليٰ و اشارات سڪون آن“ جي آخر ۾ ڏنل آھي. رسالي ۾ اھو بيت ”قسم 1:- وحدت جو درجو“ ھيٺ (صفحو 54) آندل آھي. ”منهاج المعرفت“ ۾ ان جي آخري سٽ آھي: ”وٺو سيڪو رند، ري رب ناھ ڪين“ رساليءَ ۾ انهيءَ سٽ جي پڙھڻي: وٺو سيڪو رند، ري حيرت ناه ڪين“ آھي جا ھن بيت ۾ بيان ڪيل حيرت واري حالت جي لحاظ سان وڌيڪ موزون آھي.

مٿئين پيٽ مان اھو نتيجو نڪري ٿو تہ ڪتاب ”منهاج المعرفت“ اڳ ۾ لکيو ويو ھو تہ اھي بيت جي ”منهاج المعرفت“ مان پوءِ ”رسالي“ ۾ پڻ ڪنيا ويا آھن، تن جي ڪن سٽن جي اصلاح ڪئي وئي آھي. جا مقصد توڙي مناسبت جي لحاظ سان بھتر آھي. سلوڪ ۽ طريقت جي ساڳئي

مضمون سان گڏ انهن ساڳين چئن بيتن جو پنهي ڪتابن ۾ موجود هجڻ اهو پڻ قطعي طور ثابت ڪري ٿو تہ ٻئي ڪتاب ساڳئي مصنف (شاهہ لطف الله قادري) جا آهن.

منهاج المعرفت سنہ 1078ھ جي تصنيف آهي ۽ جيڪڏهن سنڌي رسالو ان بعد وڌ ۾ وڌ اندازاً پنجن سالن کن اندر لکيو ويو هجي تہ پوءِ رسالي جي تصنيف 1078-1083ھ واري عرصي ۾ قرار ڏيئي سگهجي ٿي.

"سنڌي رسالي" جو اسان وٽ جيڪو قلمي نسخو آهي. ان جي مختلف بابن (قسمن) هيٺ مصنف طرفان ڄاڻايل بيتن جي تعداد ۽ خود نسخي جي متن ۾ موجود بيتن جي تعداد ۾ فرق آهي. جنهن ڏانهن هن کان اڳ اشارو ڪيو ويو آهي. هيٺين تفصيل مان معلوم ٿيندو تہ سواءِ پهرئين "قسم" جي باقي ڇهن ئي "قسمن" هيٺ اهو فرق موجود آهي:

"قسم" يعني باب	شروع ۾ ڄاڻايل تعداد	متن ۾ موجود تعداد
قسم اول	32	32
قسم ٻيو	25	24
قسم ٽيون	32	31
قسم چوٿون	50	51
قسم پنجون	53	61
قسم ڇهون	162	115
قسم ستون	16	14
جملي	370	328

ظاهر آهي تہ نقل در نقل، متن ۽ ورقن جي مٽ سٽ، يا ڪن ورقن جي ضايع ٿيڻ سببان اهو فرق واقع ٿيو آهي.

بهرحال مصنف جي پنهنجي لکڻ موجب، هن رسالي جي ستن "قسمن" هيٺ متن ۾ جملي ٽي سؤ ستر (370) بيت هئا. ان کانسواءِ بہ بيت "رسالي" جي شروع ۾ مهاڳ طور ڏنل آهن، ۽ پڻ ستن ئي قسمن مان هر هڪ "قسم" جي مٿان هڪ بيت عنوان طور منظوم ٿيل آهي- يعني تہ ڳاڻيٽي جي لحاظ سان نو بيت ٻيا پڻ موجود آهن، جن جي اضافي سان مصنف جي لکئي

موجب هن رسالي جي اصل نسخي ۾ جملي 379 بيت هجڻ گهرجن، جن مان اسان وٽ موجوده متن ۾ پڻ (328+9=) 337 بيت موجود آهن.

"منهاج المعرفت" ۽ "سنڌي رسالي" ٻنهي جي بيتن جي جوڙ ڪرڻ سان شاه لطف الله قادري جي جملي بيتن جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو. اسان مٿي چئي آيا آهيون تہ "منهاج المعرفت" جي اصل صحيح نسخي ۾ 21 کان وٺي 23 بيتن تائين هجڻ جو گمان نڪري ٿو. "رسالي" جي 379 بيتن جي تعداد سان، ٻنهي ڪتابن جي اصل متن موجب شاهہ لطف الله قادري جي چيل بيتن جو تعداد ڪم از ڪم چئن سون (400) تائين پهچي ٿو[1] جن مان ٽي سؤ ستونجاه 357 (20 منهاج+ 337 رسالو) اسان وٽ موجود آهن. بهرحال موجوده تحقيق جي بناء تي چئي سگهجي ٿو تہ شاهہ لطف الله قادري جو رسالو، سنڌي نظم جي تاريخ ۾ پهريون وڏو ڪتاب آهي، جو سڄي جو سڄو سنڌي بيتن تي مشتمل آهي.

شاعري

غالباً نائين صدي هجري (15 صدي عيسوي) کان وٺي سنڌ جي ڀلارن بزرگن، عالمن ۽ عارفن انساني اخلاق ۽ معاشري جي اصلاح واسطي پنهنجي تلقين ۽ تبليغ کي سنڌي شعر ذريعي عام ڪرڻ شروع ڪيو. تزڪيہ نفس ۽ اخلاقي تربيت خاطر خالق جي شناس، مخلوق سان همدردي، حق ۽ حقيقت جي تلاش وغيره سندن شاعريءَ جا اهم باب بنيا ۽ اهڙي طرح سنڌي شاعريءَ ۾ محض "ڳالهہ ۽ بيان" جي بدران "فڪر ۽ معنيٰ" جا پيوند لڳڻ شروع ٿيا. آسانيءَ خاطر قصن ۽ ڳالهين جي قالب کي تمثيل طور استعمال ڪري، حق ۽ حقيقت جي نڪتن کي نروار ڪيو ويو ۽ انساني اخلاق ۽ روحاني سربلندي جي راهہ کي روشن ڪيو ويو. فڪر ۽ خيال سان لبريز هن اخلاقي ۽ عارفانہ شاعري جي شروعات سان "سنڌي اساسي شاعري" جو سلو سائو ٿيو جو اسان کي قاضي قادن (870-958) جي ڪلام ۾ نکرندو نظر اچي ٿو ۽ بالآخر حضرت شاهہ عبداللطيف جي شعر ۾ هڪ ميوي دار درخت

1- ٿي سگهي ٿو تہ انهن ڪتابن کانسواءِ هن بزرگ پنهنجي ڪن ٻين تصنيفن ۾ جداگانہ ٻيا بيت پڻ چيا هجن جن بابت اسان تائين معلومات نہ پهتي آهي.

جي صورت ۾ سامهون اچي ٿو شاهہ لطف الله قادري جي ڪلام، قاضي قادن کان وٺي شاهہ عبداللطيف تائين "سنڌي اساسي شاعري" جي انهيءَ اوسر ۽ عروج واري سلسلي جي وچين ۽ اهم ڪڙي آهي.

قاضي قادن(870-958هه) ۽ شاهہ ڪريم (943-1032) شاهہ لطف الله قادري جا پيش رو هئا. شاهہ ڪريم چوڏهن سالن جو هو جو قاضي قادن وفات ڪئي مگر سندن عارفانہ بيتن کان شاهہ ڪريم نہ فقط پوري طرح واقف هو پر گهڻي قدر متاثر ٿيو. شاهہ ڪريم ئي قاضي قادن جي بيتن جو اڪيلو راوي آهي. پنهنجي مجلسن ۾ قاضي قادن جا جيڪي بيت پڙهيائين تن مان ست بيت محفوظ رهجي ويا آهن.جن مان ٽن بيتن جي مضمون ۽ معنيٰ کان متاثر ٿي پاڻ پنهنجا بيت چيائين [1] شاهہ ڪريم نہ فقط ڪانئس اڳين سنڌي شاعرن جي ڪلام کان واقف هو مگر سندس مجلسن ۾ ڪن همعصر شاعرن جا بيت پڻ بيان ٿيندا رهيا. قاضي قادن کانسواءِ ٻين اڳين عارفن ۽ شاعرن مان جن جو شاهہ ڪريم ذڪر ڪيو آهي تن ۾ "اگهم ڪوٽ" جي مشهور بزرگ مخدوم اسماعيل سومري ۽ سندس همعصر درويش مخدوم عثمان جا نالا قابل ذڪر آهن. شاهہ ڪريم جي بيان موجب مخدوم عثمان اگهمي هڪ عارف شاعر هو جنهن مخدوم اسماعيل سومري جي نياڻي جي پڇيل سوال جي جواب ۾ هيءُ بيت چيو تہ:

چارئيءَ پَلءَ چڪ ۾، پڇي پاريَر وِٽ
ان اهڙي احتياط سين ڦٽ پڇاڻا ڦٽ.

انهيءَ بيت کان متاثر ٿي ميين شاهہ ڪريم بيت چيو تہ:

چارئي پلءَ چِڪ ۾، اديون مون آهين
پائڻ جي پائين، سي ترڪن تڪڙي (2)

سندس انهيءَ بيان مان گمان نڪري ٿو تہ شاهہ ڪريم اگهم ڪوٽ

---

(1) ڏسو "شاهہ ڪريم بلڙيءَ واري جو ڪلام" (مرتب ڪيل مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي جو ڇاپو 1356هه / 1937ع) ص ص 25-26 ۽ 88 ۽ 93-94.

(2) ڏسو "شاهہ ڪريم بلڙيءَ واري جو ڪلام" (مرتب ڪيل مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي جو ڇاپو 1356هه / 1937ع)، صفحو 112.

موجوده ڄاڻ موجب اڳ جي عارفن ۽ شاعرن فقط مورڙي ۽ مانگر مڇ جي قصي، ڪلاڙن جي مشغلي ۽ سسئي جي داستان کي پنهنجن بيتن ۾ تمثيل طور استعمال ڪيو.[1] سنڌ جي اساسي شاعري جي تاريخ ۾ شاهہ ڪريم غالباً پهريون شاعر هو جنهن عام داستانن، قصن ۽ مشغلن مان پنڌرهن کن کي پنهنجي معنوي بيتن لاءِ مثالي قالب بنايو.[2] شاه ڪريم جي عارفانہ مجلسن ۾ هر قسم جا موضوع ۽ مسئلا پئي پيش ٿيا، جن جي مناسبت سان مختلف مضمونن ۽ مشغلن مان مثالي بيت پئي پڙهيائين. مگر شاهہ لطف الله قادري جي آڏو فقط "سلوڪ ۽ طريقت" جو هڪ مکيہ مضمون هو، جنهن جي وضاحت ڪرڻ تي چاهيائين. انهيءَ سلسلي ۾، حق ۽ حقيقت جي تلاش ۾ طالبن ۽ سالڪن جي جدوجهد کي تمثيل طور سامونڊي ناکئن جو منزل مقصود ڏانهن هاڪاري هلڻ ۽ جوڳين آديسين جو سنڌن ياترائن خاطر ڪشالن ڪڍڻ سان پيٽي تفصيلي سمجهاڻي ڏنائين. انهن تمثيلن ذريعي شاهہ لطف الله قادري سنڌي اساسي شاعري ۾ "سامونڊين ۽ ناکئن" ۽ "جوڳين ۽ آديسين" وارا نوان تمثيلي مضمون رائج ڪيا جي ڪانئس اڳ ٻئي ڪنهن بہ شاعر نہ آندا هئا. البتہ ڪانئس پوءِ اهي مضمون ۽ عنوان ميين شاهہ عنات توڙي شاهہ عبداللطيف پنهي لاءِ مثال بنيا ۽ انهن ٻنهي بزرگن انهن مضمونن کي (سر سامونڊي، سر سريراڳ، سر پورب ۽ سر رامڪلي جي عنوانن سان) وڏي ذوق سان ورجايو.

شاهہ لطف الله قادري پنهنجي رسالي جي "قسم ٻئي"[3] هيٺ سامونڊين ۽ ناکئن جي تمثيل سان راهِ طريقت ۾ سالڪن جي سفر کي

(1) سماع جي محفل ۾ سنڌي ذاڪرن جو "مورڙي ۽ مانگر مڇ" جي قصي مان ڳايل بيت، مخدوم احمد ڀٽي جي سماع جي مجلس ۾ هڪ سوناري ڇوڪري جو ڪلاڙن جي مضمون مان پڙهيل بيت ۽ ميين علي شيرازي جو سسئي جي سر مان چيل بيت (ڏسو راقم جي "سنڌي ٻوليءَ جي مختصر تاريخ" ص ص 117، 121 ۽ 124)

(2) مثلاً: سهڻي، مارئي، سسئي، ليلان ۽ مومل جي داستانن، توڙي گهاتوئن، موڪي ۽ متارن، ڪڇ جي لوڙائن، ڪاهوڙين، ڏاتارن ۽ مڱڻن ۽ پڻ بين مختلف عنوانن ۽ مشغلن جهڙوڪ هنجهن جي وصفن، ڪرهي تي چڙهي محبوب سان ملاقاتين، لوهارن، پاٽيهارين ۽ سنڌن ورن، مورکن جي موکائي، چورن جي لِڪ وغيره کي پنهنجي بيتن لاءِ تمثيلي قالب بنايائين. (3) ڏسو متن ص 62-67

۾ ايندڙ ويندڙ هوءِ اتان جي بزرگن سان سندس ڏيٺ ويٺ هئي. جڏهن شاهه ڪريم وفات ڪئي ته شاهه لطف الله چوويهن سالن ڪن جو هو. غالباً اگهم ڪوٽ جي شهر ۾ جائوءِ اتان جي عالمن ۽ عارفن وٽ تعليم ورتائين. انهيءَ ڪري شاهه ڪريم جي عارفانه مقام ۽ ڪلام کان پڻ ڪيس پوري واقفيت حاصل ٿي. ان جو ثبوت شاهه لطف الله جي بيتن مان ملي ٿو جي هن غالباً شاهه ڪريم جي بيتن کان متاثر ٿي چيا. مثلاً شاهه ڪريم "وحدت وجودي" جي ماهيت کي پنهنجي هيٺين بيتن ۾ بيان ڪيو آهي:

پاڻ ٿي سلطان، پاڻ ٿي ڏي سنيهڙا
پاڻ ڪر پاڻ لهي، پاڻ سڃاڻي پاڻ

سوئي هيڏان سوئي هوڏان، سوئي من وسي
تيهين سندي سوجهري، سوئي سو وسي

شاهه لطف الله قادري پنهنجي بيتن ۾ انهيءَ مضمون کي ساڳئي اسلوب بيان ۾ مگر وڌيڪ دليلن ۽ مثالن سان ورجايو آهي. مثلاً:

سوئي سلطان، شاهه سو، سوئي پيڙهي راءِ
سوئي حڪم هلائي عالم ۾، سوئي ڏيکاريندڙ راهه

سندس رسالي جو "قسم چوٿون" جنهن ۾ ايڪونجاهه بيت آهن، سي سمورا هن موضوع ۾ چيل آهن [1] شاهه ڪريم پنهنجي هڪ بيت ۾ "پرين جي پر" جو بيان هن طرح ڪيو ته:

ڪا جا پر پرين، نه سا ٻڌي نه سئي
متيون سڀ منجهن، ايهي ڏٺي قضيي.

شاهه لطف الله ان کان متاثر ٿي چيو ته:

"پسي پر پرين جي، منجهي سڀ وٺا- الخ" (ص54)

شاهه ڪريم کان اڳ، عام قصن ۽ ڪهاڻين، مشغلن ۽ مضمونن مان کي ٿورا اعليٰ اخلاقي شاعري لاءِ مثالي قالبن طور استعمال ٿيا.

(1) -خاص طرح ڏسو ص ص 76- 88

سمجھايو آهي ۽ انهن حق جي طالب "ساموندين" جي بزرگي ۽ برتري کي کولي بيان ڪري ڇڏيو آهي. اهڙيءَ طرح قسم ڇهين [1] هيٺ جوڳين، آديسين، سامين ۽ ڪاپڙين جي عادتن ۽ اطوارن جو تفصيلي ذڪر ڪيو اٿس، ۽ قسم ستين [2] هيٺ طريقت جي پيرن ۽ مرشدن ۽ سندن منزلن کي تمثيل طور جوڳين فقيرن ۽ سندس تڪين ۽ تيرٿن سان پيٽيو اٿس. سندس انهيءَ تفصيلي سمجھاڻيءَ سببان اهي تمثيلي مضمون بعد ۾ ڪائنس پوين شاعرن وٽ مقبول پيا: مثلاً ڀٽائي صاحب وٽ "ساموندي" جي بزرگي ۽ برتري تسليم ٿيل آهي، ڇاڪاڻ تہ ڪائنس اڳ شاهہ لطف الله قادري تمثيل طور ان کي پوري تفصيل سان بيان ڪري ڇڏيو آهي.

شاهہ لطف الله قادري پنهنجن بيتن ۾ ڪلمن جي صفت، وحدت ۽ موحدن، عشق ۽ عاشقن، فقر ۽ فقيرن جهڙن معنوي مضمونن کي ورجائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، انهن مضمونن جو تعلق محض "ڳالهہ" يا "بيان" سان ناهي مگر فڪر ۽ خيال، ارادي ۽ اعتقاد، بلڪ فلسفي ۽ نفسيات جي ڳوڙهن نڪتن سان آهي. شاه لطف الله قادري پهريون بلند پايي صوفي ۽ عارف هو، جنهن پنهنجن سنڌي بيتن ۾ تصوف ۽ معرفت جي انهن ڳوڙهن معنوي نڪات کي ورجايو ۽ سنڌي شاعري محض "قصي جي اُپٽار" يا "ڳالهہ جي ظاهري پچار" بدران اعليٰ عارفانہ فڪر، حقائق تي نظر، معنوي پس منظر واري راهہ کي روشن ڪيو. ڪائنس پوءِ شاهہ عبداللطيف بلڪل انهيءَ نهج ۽ نموني تي پنهنجن "بيتن" کي معنوي معيار جو مثال بنائي، انهن کي "روايتن" جي بدران "آيتن" جو آئينو بنايو.

"هيئت" توڙي "فني سٽاء" جي لحاظ سان پڻ شاهہ لطف الله قادري جي بيتن ۾ کي اهم ۽ نوان اضافا ملن ٿا جي اڳين شاعرن (جن جو ڪلام هن وقت تائين دستياب ٿيو آهي) جي بيتن ۾ ناپيد آهن. قاضي قادن جي ڪلام ۾ "سنڌي دوهي" کان وٺي "سنڌي بيت" تائين ارتقاء جون سيئي صورتون ملن ٿيون. [3] مگر سندس بيت ٻن مصراعن تائين محدود آهن. ان

---

(1) ايضاً ص 99-130 (2) ايضاً ص 131-135 (3) ڏسو بنده راقم جي لکيل "سنڌي ٻولي جي مختصر تاريخ" (قديم دور کان سمن جي دور تائين) ص 133، حيدرآباد، 1962ع.

دور جي "پراڻ" جي هڪ شاعر جو بيت ٽن مصراعن وارو مليو آهي (1) ۽ ميين سيد علي شيرازي جو هڪ بيت چئن مصراعن وارو مليو آهي (2) ان بعد شاهہ ڪريم جي ڪلام ۾ سندس ٽيانوي بيتن ۾ ٻه ٽي بيت ٻن مصراعن وارا ۽ فقط ٽي ٽن مصراعن وارا آهن. ان مان ظاهر آهي تہ شاهہ لطف الله قادري کان اڳ واري دور ۾ جيتوڻيڪ ٽن يا چئن مصراعن وارن سنڌي بيتن جي شروعات ٿي چڪي هئي مگر مجموعي طور سان "سنڌي بيت" اڃا ٻن مصراعن وارو هو. ان جي برعڪس، شاهہ لطف الله قادري جي ڪلام ۾ چئن پنجن مصراعن وارا بيت عام جام ملن ٿا، مگر ڪن بيتن ۾ مصراعن جو تعداد وڌي وڃي ڇهن ۽ ستن تائين پهچي ٿو جيئن تہ هن ذخيري ۾ پڻ ٽي بيت ڇهن مصراعن وارا (3) ۽ ٽي بيت ستن مصراعن وارا (4) موجود آهن.

شاعرانہ فن جي لحاظ سان "ورجاءُ" يا "تڪرار" واري سٽاء پهريون ڀيرو شاهہ لطف الله قادري جي بيتن ۾ پوري تسلسل ۽ تفصيل سان نظر اچي ٿي. هن سٽاء موجب، شاعر هڪ کان وڌيڪ بيتن ۾ ساڳئي مضمون کي ورجائڻ خاطر ڪي ساڳيا الفاظ، اصطلاح، يا فقرا ورائي ورائي آڻيندو آهي . انهيءَ "ورجاءُ" يا "تڪرار" مقصد ڪنهن خيال يا ڳالهہ جي تصديق، توثيق يا تاڪيد هوندو آهي يا وري دلي طلب ۽ تحسين جو پوري ذوق سان اظهار. لفظن جو تڪرار شاهہ لطف الله کان اڳ شاهہ ڪريم جي بيتن ۾ موجود آهي، مثلاً: متي صفحي (73) تي نقل ڪيل هڪ بيت ۾ لفظ "پاڻ" ۽ ٻئي بيت ۾ لفظ "سوئي" جو استعمال ڪيو آهي (5) مگر پورن فقرن يا جملن جي ورجاءَ جو استعمال پهريون ڀيرو شاهہ لطف الله جي بيتن ۾ ملي ٿو ۽ غالباً ڪيس ئي انهيءَ فني سٽاء جو موجد قرار ڏيئي سگهجي ٿو. "ورجاءُ" يا "تڪرار" جون ٻہ صورتون آهن. بيت جي بالڪل شروع واري "ورجاءُ" ۽ بيت جي بالڪل آخري سٽ واري ورجاءُ. شاهہ لطف الله جي بيتن ۾ اهي ٻئي صورتون موجود آهن. شروعات واري "ورجاءُ" جا سڄا سارا يارهن مثال ملن ٿا جي هيٺ ڏجن ٿا:

ص 54 عقل ات اوچون ٿئو   ص 91 حسن حبين جو

---

(1) "سنڌي ٻولي جي مختصر تاريخ" ص 135، حيدرآباد. 1962ع (2) ايضاً ص 124-125 (3) ڏسو متن ص 106-107، 108 ۽ 140 (4) ايضاً ص 82، 131 ۽ 140 (5) مثلاً، "سوئي" جو تڪرار صفحي 79 تي ۽ وري 81 صفحي کان 86 صفحي تائين.

ص19 مئي متي مهراڻ ۾ — ص 95-96 واجهائندي وجهلندي
ص 89-90 جي پيهي سا پروڙيين — ص 96 سڪ تنهنجي سپرين
ص 103 آهي اڪڙين ۾ — ص127-128 نہ ڪين هيٺ نہ بيٺ ڪين
ص 122 نانگانسورا ٽٽا — ص 129-130 هٿ جن جاتامڙا
ص 126-127 نہ گدا نہ گبري — ص 130 جيجان جوڳيڙن جو

صفحن 131، 132 ۽ 133 5 تي آخر "وراڻ" "آءُ گهورئون متان تن" مسلسل طور سڄن سارن نون (9) بيتن جي پڇاڙي وارن سٽن ۾ موجود آهن.

شاهہ لطف الله "وراڻ" يا "تڪرار" واري انهيءَ شاعرانہ فني خصوصيت کي پوري طور استعمال ڪري پوين شاعرن لاءِ مثال قائم ڪيو. ڪائنس پوءِ فني خصوصيت ميين شاهہ عنات ۽ خاص طرح شاهہ عبداللطيف جي بيتن جو جزبني ۽ ان بعد عام طور استعمال ۾ آئي.

شاهہ لطف الله نہ فقط سنڌي بيت جي هيئت ۽ فني سٽاء ۾ اهي اهم اضافا ڪيا مگر ساڳئي قافيي وارين سٽن جي تعداد ۾ پڻ اضافو ڪري "ڏگها بند" سِٽيا. جن جو مثال پڻ پهريون پيرو سندس ڪلام ۾ ملي ٿو. "سنڌي رسالي" جي شروع ۾ اهڙا بہ "ڏگها بند" موجود آهن جن مان پهرئين ۾ ڇهہ ۽ ٻئي ۾ سڄيون ساريون يارهن هم- قافيي سٽون سمايل آهن. اهي "ڏگهن بندن" وارا نظم "رسالي" جي مقصد ۽ مضمون خاطر مقدمي طور ڏنل آهن. ۽ موجوده ڄاڻ جي بناء تي ڇئي سگهجي ٿو تہ سنڌي نظم جي تاريخ ۾ اهي آڳاٽي ۾ آڳاٽا منظوم "ڏگها بند" آهن. شاهہ لطف الله کانپوءِ بين عالمن ۽ شاعرن مختلف مضمونن، مسئلن ۽ مقالن کي بيان ڪرڻ ۽ سمجهائڻ خاطر منظوم "ڏگهن بندن" واري اها صنف استعمال ڪئي، جنهن جا پهريان مشهور مثال "ابو الحسن جي سنڌي،" "ضياء الدين جي سنڌي" ۽ مخدوم محمد هاشم ۽ ميان عبدالله جي تصنيفن ۾ ملن ٿا. انهن بزرگن ديني مسئلا آسانيءَ خاطر سنڌيءَ ۾ بيان ڪيا ۽ انهن "ڏگهن بندن" واري منظوم صنف ۾ بيان ڪيا جنهن جو پهريون مثال شاهہ لطف الله قادري جي "رسالي" ۾ ملي ٿو.

شاهہ لطف الله کان اڳ سنڌي عالمن يا شاعرن جون نظم خواهہ نثر ۾ جيڪي تصنيفون ملن ٿيون. سي عربي يا فارسي ۾ آهن. شاهہ لطف الله قادري غالباً پهريون عالم ۽ عارف هو جنهن محسوس ڪيو تہ سنڌ جا عوام

جن جي مادري ٻولي سنڌي آهي ۽ جي فقط سنڌي ۾ ئي آساني سان ڪنهن ڳالهہ کي سمجهي سگهندا ، تن جي سهوليت خاطر ضروري آهي تہ علمي مسئلا سندن پنهنجي مادري زبان ۾ بيان ڪيا وڃن جيئن هو نہ فقط سولائيءَ سان پر ذوق ۽ شوق سان پڙهن ۽ سمجهن. انهيءَ احساس هيٺ خود شاهہ لطف الله پڻ "وڏي ڪوڏ سان" (ذوق ۽ خوشي سان) پنهنجو "رسالو" خاص هيٺين ٽن مقصدن خاطر سنڌيءَ ۾ جوڙيو:

1. عالم تہ عربي يا فارسي ۾ علمي مسئلا سمجهي سگهن ٿا مگر عوام جي عالمن جي ڀيٽ ۾ نسبتاً ٿوري علم وارا آهن، تن واسطي انهن جو سنڌي ٻولي ۾ هجڻ ضروري آهي. انهيءَ لاءِ تہ عوام کي سمجهڻ ۾ سولائي ٿئي: "تہ هوءِ سنڌي وائي سهلو ٻجهڻ ابوجهن."
2. جيڪڏهن ڪتاب سندن "پنهنجي ٻولي" يعني مادري زبان ۾ هوندو تہ ٿوري وقت ۾ وڏيڪ سگهو سکي سگهندا: "پاهنجي ٻولي ڪري، سگهائين اي سکن."
3. پنهنجي مادري زبان ۾ هو وڌيڪ چاهہ ۽ ذوق سان ("لئي پيو") سان سکندا ۽ پڙهندا: "لطف الله چئي، لئي پيو ور سکن ۽ پڙهن."

اهي ٽيئي مقصد تعليم ۽ ترتيب جي نظرين ۾ وڏي اهميت رکن ٿا. رسالي جوڙڻ مان شاهہ لطف الله جو مقصد محض شاعري نہ هو مگر تعليم هو: يعني تہ طريقت جا مسئلا سمجهائڻ.انهيءَ تعليمي مقصد خاطر هن عوام جي مادري ٻولي سنڌي ۾ رسالو تاليف ڪرڻ ضروري ڄاتو، ڇاڪاڻ تہ سندس نظريي موجب مادري زبان ۾ ماڻهو سولائي سان، سگهو ۽ چاهہ سان سکي سگهندا. اهڙي طرح شاهہ لطف الله قادري پنهنجي سنڌي "رسالي" جي مقدمي ۾ سنڌ جي عوام کي سندن مادري زبان سنڌي ۾ تعليم ڏيڻ جي نظريي جو بنياد وڌو. مخدوم ابوالحسن ٺٽوي، جو غالباً شاهہ لطف الله قادري جو ننڍو معاصر هو[1]، انهيءَ نظريي کي عملي صورت ڏنيءَ عوام جي

(1) مخدوم ابوالحسن جي "سنڌي" جو هڪ قلمي نسخو سنہ 1115هہ جو لکيل بنده راقم جي نظر مان گذريو آهي. جنهن جي معنيٰ تہ مخدوم ابوالحسن "سنڌي" انهيءَ سال يا ان کان اڳ لکي، يعني تہ اندازً شاهہ لطف الله قادري جي وفات (1090هہ) کان پوءِ پنجويهن سالن جي اندر لکيائين. انهن قرينن مان ظاهر آهي تہ هو شاهہ لطف الله جو ننڍو معاصر هو.

تعليم خاطر "سنڌي" ۾ ڪتاب لکيائين جو پوءِ سنڌ جي عالمن، مڪتبن ۽ مدرسن ۾ درسي ڪتاب ڪري پڙهايو. بهرحال موجوده معلومات مطابق شاهہ لطف الله جو "رسالو" ئي پهريون وڏو ڪتاب آهي جو سڄو سربستو سنڌي بيتن ۾ آهي.

شاهہ لطف الله قادري پنهنجي بيتن ۾ ڪا ڳالهہ ڪونہ ٿو ڪٿي، ڪو قصو ڪونہ ٿو ٻڌائي، مگر محض سالڪ جي قصد ۽ ڪيفيت جو بيان ڪري ٿو. انهيءَ لحاظ سان هو سنڌي بيتن ۾ محض ڪنهن قصي يا ڳالهہ جي بدران معنيٰ ۽ خيال جي اظهار جو باني مباني آهي. شاهہ لطف الله قادري عمداً ۽ ارادتاً علم تصوف ۽ طريقت جي ڳوڙهن نڪتن کي سنڌي بيتن ۾ ورجايو. سلوڪ ۽ طريقت جي مشڪل علمي مضمون ۽ نظريي کي سنڌي نظم ۾ ادا ڪرڻ جي اها پهرين باقاعدي ڪوشش هئي. مضمون جي پيچيدگي سببان زبان ۽ بيان ۾ پيچيدگي لازمي هئي ۽ شاهہ لطف الله جي اسلوب بيان ۾ پڻ قدري موجود آهي. پر ان هوندي بہ سندس زبان ايترو مشڪل نہ آهي، بلڪ عام فهم تشبيهن ذريعي نهايت ئي ڳوڙهن مسئلن کي پڻ سولو ڪري سمجهايو آهي. مثلاً "ذات" ۽ "صفت"، "وحدت" ۽ "ڪثرت" جي ڳوڙهي مسئلي کي مختلف مثالن ذريعي هن طرح سمجهائي ٿو تہ:

سمنڊ ڪنيو پساهہ ڪوڙين موج ايرئا

—

سيئي وهيا واهڙا، اڏمئو مهراڻ

—

جي ذات ڳڏي ذات کي تہ لهي سگهي ڪوءِ

—

سوئي پاڻي ڪوهرين، سوئي سمنڊن هوءِ

—

سوئي وهي واهڙين، سوئي دريائن هوءِ

—

سو سيڪڙو سا سڪ، ڳالهہ مڙوئي هيڪڙي

شاهہ لطف الله جي ڪن بيتن ۾ قدري معنوي تعقيد ۽ بيان جي پيچيدگي نظر ايندي، مگر سندس اڪثر بيتن ۾ رواني آهي، ڪي مصراعون ۽ بيت شاعرانہ شعور توڙي زبان جي فصاحت جا نهايت سهڻا مثال آهن، جيئن تہ:

نڪا ڏاڏائي ڏيهہ ۾، نڪا ذات جڳاءِ
الله سندي راڄ ۾، جو ڪتي سو ڪاءِ (ص61)

ڪاهوڙي ڪيڙين جا، سا اڳاهين جوءِ (ص 74)

سپريان جي ڳالهڙي لکين دليلي (ص75)

حسن حبيبن جو پسين جي هيڪار
تہ توکي سڀ ڄمار، وڃي اڄ ورهين جي. (ص91)

حسن حبيبن جو پسين جي پيهي
تہ توکي سيئي، ٻيون وڃن وسري (ص91)

حسن حبيبن جو جنين ڏٺو ماء
تني منجهان ڪاء، سک نہ ستي ڪڏهين (ص 92)

نہ گدا نہ گبري، نڪين پٽ پنن،
پر ۾ تا پڇن، اوءِ پرين لايو اڪين (ص126)

ٻجهي تئن ابوجهہ، ڄاڻ وڃائي پانهنجو
هوئين جي سبوجهہ، تہ ٻجهہ مَ ٻڙيَ جيترو (ص141)

شاھ لطف الله ۽ شاھ عبداللطيف

شاھ لطف الله قادري سنہ 1090ھ ڌاري وفات ڪئي ۽ شاھ عبداللطيف ٻارھن سالن ڪان پوءِ سنہ 1102ھ ۾ ڄائو. ھو جيئن ئي ساماڻو تہ سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ گھمي ڏٺائين ۽ اڳين سالڪن، شاعرن ۽ سگھڙن جي اعليٰ روايت کي سمجھيائين ۽ سيني ۾ سانديائين. اھو ناممڪن آھي جو شاھ لطف الله جھڙو عارف شاعر، جو ڪانئس ٿورو اڳ ٿي گذريو ھو ۽ ساڳئي قادري طريقي جو بزرگ ھو جنھن سان شاھ صاحب وابستہ ھو، تنھن جي سالڪانہ سوانح ۽ عارفانہ بيتن کان شاھ صاحب غير واقف رھيو ھجي. بلڪ شاھ صاحب جي رسالي جي مطالعي مان پوريءَ طور معلوم ٿئي ٿو تہ نہ فقط ھو شاھ لطف الله جي بيتن کان واقف ھو بلڪ انھن عارفانہ بيتن ذريعي سنڌن اُسرندڙ فڪر جي ويتر وڌيڪ آبياري ٿي.

ميين شاھ عنات ۽ شاھ عبداللطيف جي بيتن جي ڀيٽ مان معلوم ٿئي ٿو تہ ميين شاھ عنات جي ڪلام ۾ بيان جي وسعت ۽ مضمون جي وضاحت واري خاص خصوصيت جو شاھ صاحب جي اسلوب بيان تي ڪافي اثر پيو. شاھ لطف الله قادري جي عارفانہ فڪر ۽ معنوي حڪمت کان شاھ عبداللطيف گھڻي قدر متاثر ٿيو. شاھ لطف الله پنھنجن بيتن ۾ ڪو قصو يا داستان بيان نہ ڪيو آھي، بلڪ ھن ھڪ خالص معنوي مضمون کي ورجايو آھي: يعني تہ ھن سنڌي بيتن ۾ ﭘﮭﺮﻳﻮﻥ ﭘﻴﺮﻭ سلوڪ ۽ طريقت جي مختلف پھلوئن کي پنھنجي عارفانہ فڪر جي روشنيءَ ۾ بيان ڪيو آھي. شاھ لطف الله جي سڄي رسالي ۾ محض معنوي نڪات ۽ رموز جو ذڪر آھي جن کي ھن مختلف مثالن، تشبيھن ۽ تمثيلن ذريعي سمجھايو آھي. شاھ لطف الله کان پوءِ وري شاھ عبداللطيف جي بيتن ۾ اھو اسلوب ۽ انداز نظر اچي ٿو. شاھ صاحب پڻ قصي کي بيان ڪرڻ جي بدران قصي جي مخصوص ٽاڻن ۽ اھڃاڻن کي پنھنجي اعليٰ عارفانہ فڪر جو محور بڻايو آھي. شاھ لطف الله قادري ﭘﮭﺮﻳﻮﻥ ﭘﻴﺮﻭ سالڪن جي سفر کي سامونڊين ۽ ناکئن جي تمثيل سان سمجھايو ۽ مشائخن ۽ مرشدن جي مرتبي ۽ منزل کي جوڳين، سامين ۽ آديسين جي تمثيل سان بيان ڪيو. شاھ عبداللطيف

انهيءَ اسلوب ۾ انداز کي معراج تي پهچايو ۾ مختلف قصن ۾ داستانن، مصمونن ۾ عنوانن کي محض اعليٰ فڪر جي وضاحت خاطر استعمال ڪيو. ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو تہ ميون شاهہ عنات ۾ شاهہ عبداللطيف پهريان شاعر هئا جن شاهہ لطف الله کان متاثر ٿي ساموندي ناڪئن ۾ جوڳين فقيرن جي ذڪر کي تمثيل طور سر سري راڳ، سُر ساموندي، سر پورب ۾ سر رامڪلي جو قالب بنايو.

اسان مٿي چئي آيا آهيون تہ فن شاعري جي لحاظ سان بيتن ۾ لفظن، فقرن يا مصراعن جي "تڪرار" يا "وراڻ جو باني مباني شاهہ لطف الله آهي. شاهہ عبداللطيف جي رسالي ۾ انهيءَ جدت جو عڪس جا بجاء نظر اچي ٿو شاهہ لطف الله جي بيتن ۾ شاهہ جي رسالي مان هيٺيان مثال، الفاظ توڙي معنيٰ جي لحاظ سان قابل غور آهن:

شاهہ لطف الله قادري	شاهہ عبداللطيف
اُت آهي عجز سڀ ڪنهن کي، نہ ڪي گيرب نہ گاءِ (ص-53)	مهاڻي جي من ۾، نہ گيرب نہ گاءِ (ڪاموڏ)
عقل اُت اوڇون ٿئو، نڪو فڪر پنڌ (ص-54)	عاقل ٿي اوڇون ٿئا، پورو ڪين پجي (حسيني)
عقل اُت اوڇون ٿئو ڪا جا ڏسي پت عقل اُت اوڇو ٿئو نڪا فڪر جاءِ (ص-54)	عقل اُت اوڇون ٿيو هو هليا سامهان هوءِ مون کي ان مذڪور جي، باس نہ پيئي بوءِ (يمن)
هيَ هَي ڪندا هاءِ، رُوندا عارف اگ وٺا (ص-55)	ڪندا ويا تنوار، عالم عارف اهڙي (آسا)
اوءِ پيئا تنہ اگهور ۾ جتي مون نہ جاءِ (ص-55)	گهوريندي گهور پيا، اگهور گهوريائون (گهاتو)
اعليٰ ۾ اسفل جا، جان ڪي تسو توريائين (ص-55)	محبت جا مهراڻ ۾، تسو تي توري (سهڻي)
هيڪوئي هيڪ ٿئو وئو سڀ وجود پسن ڪين پري ري، جيڪين ڪري سجود	فاني ٿئا في الله ۾ جن وڃايو وجود نہ تن تيام نہ قاعدو نڪين ڪن سجود

ان التجلي الله خضع له كل شيءِ اوءِ ٿئا نسورا نابود هي جي مڙئي مقصود، اسم نہ اُجهي ان ڪي (ص-56)	جيلانہ ٿئا نابود، تيلانہ رسيا بود ڪي (آسا)
اوءِ ٻيون ڏيئي ٻن، پيئا ذات بحت ڏونہ (ص-57)	ٻيون ڏيئي ٻن، گر ڪي گڏيا ڪاپڙي (رامڪلي)
سي پيئا وحدت ويءِ ۾، تا ساراهين سائين (ص-57)	وحده لاشريڪ لہ، اي وهائج ويُ (ڪلياڻ)
	وڃي وحدت ويءِ ۾، گهتون ڇڏي گهار (ڪارايل)
حقائين حق ٿئا، حقان تين حق (ص-56)	حقان حق ٿئوس هئي طالب حق جي (سهٽي)
جتي مَٻَ ملڪين ناهہِ ڪو، تتي آهيرون (ص-60)	نڪو سنڌو سير جو، جتي مپ نہ ملاحن تانگهہ نہ لڌي تارئين، مپ نہ ماتيڙن (سهٽي)
سوئي سير ٿئون، ناهہ نهايت جنهن جي (ص-60)	وڃي تت پيا، جت نهايت ناهہ ڪا (آسا)
نہ عقل، نہ علم ڪين، نڪا ذات نہ تات عالم سڀ عنايت جو جنہ ڏٺي تنہ ذات (ص-60)	لڌي سون، لطيف چئي، ڪنا ذاتر ذات ڪانہ پڇين ذات، جي آيا سي اگهيا (مومل راڻو)
ڇڏي "آءٌ" اِي نہ، نسورو ئي ناهہ تي (ص-61)	ٻڌ تہ ٻيائي لهي، "آءٌ" اِت نہ آهہ (آبري)
"اعدا عدوڪ بين جنبيڪ" اوپري تو پير (ص-61)	جتي پير پرن، پيريون پون پواريون (سهٽي)
سندي تنين ڳالهڙي هِتي هُت نہ ڪاءِ (ص-61)	نہ ڪا هِت نہ هُت ڪا، ڳوريءَ سندي ڳالهہ (معذوري)
ڪَهن ڪارونيار ڏونہ، متي وَهہَ وڃن (ص-62)	وڏي ياڳ مڙن، جي ڪهيا ڪارونيار ڏي (سامونڊي)
ات هٽ نہ رسي حاذقين، نڪين سي ڪڇن (ص-62)	ٻڌندي ٻوڙن ڪي، ڪي هاتڪ هٽ وڃهن (سهٽي)
جت راهَ گم ٿئي، ور سا ڪاري رات	ور سا ڪاري رات، جنهن ۾ راهہ گم ٿئي

هي پڻ وڃي وسري، هُن هُنهين جي تات (ص-63)	نہ ڪا هُن جي تات، هي پڻ وڃي وسري(*) (ڪاهوڙي)
اُن وڃائي وجود کي، حاصل ڪئو حال (ص-64)	وڃائي وجود کي پاڻان پاسي ٿيءُ (آسا)
هي جي فاني ٿئا في الله ۾ موٽڻ تن محال (ص-64)	سي فاني ٿئا في الله ۾، جن وڃايو وجود (آسا)
جني آه اوڙاهہ جي، وڃڻ سي وٿا (ص-65)	جن سڃاتو سپرين، سي وڃڻ کي وٿا (آسا)
مٿي مَتي مهراڻ ۾، هي جي پاڻ وجهن (ص-66)	
مٿي متي مهراڻ ۾، اوءِ پٿل وري پئا (ص-66)	مٿي متي مهراڻ ۾، پٿو تپو ڏيئي (سهڻي)
سي پيئا تت وڃن، ناهہ نهايت جنہ جي (ص-66)	وڃي تت پيا، جت نهايت ناهہ ڪا (سامونڊي)
ناه نهايت تن جي، هي جي وحدت سَير وٿا (ص-66)	تنهن نهايت ناه ڪا، جنهن سُڃا سڄ وڃن (آبري)
ڳري ڏسئو ڳالهڙي ورتا ڪي وڃن (ص-67)	ڦوڙائي فراق جي، سُڄي ڳالهہ ڳري (آبري)
وه جنه وصال ڏونه، تنه "لا" سين لَئہ مَ لاهہ (ص-68)	"لا" سين اُتي لڏ، "ڪين" رسائي ڪيچ ڏي (معذوري)
سو نہ سليو عام کي، جيڪين ڪارڻ تن (ص-69)	ايئن نہ وسن عام تي جئن مومل وسن مينهن (راڻو)
	جيڪا اٿن من ۾، سلن نہ سائي (يمن)
ساهہ ۾ سارين سپرين پساهہ ۾ پسن (ص-70)	ساهہ سين سڃاڻان، پساهہ سين پسان پرين (آسا)
اِت هنيون پئي پسي ڪين پرينءَ ري (ص-70)	ڳوڙا ٻئي پار، هنون حيرت ۾ پئو (سهڻي)

* هي بيت اصل ۾ شاهہ لطف الله قادري جو آهي، جو غالباً ڀٽائي صاحب ڪچهريءَ ۾ پڙهيو ۽ فقيرن ٻڌو ۽ پوءِ "رسالي" ۾ شامل ٿيو.

اِي پيهي پروڙج ڳالهڙي ماڙهوات ڪياء (ص-72)	ماڙهوات ڪياء منڊ نه پسين منڊيو (يمن)
جتي ”ڪون“ نه ”مڪان“ ڪو نه ڪو ڏينهن نه رات (ص-74)	اڃي پيئي ڪُنن ۾، جتي ڏينهن نه رات (سهڻي)
ڪاهوڙي ڪيڙين جا، سا اڳاهين جُوءِ (ص-74)	جا جوءِ شَئي نه ٻڌي، ڏوٿي سا ڏورين (ڪاهوڙي)
پير نه پوءِ پڪٽا، جت سئسين سينه ڳڙن سا جُوءِ ڏوري آئيا، سُنها جت منجهن ڪاهوڙي اُن پنڌ جون، ڳجهان ڳجهيون ڪن اوءِ پيئا تت وجن، جتي حرف حڪايت ناه ڪو (ص-74)	پيرين پراٿا ڪيترا، سُڪا منهن سندن سا جوءِ ڏوري آئيا، سونها جت منجهن ڳجها ڳجهيون ڪن، تهان پراهين پنڌ جون+ (ڪاهوڙي)
ان ڏانڪي عُليا، ڪو ڪمتر پير ڏري (ص-74)	ڪمتر ڪا ڪاهي، پهچي هن پٽيءَ کي (معذوري)
ڪني پاتو پيريان اَپيريءَ ۾ پير اي اونهو تڙا گهور گهٽو ڪُن اَت ابتو پير سر متي سونلو سهي، تين ڪر پائي پير اِن يُون سندو پير، ڪوڙين منجهان ڪو لهي (ص-75)	ڪپيريءَ ۾ پيس ڪني پاتو پيريين جئان منجهڻ ماڙهوئين، سچڻ تئائين سير ان يُون سندو پير، ڪوڙين منجهان ڪو لهي(※) (ڪاهوڙي)
سپيريان جي ڳالهڙي لکين دليلي (ص-75)	سپيريان جي ڳالهه کي، سامي ڪي سمجهن (رامڪلي)
سمنڊ ڪنيو پساهه، ڪوڙين موج اُڀرئا (ص-76)	آئي سپ اڌ مٿا، لکين سئين مهراڻ (آسا)
مڙوئي محو ٿئو، نڪا اِت خاص نه عام (ص-77)	نه عام نه خاص، جي ويا سي ويا (مومل راڻو)
نه ڪو عرش نه ڪرسي، نڪو ڏينهن نه رات (ص-78)	جتي عرش نه اُپ ڪو، ذرو ناه زمين (رامڪلي)
نه ڪو قال، نه قيل ڪي، نڪا وائي وات (ص-78)	لڳيءَ جي لطيف چئي، نڪو قال نه قيل (بروو)

※ صاف ظاهر آهي ته ڀٽائي صاحب اهي بيت شاهه لطف الله جي بيتن کان متاثر ٿيا.

سو سيڪڙو ساسڪ، ڳالهه مڙوئي هيڪڙي (ص-79)	سو اورار سو پراڙ، ڳالهه مڙوئي هيڪڙي (سهڻي)
اي ڳجهي آهي ڳالهڙي، پهي پروڙج پاڻ (ص-80)	ڳالهه پريان جي ڳجهه جي، ڳالهه مڙيائي ڳجهه (آسا)
نڪا پروڙ نه پيچرو، نڪو پڇي پرياڻ (ص- 81)	سپڪ جو سيد چئي، پڇي نه پرياڻ (سهڻي)
پرين پاڻهين پاڻ سين، پاڻهين پاڻ رهاڻ (ص- 80)	پاڻهين وينا پاڻ ۾، پاڻهي ڪن پرياڻ (رامڪلي)
ونحن اقرب اليه من حبل الوريد، آهي ايءُ اُهڃاڻ (ص- 80)	ونحن اقرب اليه من حبل الوريد، آهي ايءُ اهڃاڻ (مارئي)
سڀ سيوئي حال، پيهي ڪن پروڙئو (ص- 81)	سو سيوئي حال، منجهان ئي معلوم ٿئي (ڪلياڻ)
سوئي حڪم هلائي علم ۾، سوئي ڏيکاريندڙ راهه (ص- 82)	سوئي راهه رد ڪري، سوئي رهنما (ڪلياڻ)
سوئي اٿيارينڊڙ وهاري سوئي، سو سيرينڊڙ ساهه لاغيري و لاانا غيره، اي هي پرالاهه روح رڳون ۾ ساهه، سڀ ڳالهه هڪڙي (ص- 82)	سڄڻ ساهه پساهه ۾، پرين پاڻ پساهه (آسا) صوفي سير سين ۾، جئن رڳن منجهه پساهه (ڪلياڻ)
اَنا مِن نُورِ الله، نڪو رات ڏينه نه رات (ص- 83)	نڪا رات نه ڏينه، سيڪو پسي پرين ڪي (مومل راڻو)
پيهي پروڙج ڳالهڙي هينئڙا ٻجهه مَ منجهه (ص- 84)	هينئڙا اُجهه مَ مَنجهه، ته پرينئان پري نه ٿئين (آسا)
ايڏانه سيئي آئيا، جن وڃايو پاڻ (ص- 87)	صبح سگڙيون ڪٿي، ويا وڃائي پاڻ (رامڪلي)
سائي صورت سيرت سڄڻين، سوئي حسن ڪمال سائي ظرافت ذات پري جي، سوئي سو جمال سوئي ظاهر باطن سو سوئي سو خيال سڀ سيوئي حال، اونهائي انت ناهه ڪو (ص- 88)	پاڻئي جل جلاله، پاڻئي جان جمال پاڻئي صورت پرجي، پاڻئي حسن ڪمال پاڻئي پير مَريد ٿئي، پاڻئي پاڻ خيال سو سيوئي حال، منجهان ئي معلوم ٿئي(*) (آسا)

* پنائي صاحب جي هن بيت ۾ شاهه لطف الله جي بيت جو عڪس واضح طور نظر اچي ٿو

تو اوڏو تو ساڻ، پر پروجهڻ ڏاکڙو
(ص- 88)

وڃائي وجود کي سنڌي عاشق آهه
(ص- 89)

تہ هوند اوري تا نہ اُپيين، وَهين رهہ وصال
(ص- 89)

حسن حبيبن جو جني ڏٺو ماءِ
تنهي منجهان ڪاءِ، سک نہ ستي ڪڏهين
(ص- 92)

حسن حبيبن جي، اَپر لايُن آر
(ص- 93)

حسن حبيبن جي، ڪا جا آهي يت
تن منجهئو وڃي مت، پسئو پر پرين جي
(ص- 93)

عاشقن اِيَ سور، ماءِ مارين‍دن ڪڏهين
(ص- 95)

ماڙهو پائين مٺا، تان او سونہ پريان جي جيئا
(ص- 95)

سک تنهنجي سپرين، اندر بارين آڳ
(ص- 96)

سوڌا هلئا سبحان ڏونہ، آڏي لاهي آڻ
(ص- 99)

ويندي وحدت ڏونہ، ڪين ڪنيائون پاڻ
(ص- 99)

سک تنهنجي سپرين، من ۾ بارئو مچ
(ص- 98)

جي سنجهي جي صبوح، تا اوءِ پئا تاڻين تومٽي
(ص- 98)

جي ڪڇي ڪاچوٽي ڪڍي تہ اِيُ نانگي نہ ننگ
(ص- 100)

سنڌي سپيرين، پر پروڙڻ ڏاکڙو
(آسا)

ولولو ۽ ووڪ، اِيءَ تان آهي عشق جي
(معذوري)

اوري هڏ نہ اُپيي، پُري تان نہ پري
(آبري)

ڏٺي جن هيڪار صورت ساهڙ ڄام جي
سک ٿي ستيون ڪينڪي، پري ساڻ پتار
(سهڻي)

تيون ديوانيون، دل ۾، اپر لڳين آر
(آسا)

جيڪس ڏٺو جيڏيين، پاروچو پيءَ يت
مون جئن موڙهين مت، پسنديئي پنهونءَ کي
(حسيني)

ساموندڪو ڏنجهہ، ماءِ ماريندم ڪڏهين
(سامونڊي)

هوندا سي حيات، جيئٹا اڳي جي جيئا
(معذوري)

سک تنهنجي سپرين، اندر ٿي اُجهاڳ
(سهڻي)

اونهي تڙ آگهتيا، آڏي پائي پاڻ
(سهڻي)

نہ ڪي ڪٽن پاڻ سين، نہ ڪو ساٿن پاڻ
(رامڪلي)

من ۾ باري مچ، جمر وڃنئي اوهري
(سامونڊي)

سنجهي ۽ صبوح، هوند نہ وٹڙن وسري
(حسيني)

ڪڇي ڪاچوٽي، نانگن پڌي نينهن جي
(رامڪلي)

زئا سي وحدت ڏونه اندر جنين اڏ (ص- 99)	اندر جنين اڏ، ڏونگر سي ڏوريندين ر (آبري)
هلئا جي حق ڏونه، جوڳي سين جمال (ص- 100)	وحڻ تت پيوم، جتي هلڻ ناه حسن ري (مارئي)
کهي ڏنو ڪاپڙين، ڪو اڳاهون پنڌ (ص- 100)	ڪپت ڪاهوڙين، آهي اڳئين پنڌ جي (ڪاهوڙي)
سي وئا پيهي پاڻ ۾، لوڪان ڪري لڪ (ص- 100)	نانگا نانيءَ هليا، لوڪا ڪري لڪَ (رامڪلي)
ڪين ڪنيائون ڪي ٻئو ري لانگوٽيءَ لاَنگ ان چڏئا سپ سناسيين، سيرا سڳر سانگ سي سامي گڏئا سبحان ڪي، اندر لاهي آنگ سندي جوڳيان تانگ، اوءِ اله ري ڪير لهي. (ص- 102)	لنگ ڪديائون لانگ، موتي ڪن نہ مسحو جا اسلامان اڳي هئي، سا سٽائون ٻانگ سامي چڏي سانگ، گڏئا گور ڪنات ڪي. (رامڪلي)
ماءِ جوڳي آئيا، تان ڪي وتن ويہ اُن نانگن نيڻ ڪڪوريا، ڏوري ڏونگر ڏيہ سي پين رات پُر ڪئو، اوتين آب اَچيهہ سک چڏي ساٹيهہ، اوءِ هلئا وجن حق ڏونہ (ص- 103)	جان آهين اوطاقن ۾، تان ڪي وٽن ويهہ سامي سفر هلئا، ڏور چتائي ڏيهہ چڏي سک ساٹيهہ، متي گنگا گجيا. (رامڪلي)
آهي اڪڙين ۾، آديسين ادب سامين ڪي سيين پرين، روح رهئو رب تن حسب نہ نسب ڪو نہ آباء نہ اب ري لانگوٽي لب، اُءِ ٻئو نہ پاڙين ڪاپڙي (ص- 103)	آهي اڪڙين ۾، آديسين ادب تن جو حسب نسب ناهہ ڪو نہ اما نہ اب سامين ڪي سيين پرين، روح ۾ رهئو رب ري لانگوٽي لب، پاچي ڪٹن نہ پاڻ سين (※) (رامڪلي)
ماءِ جوڳي آئيا، تان ڪي وتن ويهہ (ص- 103)	جان آهن اوطاقن ۾، تان ڪي ساٹن ويهہ (رامڪلي)
اوءِ وجهي جي، جنجار، وئا نانگا نڪري (ص- 106)	هت نہ پسجن هاڻ، وئا ويراڳي نڪري (رامڪلي)
	وجهي جيءَ جنجار، جم وجنئي اوهري (ساموندي)

※ هي بيت اصل شاه لطف الله جا آهن. غالباً ٻنائي صاحب ڪچهري ۾ پڙهيا، فقيرن ٻڌا، ۽ پوءِ رسالي ۾ داخل ٿيا.

اُن سُڌ نہ پيئي سناسيين، جيهي نہ تيهي (ص- 106)	جيهي جي تيهي، تہ بہ ٻانهي ٻاروچن جي (ڪوهياري)
نہ ڄاڻان ڪيهي، اُن آئي آڏ آديسين (ص- 106)	نہ ڄاڻان ڪيهي، ڇنيسر جي چت ۾ (ليلا چنيسر)
	هميرن حساب، ڪہ ڄاڻان ڪيهو ٿئو (مارئي)
سي نانگا نسنگ وئا، ڪينَ جَني جي ڪنڌ (ص- 107)	نانگا نانيءَ هليا، ڪينر ڌري ڪنڌ (رامڪلي)
لوچڻ لئي پرين جي، نانگا ننڊ نہ ڪن (ص- 107)	نانگا ننڊ نہ ڪن، وڃن روندا رام ڏي (رامڪلي)
پريم تا پچن، سي سناسي سبحان ڪي (ص- 108)	هڪ اکيون، ٻيا اڱڙا، پريم تا پچن (مومل راڻو)
جنہ ڪارڻ جوڳي ٿئا، جان جان سونہ پسن ورهہ وهامي راتڙي، تان تان سناسين (ص- 108)	جنهن ڪارڻ جوڳي ٿئا، جان جان سونہ پسن تان تان سناسين، ورهہ وهامي راتڙي (رامڪلي)
کهڙو طعامون تنبن ۾، تن ماين ڪان منگن (ص- 108)	ماين مڱن بکيا، نڪا لڄ نہ ليهہ (رامڪلي)
	نڪي طعام تنبڙين ۾، نڪي گبرين (رامڪلي)
اوءِ وئا نانگا نڪري، ٻاٻُو ٻائوتي (ص- 109)	سامين ٻاري سڄ ۾، ٻاٻُن ٻاهوتي (رامڪلي)
اوءِ وئا نانگا نڪري، عاشق اتر ول (ص- 110)	سدا وهن سامهان، عاشق اتر هير (رامڪلي)
جوڳي جنبي هلئا، من ڇڏيائون ماڳ راول اوطاقن سين، لاهي چرئا لاڳ سي لوئا لئي سبحان جي، اندر ٻارين آڳ اوءِ سامي ڪنہ سياڳ، جِيري مڙن رب ڪي (ص- 109)	رويو ويني راڳ، امڙ اوريان نجهري مون لاٿو ڏيهہ وڃن تان، لاڳاپوءِ لاڳ ڏونگر سي ڏوريندين، جن اندر ٻري آڳ هوتاڻي هن ماڳ، مون کي ڇڏ نہ ڇپرين. (ڪوهياري)
آيل آديسين جي، ماري پهہ آئون کُهہ ڄاڻان ڪيڏانہ وئا، ڪنہ ڪُڻ ڪنيائون	تڪيا تاڪيائون، ويا رمندا رام ڏي ڪجان خبر نہ لهان، تن آديسين آئون

ڪجان، خبر نه لهان ته ڪٿي لاٿائون
سوڏهه مٿئائون، جتي ري وحدت ناهه ڪين
(ص- 111)

سامي سوارا نڱئا، جُنبي مٿي جوءِ
(ص- 110)

اندر تن آديسين کي، اَڌ اُڌما آهين
(ص- 111)

جيجان جوڳيڙن جون، مڙهيون مون مارين
(ص- 111)

اُن آديسين اُهڃاڻ، آهين الاهي ذات جا
(ص- 112)

گر ڪٺائون ڪينرو، وينا وڃائين
(ص- 113)

راتين مُنهن مونن ۾، ڏيهان ڏک ڏکين
(ص- 113)

جني ميڙي وڏا مچ ۾، سوين ڏنگا ڏاهه
(ص- 115)

اوءِ دونهيون پائين دل، ڪارو ڪن نه ڪيس
(ص- 116)

نه تن گدا، نه گبري، نڪين ڪيائون ڪيس
(ص- 115)

آيل! آديسين ري، اڃي نه آرام
(ص- 117)

جان اوءِ آديسي اها، تان تڪيا پسهون تن جا
(ص- 116)

تڪيا پسي تن جا، من ۾ تٿو ماتام
(ص- 117)

ڪنهن ڪُڻ ڪنيائون، ڪاڏي ويا ڪاپڙي.
(رامڪلي)

ويا نيرانا نڪري، جوڳي منجهان جوءِ
(رامڪلي)

اندر آديسين کي، سورن شاخ ڪئي
(رامڪلي)

آديسي اٿيا ويا، مڙهيون مون مارين
(رامڪلي)

اي آديسين اُهڃاڻ، جئن تعلق ڇڏيائون تڪيا
(رامڪلي)

وينا وڃائين، جي سناسي سڻئين
(رامڪلي)

ڏينهان ڏکي ڏيل ۾، سور سجيائي رات
(رامڪلي)

ڏينهان ڏورڻ ڏونگرين، رئڻ سجيائي رات
(بروو)

ميڙيو ڪڙڄ ڪائيون، جوڳي جلائين
(رامڪلي)

دائم دونهين دل ۾، من سين مالها وار
(رامڪلي)

نه گِندا نه گبري، نه ڪچ نه ڪاچوتي
(رامڪلي)

پسيو آسڻ اُن جا، اڃي نه آرام
(رامڪلي)

جي الک سي آگاهه، هلو ته تڪيا پسون تن جا
(رامڪلي)

تڪيا پسي تن جا، هلي منجهان حال
(رامڪلي)

مـاينـئـون مگـن بـڪـيـا، اي ويـراڳيـن ول
لڪين لوئائون جندڙا، سي ڪانيائون ڪل
(ص- 117)

پـنـا جـر چـراتـيـا، مـنـهـن ڪـانـئـيـا سـيءَ
مـايـن مگـن بـڪـيـا، نـڪـا لـڄ نـه لـيـهـ
(رامڪلي)

جـر چـراتـيـن اگـڙا، ڪـوري ڪـانـيـن ڪـل
(رامڪلي)

ڪڏهن ويهي نـه ڪـئـو، تـن آديسيـن آرام
(ص- 118)

ويـهـي ڪـيـو نـه وچ ۾ آديـسـيـن آرام
(رامڪلي)

مون پـوري نـه پـچـئـا، جـوڳـي جـاڙ ڪـري
سڏيون سنديون سڄـڻـيـن، هـيـون جن ڳري
(ص- 120)

مون پوربي نـه پـچـئـا، جـوڳـي جاڙ ڪـري
هيون جن ڳري، سڏيون سنديون سـڄـڻـيـن
(رامڪلي)

سي پيهي پسندا ڪاپڙي، سندو وحدت ويءَ
(ص- 120)

تـه سندو وحدت ويءُ، طالب تـوڙان مـاڻـئـيـن
(رامڪلي)

سي متايو وائي، تا ڳجهـ ڳالهائيـن پـاڻ ۾
(ص-121)

ڳجهه نـه ڳالهـائـيـن، لـڪـا ڀُـڻـن لـوڪ ۾
(رامڪلي)

نـانـڪـا نسـورا تـيـا، ڇـڏي ويـراڳي ويـس
سي پيهي وئا پاڻ ۾ جوڳي ڏوري ڏيس
اُن ويئي وڃان ئي نکري، تن آديسين آديس
ماري سامي ميس، آيا سي اتور ۾
(ص- 122)

آديسي آديس، هـتـان ڪـري هـلـئـا
ڪاپڙين قلب ۾ ڪيـو ڏورائـون ڏيـس
ويـراڳـي نـئـون ويـس، راول ڍڪي رمـيـا
(رامڪلي)

طوق ڇـڏي تـاج، اوءِ نـانـڪـا نـسـورا تـئـا
(ص- 123)

هـٽـي تـويـه تـاڄ، نـانـڪـا نسـورا تـئـا
(رامڪلي)

نـه ڪـو پوڄين پنٿ ڪي جنگ نـه جاتا ڪن
(ص- 123)

جاتا ڪن نـه جوڳ جي، جـوڳ نـه جُـهـاريـن
(رامڪلي)

سي جوڳي پينا جوڳ ۾، جوڳين جوڳ سهاءِ
(ص- 124)

سا پر سيـئـي سـڪـيـا، جا پر جـوڳ جڳاءِ
(رامڪلي)

ايءِ جڳ جوڳو جوڳئين، جوڳين جوڳ سهاءِ
جوڳيان سندي جوڳ ۾، مد منجهه هين ماءِ
هئي مون ڪي هاءِ، جو آءِ جوڳ نه سڪئو جوڳئين
(ص- 125)

جوڳين جوڳ جڳاءِ، جوڳ پڻ سونهي جوڳئين
جوڳين سندي جان جي ڳجهه ڳجهاندر آهه
هاءِ مونهين ڪي ولِ جا آءِ جوڳ نه سڪي (جوڳئين) (※)
(رامڪلي)

※ رسالي جو هيءُ بيت بالڪل شاهه لطف الله جي بيت جو عڪس آهي.

اوءِ پٽر پيئيون نہ ڪن، ڳالهيون ڳهلي لوڪ سين (ص- 124)	ڳالهيون ڳهلي لوڪ سين، پٽر پئي نہ ڪن (ڪاهوڙي)
ان من اندر محبت، ڪا ڄا ڳجهي ڳالهہ هئي (ص- 124)	راڻو ڪا رات ويو، ڳجهي ڳالهہ ڪري (مومل راڻو)
سي ساميڙا سپڪ، پسو ڳالهيون ڪندا ڳجهيون (ص- 125)	سودي سين ساري، ڳالهيون ڪنديس ڳجهہ جيون (مومل راڻو)
پر ۾ ٿا پچن، اوءِ پرين لايو اکيين (ص- 126)	هڪ اکيون هيا اگڙا، پر ۾ ٿا پچن (مومل راڻو)
ساميڙا بيباڪ پسو لوڪ وڃائين جئن ويا (ص- 126)	پاڻ نہ پسن پاڻ کي ويچارا بيباڪ (عمر مارئي)
اُن الله آديسين، اڃي رهئو روح ۾ (ص- 126)	ڏٺي ئي ڏٺي، رهيو آهي روح ۾ . (آسا)
نہ گدا نہ گبري ڪڇ نہ ڪاڇوٽي اوءِ شڪ نہ ستا ڪڏهين ڪدي لانگوٽي سي جها آيا دني ۾ وٺا تها موٽي اِي ڏاڍي ڪسوٽي، وٺا جهاڳي ڪاپڙي (ص- 127)	نہ گندا نہ گبري ڪڇ نہ ڪاڇوٽي (رامڪلي) ڪڇي ڪاڇوٽي، نانگن هڏي نينهن جي جهڙا آيا جڳ ۾، تهڙا ويا موٽي سڪ نہ سُتا ڪاپڙي، لاهي لانگوٽي انين جي چوٽي، پورب ٿيندي پڌري(*) (رامڪلي)
نہ ڪي هيٺ نہ بيٺ ڪين..... (ص- 127) نہ ڪو هيٺ نہ بيٺ ڪين..... (ص- 128)	نہ ڪين هيٺ نہ بيٺ، نڪي گبرين ۾ رام ڪئائون ڏيٺ، وڃن ڪينر ڪلهي ڪيو (رامڪلي)
ڪنہ جنہ منہ آهين، سا پر پروجهڻ ڏاڪڙي (ص- 129)	ڪنهن جنهن ۾ آهين، سا پر پروڙڻ ڏاڪڙو (رامڪلي)
ڪني پايو چڪر چيلهہ ۾، اندر رهہ رمن (ص- 133)	سدائين سفر ۾، رمن مٽي راهہ (رامڪلي)
هلي ڪِي حضور ۾ جاتا جوڳيڙن (ص- 134)	جوڳي ان جاتا ڪي، ٿي سڪيا سيئي (رامڪلي)

* رسالي جو هيءُ بيت بالڪل شاهہ لطف الله جي بيت جو عڪس آهي.

پريَ لَئي وڃائيون ڪاپڙيين (پسو) پراڳيان وَسُ
جني اندر آت اله جو، رڙي رند تني جي رس
تان ڪين ڏور تن ڪي، جانڪين وهي وس
ان جوڳين ٿئوجس، وٺالوڪان لکي ڪاپڙي
(ص- 134)

ڍهين ڏينهن ڏک ٿيا، پرين پاٻوهيا پس
ورق جي وصال جا، واري ڪيائون وس
لذائون لطيف چئي، گروءِ سندو گس
جوڳي ڪنيو جس، لڪا پٽن لوڪ ۾
(رامڪلي)

رهہ شريعت هلئا، تفڪر طريق ٿئون،
حال حقيقت رسئا، حرڪت حرص وئونِ
لئي لاهوتي پئا، وحدت وصالونِ
سي پينا بقا باغ ۾، فنا فرق پئونِ
پسو پنڌ سندون، اوءِ وجودان وَهِي وئا
(ص- 137)

راهہ شريعت هلئا، تفڪر طريقون
حال حقيقت رسئا، معرفت ماڳون
ناسوت، ملڪوت، جبروت، ايءِ انعامون
پس لاهوت لنگهونِ، هاهوت متي هلئا (*)
(رامڪلي)

اوڏي جا اصلائي، وانءِ تنہ مَ وات
ڪوڏان ڪاهہ ڪوات، وَهِي ويرونهيو ڪئو
(ص- 138)

ويجهو وڃ م وات ڪي، ڪهج ڏونہ ڪوات
اجهي منجهان آت، اويسي ٿي آءِ تون
(ڪاهوڙي)

اوءِ هيجان هلن حق ڏونہ. پيون ڏيئي ٻن
(ص- 138)

هير هلنديس هوت ڏي، پيون وجهي ٻن
(رپ)

ڪين ڪنيائون پاڻ سين، سچو پہ پئون
(ص- 138)

ڪهي جا ڪِينَ ڪٽي، پرينءِ پهتي سا
(معذوري)

ٻجهي تئن اٻوجهہ ، جاڻ وڃائي پاهنجو
هوئين جي سٻوجهہ، تہ ٻجهہ مَ ٻڙي جيترو
(ص- 141)

پريتڻي پرينءِ سين، سڪڻ ڪي سٻوجهہ
هئي گهڻو اٻوجهہ، سورن سنهائي سسئي
(ديسي)

مٿين مثالن مان ظاهر آهي تہ شاهہ عبداللطيف پنهنجي پيش رو بزرگ شاهہ لطف الله قادري جي بيتن کان نہ فقط واقف هو بلڪ انهن کان ڪافي متاثر ٿيو: نہ فقط شاهہ لطف الله ۽ شاهہ عبداللطيف جي لفظن، فقرن ۽ معنوي اهڃاڻن ۾ ويجهي مناسبت آهي ، بلڪ شاهہ لطف الله جون ڪي ساڳيون مصرعون شاهہ لطف الله جي بيتن ۾ ضم ٿيل آهن. ان ڪانسواءِ، الفاظ توڙي معنيٰ جي لحاظ سان پڻ شاهہ صاحب پنهنجا ڪي بيت شاهہ لطف الله جي بيتن کان متاثر ٿي چيا، جن ڏانهن حاشين ۾ اشارو ڪيو ويو

* هيءُ بيت اصل ۾ شاهہ لطف الله جو آهي، جو غالباً پيتائي صاحب پنهنجي محفل ۾ پڙهيو، فقيرن ٻڌو، پوءِ رسالي ۾ شامل ٿيو.

آهي. ڪي ساڳيا شاهه لطف الله وارا بيت "شاهه جي رسالي" ۾ موجود آهن، جن بابت ائين چئي سگهجي ٿو ته اهي غالباً شاهه صاحب پنهنجي ڪچهري ۾ مثالن طور پڙهيا. فقيرن هڏي قلمبند ڪيا ۽ پوءِ اهي رسالي ۾ شامل ٿيا.

متن رسالي جو

بسم الله الرحمن الرحيم

الاهي عالَمين ڏٺي سائين سپاجهاءِ
تونهين اُتپاريندڙ، تونهين وِهاريندڙ، تونهين واريندڙ واءُ
نَہ ڪو ڪري پاڻَ وٽندي، ڪنهن کي رَسي نہ ڪاءُ
اِتِ آهي عِجزُ سڀ ڪَنهِن کي، نڪو گِيرَبُ نہ گاءُ
جِئَن گهُري تئَن ڪَري پاڻَ وٽندوُ پادشاهہ (1)
سڀ هَلَنِ حُڪم تُهنجي ۾ ٿا روَح رڳون ۽ ساهُ (2)
ڪوڏا ڪِئو رِسالو اِيُ فقيرَ جوڙي بيتنِ
تہ هوءِ سنِڌي وائي سُهلو پڄهڻَ ابوجهَنِ (3)
پاهِنجيَ ٻولِيَ ڪري سِگهائِين اِي سِکَنِ
لطف الله چئي، لَئہِ پَيو، وَر سِکنِ ۽ پَڙهِن
ساري شامِل سو ڪِئو، مَٿي سَتَئِين قسمن
قسم پَهريون منجهہ وحدتَ دَرَجي جَلّ جلالَہ
ٻئو سلوڪ سالڪن
ٽئو منجهہَ صفت چَئين ڪَلِمَن، چوٿون منجهہ مُوَحدن
پنَجون منجهہ عشق عاشقين پُڻ حالَ عاشقنِ
ڇَهُون منجهہ تَرڪ دُنياءَ جي ۽ فُقرَ فِقيرنِ
سَتون منجهہ پِيرَ مُرشِدَ جوڳِيَن
اِي هنڌ جي آهِين هيڪڙا جت هَلِئو اوءِ وَڃن.

---

(1) اصل بادشاهہ (2) اصل. ٿئا روح (3) اصل. ٻَجَن ابوجَنِ.

قسم اول منجهه وحدت دَرجي (جَلّ جلاله)

جوڙڻ ۾ جوڙِئو مَتي پَتريَهن بَتيَنِ
ڇئبو سي ڪو جدا ڪري، وَر سَهڪو سَمُجهَنِ

بيت

عَقلُ اِتِ اوجُون [1] تِئو، نَڪو فِڪر پَنڌُ
اِجتِهادُ جو مُجتهدَنِ جو، تنهن نہ لڌو هنڌُ
عاجِزَ اِن عُلومَ ڪِئا، وِئو فائقَنِ فَنڌُ
اِيُ حُڪمائين حاذِقين، تِئو سَيَنينِ بَنڌُ
وِئو سَيُڪو رَندَ، ري حَيرتَ ناهہِ ڪين.

بيت

حَيرتَ هَنيَا سي، اِتِ دعوي گِيرَ دَهليا
پَسِي پَرِ پريِنِ جِي، مُنجهِي سي وِئا
جَنِ اِيُ وَرَقُ وياچيو، نيئي منجههِ عَقلاء
سُبحانَ مَن تَحَيرَ فِي ذاتِهِ سِواءَ.

بيت

عقلُ اِتِ اوچِون تِئو، ڪا جا ڏِسي يَتِ
پَسئو پَرِ پريَنِ جي، مُنجهيو وَڃي مَتِ
اِنَ وائِيَ ييرُ پِئو، آتَ اُبَتِيَ يَتِ
نڪو ڳاڄُ نہ ڳِتِ، حيرت هَنيو سيُڪو.

---

[1] اصل: (هن جاءِ تي توڙي هيٺ) اُوچ.

بيت

اُجِهي مُنجهي وِئو عقل اورئائِين
”اعليٰ“ ۽ ”اَسفلَ“ جا، جان ڪي تَسُو تورئائين
تا اِت اِنَ اونهي اَنتَ عميق ۾، پُڙو نہ پُجهئائين (1)
اِيَهِين چيائين، تہ اِتِ ري حيرت ناهہ ڪِين.

بيت

عقلُ اُتِ اوچُون تئو، نڪا فڪر جاءِ
اُوءِ پيَنا تنِهن اَگهورَ ۾، جِتي مون نہ جاءِ
اِتِ حيرت هَنيو سيڪو، ڪِنهن ڪي رَسي نہ ڪاءِ
هَي هَي ڪندا هاءِ، رُوندا عارف اڳ وِئا.

بيت

عقلُ اِتِ نہ اُڪري، عَقلُ تِيي نہ هَندُ
اِيَ پَروُڙان پَري تِئِي، ڪو جو هَتِسِ پنَدُ
ايڏانہ ڪوڙين چَلِتّا ڪيترا، حيرت پائي پَندُ
نہ ڪا رَهَ نہ رُندُ، اِنَ اُونهي اَنتِ عَمِيقَ ۾.

بيت

واحِدَتَ سَ مِي وُجُ ود ۾، هيڪا هيڪ پَسنّ
اُوء پئايان پَهارِ تيا، دَعوي دَمُ نہ ڪَنّ
سي مَنجهہ حيرتَ رَهَن، ”ڪِينَ“ ڪِيائون تَڪيو.

بيت

”عالَم“ وحدتَ اُنِ ڪي، ”ماسِوا“ مَحُو تِئُونِ

---

(1) اصل: ”بَرو نَبَجئاءِ“

پَسنِ ڪينَ پِريَ ري، هِنيونُ حيرتَ پئونِ
مَانظَرتُ فِي شيءٍ الاَّ رايتُ اللهَ فِيه. سَيو سَهائونِ (1)
وِچا وِچُ وِئونِ، تئا سانچارا سبحان جا.

بيت

هيڪوئِي هيڪُ ٿِئو، وِئو سَيَ وُجودُ
پَسن ڪين پريَ ري، جيڪِين ڪري سُجوُدُ
"اذا تَجلّي اللهُ خَضَعَ لَهُ كُلّ شَيءٍ" اُوءِ ٿئا نسورا نابُودُ
هي جي مڙوئِي مقصودُ، اِسم نہ اُجهي اُنِ کي.

بيت

حَقّائِين حَقّ ٿئا، حَقان ٿِئُن حقّ (2)
عَقلُ وياچ مَ اُن سين، جِنِي ذاتِ مُطلَقّ
لاَ مَوجُود شَيءٌ غيراللهِ اِيُ ساري پڙهيائون سَبَقّ
سي واري وَحدتَ وَرَقُ، اوءِ نِسوروئِي ناهِ ٿِئا.

بيت

جِتي "کَونَ" نہ "مڪان" کو، تِتِ ڪِيائون سير
اُتي عَالمَ عَاقِلَ ڪيترا، پَروُڙئو پَائين پيرُ
اِيَ ڳُجهَا ڳُجهہ جِي ڳالهڙي، ڪَمترُ پَروڙي ڪيرُ
انّ-پيرَ ۾ پيرُ، ڪَنِي پَاتو پيريين.

بيت

جتي قيل نہ قال ڪين، تتي ڪئائون تاڪ
اُءِ سو پسن سپرين، جنہ جئجي پاڪ
حيرت تني ماڪ، محب مشاهدو جن کي.

---

(1) اصل: "ساهونِ" (2) اصل: "حقاءِ حَقّ ٿئا"

بيت

لَـئـي لَـکَ پِـئـا، اِتِ ڪـوڙيـن مِـڙئـا ڪـيـتـرا (1)
پَسِـي پَـرِ پـريَـنِ جِـي، سـي طـاقَـتـان وِئـا
نـڪـا سـارَ نـہَ سُـڌِ ڪـا، تَـهِـيـن پـار پـئـا
ڪِـنـہ جـنِـہ تِـکَ نِـئـا، تَـنِ وَرِهـہَ وَرِ ۾ گُـذرئـا.

بيت

سـي پـاڻـان وِئـا پَـيَـڙا، مَـنُ مُـشـاهِـدو جَـنِ
نـہ سـي اوري نـہ پَـرِي، اُوءِ مَـنـجـهـہ حـيـرتَ رهـنِ
"ڪُـنـتُ ڪَـنـزاً مَـخـفِـيـا" عَـجَـبُ آهـي تَـنِ
اُوءِ ٻـيـون ڏِيـئـي ٻَـنِّ، پـيـتـا ذاتِ بَـحـتِ ڏونـہ.

بيت

"پـاڻ" ڇَـڏي پـرِي گَـڏئـا، وَهُ وِصـالُ تِـئـونِ
اُوءِ تـئـا سـانـجـارا سـبـحـانَ جـا، وِچـا وِچ وِئـونِ
مُـحِـبُّ سـو مِـڙئـونِ، جـنـهـن کـي سِـڪـي سَـيـڪـو.

بيت

جتي عَقـلُ نـہ عِـلـمُ ڪِـيـن، اُوءِ تـاڻـيـنِ تـيـڏاهـيـن
جـيـلاهَ وَهُ پِـئـونِ وِتَـرو، تـي وجـن اوڏاهـيـن
سـي پـيـتـا وحـدتَ وِيءَ ۾، تـا سـاراهـيـنِ سـائـيـن (2)
تِنِ نَا نُـڪـتَـا نـادر وحـدتَ جـا، حـاصُـل حُـضـوراهـيـن (3)
جـہُ اچـن اُتـاهـيـن، تـہ اُهـيَ ڏِيـنِ اَڳـانـجـهـا گـهـٽـو. (4)

---

(1) اصل: "الئي پئا لک الغ" (2) اصل: "تا ساراهين ساهہ" (3) اصل:نا نڪتا= نوان نڪتا.

(4) اصل: اڪاچا ڪنون.

بيت

تو سيڪاريا، تہِ سِڪئا، تو پَروَسي پُوٽَن
تونھين ڏوھين ڪَمَڙا، ڪاڻَ نجوئِي ڪَنِ
"لاَتَتَحَرَّكُ ذرَّةٌ اِلاَّ بِاذِنِ اللّٰه" تو چورِئا چُرَنَّ
سِين حُڪمَ تنھنجي هَلَنَ، اُنِ پنڌُ ناھِ ڪو.

بيت

سوالُ جوابُ سُپرين، اندر جَنِ اِلھامُ
عالِمُ اُپَٽي چَڏيو تَنِي ڪي تَمامُ
"مَن عَرَفَ اللّٰهُ لاَ يَخفِيٰ عليہ شَيءٌ" ڪَھنِ اي علامُ
جو عالَمين علامُ، تنھن سيڪارِئا سِڪِئا.

بيت

اندر اوطاقونِ اوءِ سَيرِ سُبحانَ جي پئا (1)
سي پَسي پاڪ پروردگار کي، مَنَا مِنِي وِئا (2)
"لا فاعِلَ فِي الوُجوُدِ اِلاَ اللّٰه" نِڪُنجان نِڪُنج ٿئا
واديءَ تنھن وِئا، نِسورِئائي "ناھِ" جي.

بيت

جَنِ راتو ڏِينھان تُنھنجي تارِي طلبَ تاتِ
تِن هِيُون اڪِيون هيڪڙو، وائِي ٻي نہ واتَ
سي ڏارِيَنئون دور ٿئا، طالبَ سندا ذات (3)
"الَطَلاَق مَرَتانِ" اِيَ عاشقنِ ڏاتِ
اُو وِھاٽي پرِياتِ، پرِين پسندا پاٽھين.

---

(1) اصل: "اندر اوتاڪون اوءِ سِيرسبحان جي پئا" (2) اصل: ائين. (3) اصل: "سي دارِيَنِيُو"

بيت

طالب توڙائين تِئا، اُوءِ سدا تا سِڪَنِ
ڪوڙين ڏيجُون ڪيتريون، توڙي تَنِ ڏِجَنِ
تہ ري رُويَت ربَ جي، ڪَمِ نہ اچي تَنِ
"لوكانتِ النَّار تُصيبُ المُشتَاقِين" اِيَ پر آهي جَنِ
طالِبَ طِلبَ ۾ تئا، اُوءِ مُحبَتَا مُحِبَ وَجَنِ.

بيت

ڪي نڳيا ناسُوت ڏي، ڪي مَلڪُوت مِڙنِ
ڪي جُنبِيا جَبَروتَ ڏي، ڪي لاهُوتا لَڙنِ
ڪي وَهِ پِئا وِتِري، هَليو هاهُوت وَڃّنِ
آءُ تو پُڇان پَيڙا، سُڌيُون سالِڪَنِ (1)
اُوءِ ڪيهي حالِ هَلنِ، سيڪڙو سبحانَ جا.

بيت

شريعت جي سوجهري هَلئا ڏونہ حَقَ
طَريقتَ تارِ ڪِئا، وِسَرِئِنِ وَرَقَ
حقيقتَ جي حالَ سين رهَ سُوتائون سابِقَ
هي جي "هوءِ" رَسِئا حاذقَ، معرفت مشاهِدو تن ڪي.

بيت

رَه شريعتَ هَلئا، تَفَڪّرُ طَريقَ تِئُون
حال حقيقتَ رَسئا، حَرڪتَ حرِصُ وِئُونَ
لَئِہِ لاهُوتَ نِڳيا، وَحدتَ وِصالُونَ
سي پيتا بقا باغَ ۾، فنا فَرقُ پِئُونَ
پَسو پنڌُ سندونِ، اُوءِ وُجودان وَهِي وِئا.

---

(1) اصل: "پَيَرَا"

بيت

يُوٽِنِ وحدتَ وِيَ ۾، شَرعَ گهرُ سَندون
جِتي مَپُ مَلَڪين ناهِ ڪو، تِتي آهيرونِ
توڙي وئا وَرهہَ ڪيترا، پَرو تان نہ پئونِ
سوئي سَيرُ تِئونِ، ناهِ نهايَتَ جنهن جي.

بيت

پيهي وِئا پاتارَ ۾، مَنجها منجهہِ تِئونِ
جِتي تانگهہَ نہ تڪيو، پيرُ تِتَهين پئونِ
تِنہ اُونهائي اَنتُ ناهِ ڪو، سَيرُ جو سندونِ
آهي پنڌُ اِهونِ، جِنہ پَر پَروجَهڻِ ناهِ ڪا (1)

بيت

پرِ پَروجهڻَ ناهہ ڪا، گَرَهَڻَ ڪانهي گَتِ (2)
عَقلُ اِتِ اوچون تِئو، مُنجهئو وِجي مَتّ
ڪري ظهُورُ قدرتَ جو، پاڻَ ڏيکاريائين اَتِّ
ڪا جا آهي يَتِّ، نہَ سا سُئِي ٻُنڌِي نہ سا.

بيت

نہ عقلُ، نہ علمُ ڪِين، نڪا ذات نہ تاتِ
عالمُ سبِ عِنايَتَ جو، جِنہ ڏِئي تِنہ ذاتِ (3)
"الاَّ مَن اَتَي اللّهَ بقلب سَليم"، پَروڙبو پرياتِ
لَئِي پانهجي لاتِ، سيڪو تيندو پَڌرو.

---

(1) اصل: ناهہ ڪو (2) اصل: "گَرهَن ڪانهِ گَت." (3) اصل: جِہ ڏِي تہ ذات.

بيت

نَــڪــا ڏاڍائِــي ڏِيــهــ ۾، نــڪــا ذاتِ جُڳــاءِ
الله ســـنـــدي راڄَ ۾ جـــو ڪَــٽِــي ســـو ڪــاءِ
ڪِيَ ڪَـمـائِـي پـانـهِـجـي، تِـنـڪـو رَسـي مَـاءِ (1)
واء تَـنِـيـن ڪي واءِ ، هـي جي پـوڪ پَـرائـي ڏِتِـئـا.

بيت

پُــوتَــائِــيَ پَــري ڪِــئــا، تِــئــا زاَدا زوايــا ضــاءِ (2)
ســنــدي تَــنــيــن ڳــالــهــڙي، هِــتــي هُــت نــہ ڪــاءِ
"اِنَّ اَڪـرَمَـڪـمُ عِـنـدَاَلله اَتـقـاڪُـم" پـيـهِـي پَـروڙئـا
هـي جـي ڪـيـن تـئـا، سـي هَـڏهِـيـن نـاهِ ڪـيـن.

بيت

تــو نــالــوئِــي نــاهِ ڪِــيــن، آهِــيــن اصــل ڪِــيــنَ
آدمُ اُهــجُ عَــدَمَ جــو، هــوءِ حــيــاتِــي جِــيــنَ
اُو گَهڙي گهاڙي ڪِين ڪِـئـو مـنـجـهـا مِـٽِـي مِـيـن (3)
چِــڏي "آءُ" اِي نـــہ، نِـســورِوئــي نــاهِ تِــي (4)

بيت

"آءُ" "اَسِـيـن" جـي ڪـريـن، اِي ڦِـڪِـي وائِـي ڦِـيـرِ
فـنـا فـانِـي جـي تِـئـا، مَـنُ تَـنـيـن سـيـن مـيـڙِ
"اَعـداَ عَـدوَّڪَ بَـيـنَ جَـنـبَـيـڪَ"، اُو پِـري تـو پـيـرِ
تِنه سِين وِهِ سَنائي ويرُ، جو تو ۾ تِئو دشمن تُـو نـهـجـو

---

(1) اصل: تِنڪُو (2) ڪذا (اصل ائين) (3) اصل: اوڪِري ڪاري (4) اصل: آؤاين

قِسم ٻئو منجهہ سُلوڪ سالڪنّ
لِکَڻ ۾ لِکئو مِ، متي پَنجيهين بيتنِ (1)

بيت

پُورِيائون پِريَ مَٽي، وَهَ پئا وِجنّ
تِتَهِن ڪِئائون تَڪِيا، عَقلَ جِتِ مُنجهنِ
اِتِ هَٿُ نہ رسي حاذقين، نَڪين سي ڪُڇنّ
"مَن عَرَفَ اللهَ ڪَلّ لِسانُہُ" اِيَ اُهجَ آهي اُنّ
تُوءِ نہ ڇاتو تَنِ، ڪُنہُ ڪَمالُ پِري جو.

بيت

اُوءِ هلي تِنہ هنذ وئا، ڪونهي جِت ڪلام (2)
"هُوالاَوّلُ وَالاخِرُوالظَاهِرُو الباطنُ" اِت نہ ڪو خاصُ نہ عامُ
هِي جي مَحو مُطلَق مُدامُ، عَقلَ وِياچ مَ اُنِ سين.

بيت

ڪَهَنِ ڪارونيارَ ڏونہُ، متي وَهَ وِجَنِ
تنہ نِڪُنجَ نِهايَتَ ناهِ ڪا، اُو راتو ڏينہ رَمنِ
نَڪا اِتِ تانگهہ نہ تَڪيو، تہ ڪِتي سِي رَهنِ
"ڪُلّ شيءِ يَّرجِعُ اِلي اَصِلہِ" ٻيون ڏِنائون ٻَنِّ (3)
آءٌ گهورئو متان تَنِّ، جني آه اوڙاهَ جي.

---

(1) يعني پنجويهہ بيتن، مگر موجوده قلمي نسخي جي متن موجب بيتن جو تعداد چوويهہ ٿئي ٿو (2) اصل: ڪونہ (3) - اصل: : ڏنائ ٻن.

بيت

اَت اُونداهِي، عَمِيقُ جَرُ، اِتِ ٻُجهَڻهارَ ڪِينَ ٻُجهَنّ (1)
نَڪو پيرُ، نـه پيچرو، جِـئائـين ڪِـين وَڃَـنّ
عَـقـلُ اِتِ اوچُـون تِـئو، عـالـمَ ڪِـين ڪُـڇَـنّ
ڪـا جـا آهـي ڳـالَـهڙي ڪَـمـتَـرِسـي رَسَـنّ
اِنَ راهِ جـي رَمَـنّ، سـي ذاتـئِـان ضـاع تِـئـا.

بيت

اُيـا ٻُـوڻـنِ اوڙاهَ سـيـن، وِرهُ نـه وَتَـنِ هـوءِ (2)
پـاڻ گـهـورِيـنـدي يَـمَ ۾، ڪِـنه سَـيـاڳـيـي پـوءِ (3)
اُتـي دعَـوي دَمُ نـاهِ ڪـو عـالِـمُ عـارفُ تـوءِ (4)
ڪـوڙين منجها ڪـوءِ، مـنَـجهِ پروڙي ڳـالـهڙي.

بيت

جِـتِ راهَ گُـمُ تِـيـي، وَر سـا ڪـارِي راتِ
هِـي پَـڻ وجـي وِسـرِي، هَـنَ هُـنَـهـيـن جـي تـاتِ (5)
اُوءِ مَـنـجـهـ اُونـهـي وِئـا، پَـروڙي پـريـات
سـي تِـئـا جَرجي ذات، ڪـونَـه لَـهـنـدَنِ ڪَـڏهِـين.

بيت

نَـڪـو وِهَـڻُ، نـَه واتَ ڪـا، نَـڪـو اَنـتُ، نـه چـيـهُ (6)
اِتِ هَـلـڻُ حـيـرتَ ۾ تِـئـو، چـيـتـان تـون چَـلـيـهُ (7)
پَهتِ پروڙي پيهُ، اِيَ اُونهـون ڏيـهـ اگـهـورُ گـهـٽـون.

(1) اصل: اَتِ اُوڏائي. (2) اصل: "اُويا يُوسِ اوراه سين، وره نَوَتَن هوءِ" (3) اصل: "سَـيـا كيِـي پوءِ" (4) اصل: "توڙي عالم عارف توءِ" (5) اصل: "اُوهن هُنه جِي تات" (6) اصل: "تَـوات كا" (7) اصل: "ائين"

بيت

پنڌ پروئي ناهِ ڪو، اُوءِ ويندائي آهين (1)
نَڪو اَنتُ، نہ چيئُ ڪو، تہ ڪِتھين تي لاهِين
اُوءِ پيهي وِٺا پاتار ۾، سَرُ صانِعُ سُرحارين
سو هِي سو ساراهين، جَنِ سُهاٽا پاڻ ڏونہُ.

بيت

اُوءِ سوجهيندا سُپِرين، پاتارُ پَهونِ
ماٽيندا مانَ سَرُ وُجودُ ئِي ويندونِ
”وَ فَنيٰ ذاتُکَ فِي الذات“ اِهوئِي اُهجاڻونِ
موٽِڻ تا نہَ تِئونِ، وِٺا سي وحدت ۾

بيت

مَنجهان ئي مَنجهہ تِٺا، منجهان ئي منجهہ
عَقلُ وِياچ مَ اُن سين، پيٺا جي نِڪُنج
اِنَ اوڙاهَ اَمُنج، اُوءِ ڪِنہ پَر وجنِ پَيَڙا (2)

بيت

تِٺا جَرجِي ذاتِ، جي جَرَ منجهان ئي نِڳِٺا
عَقلُ وياچ مَ اُن سين، هي جي منجهہ مَنجهائين وٺا
اُوءِ عَينوئِي عَينُ تِٺا، نَڪو اسمُ نہ جِسمُ ڪو.

بيت

هي جي فانِي تِٺا في الله ۾، موٽڻ تَنِ مَحالُ
اُنِ وِڃائي وُجوُد کي، حاصلُ ڪِئو حالُ
تَنِي سندو قالُ، اَتانگهان اَتانگهہ تِئو (3)

---

(1) اصل: ”پيڌ پروئي“ (2) اصل: ”اوءِ ڪُنہ پروجن پيرا ان اوراہ اَمُنج“ (3) اصل: ” اتاکا اَتاکَ ٿِوءِ“

بيت

اونهو تَڙُ اَتانگهہ گهڻو، حَرُ ڪنهَ نَيارُ ڪوءِ (1)
جيڪو اُتان اُهَرِئو، سو وِئو لُئان لوءِ (2)
ڪَڏهِنِ ڪونهَ چوءِ، تہ ڪو وَرِي آئيو.

بيت

نڪا تانگهہ نہ تَڪِيو، نڪا اُتِ اُپِيَڻَ جاءِ
اِيَ ڳَري ڏِسي ڳالهڙِي، پير پروڙِي پاءِ
هَي هَي ڪندا هاءِ، اِتِ ڪوڙين وٺا ڪيتَرا (3)

بيت

تِئائين تانگهہ نہ تڪيو، جِيائين پاتائين پيرُ
اِيُ اونهون تَڙُ اَگهورُ ڪُنُ، اُتُ اُبتو پيرُ
تِنه ڪَرلهندو ڪيرُ، جِنه نِڪُنجَ نِهايَت ناهِ ڪا.

بيت

ڪوهُ جاڻان ڪِت سَپَجي، وَحدتَ وَڏائِي وِيهُ
ڪوڙين نِئا ڪيترا، اِنَ جَرَ جَهجهائي ڏيهَ
اِتِ لاڪِ رَنِي لَکين ڪَيا ڏوري ڏِسيون ڏيهُ (4)
ڪِنه اوڙاه اَچِيه، وِئا رونِسِ وَرتئو (5)

بيت

جَنِي آهَ اوڙاهہ جِي، وَجَڻِ سي وِئا
وُجُودون وَرِتئو، اوءِ فَنا فانِي تِئا
"اِنَّ لِي عِبادًا سِوي الاَنبياءِ وَالمُرسَلين" آهين سي اِئا (6)

---

(1) اصل: ائين (2) اصل: "لَ آلوءِ" (3) اصل: "رات ڪورِ وٺا ڪيترا." (4) اصل: ائين: "اِت لاڪِ رِني" = لاڳي ڏٺي. (5) اصل: "ڪهہ اُوراءِ اَچيه، وٺا ورنِس رؤتوءِ" (6) اصل: "سيءِ آءِ"

نـاهِ نـهـايـتَ تَـن جِـي، هـي جـي وحـدت سـيَـر وِئـا
سِنـدا جَـنِـي تَـڪِـيـا سي وڃِي ڪُـنـتُ ڪَـنـزَ تِـئـا (1)

بيت

سُڄي جـو اَتـانـگـهـُ، تـنـه ۾ ڪِـئـائـون تَـڪـيـا
اوءِ نـہ ڪِـنـہ پـپـر نـہ پـيـچـري، انـدرِ وهَ وِئـا (2)

بيت

پُـرنـدا پـاتـارَ ۾، نـيـهُ نِـڪُـنـجَ سـيـن تِـئـونِ
سڀِ سـوجـهـيـنـدا سِـڪَ پَـئـي، مـارڳ مـطـلـوبُـونِ
اُهـسُ اَنَ پِـئـونِ، هُـئـا جـنِـه جـا سـپـڪـڙُو.

بيت

مَـئـي مَـتـي مِـهـراڻَ ۾، هـي جـي پـاڻ وِجـهـنِ
نـہ سـي اوري نـہ پَـري، اوءِ انـدرِ وهَ وَجَـنّ
تَنِ مَنجها مَنجهہِ تڪيا، اوءِ منـجـهـا مـنـجـهـہِ رَهَـنّ
سـي پـپـنـا تِـت وَجِـنِ، نـاهِ نـهـايـتَ جـنـه جـيِ.

بيت

مَـٻـي مَـٿـي مِـهـراڻَ ۾، اوءِ پـٿَـلَ وَرِي پـئـا
اُوءِ حَـقـيـقَـتـان حَـقِ رَسِـئـا، مـنـجـهـا مـنـجـهـہ وِئـا
سـنـدا تَـنِـي تـڪَـيـا، وَڃِـي بـي بـاڪِ تِـئـا (3)
"اَلاَ اِنَّ اَولِياءَ اللهِ لاَ خـوف عَـلـيـهِـمَ"، آهـيـنِ اُوءِ اِئـا (4)
هي جي منجهہ وادِي اَمنَ رَهئا، سَدا حُضور تَنِ کي.

---

(1) اصل ائين. (2) غالباً هيءَ بيت ڪتل آهي. (3) اصل ائين. (4) اصل: ۽ ٿاءُ

بيت

اُونهي اَنت عَميِق ۾، ٻُڏي ڏِني جَنّ
نہ سِي اوري نہ پَري، اُوءِ منجهہ پاتار پُرَن
حاذِقَ حَيرتَ ۾ پِئا، ڪِين پَروڙئو تَنّ
"يَا دَليل المُتحَيَرِينَ" عَقلَ مُوڙها اُنّ
اِتِ اَڙِئَا عارِفَ اُپِيَنِ، پَرِ پروجَهڻَ ناهِ ڪا.

بيت

دَعوَيَان دُرِ ٿئا، پَسِي پَرِ پِريَنّ (1)
ڳَري ڏِسِئو ڳالهڙي ورتا ڪِي وِجنّ
ڪَمتَرِ سِي ڏِسَن، جَنِي آهَ اوڙاهہ جِي.

بيت

آتا سي آڳهوَر ۾، وَهِيُون وَڃائيُونُ جَنِ
پَسِئو پَرِ پِرِينِ جي، اُوءِ دَعوي دَم نہ ڪَنِ
اِتِ ڪيرُ ڪُڇندو ڪيتَرو، رِي فرمانَ ڏَٺِين
"اِلاَ مَنِ اَذِنَ لَهُ الرحمانُ وَقالَ صَوابَاً" اِيُ اَمرُ اهي اُنّ
موڙِي مَئي وَجن، هنڌُ حِڪايَتَ ناهِ ڪو (2)

---

(1) اصل: "داوَيا دور ٿئا" (2) اصل: "مُوري مَئي وَنجنَ"

قسم ٽيون منجهه ڇئين ڪلمن، آهي ذڪر جن
جوڙڻ ۾ جوڙئو مٿي ٻترِيهنِ بيتن

بيت

ٻارِ "اِلاه" جي آئِيا، "لاَ" سين لَٺُه تِئون
ڪِينَ ڪنيائون ڪِين ٻِئو، سُچو ٻَهُ پِئونِ (1)
تِئا ساڃارا سُبحان جا، وِڇان وِڃ وِئونِ
اُهسُ اُنَ پِئون، ٻي ڏونه اڪيون نہَ ڪٺي.

بيت

"لا" لاتو سَبُ، مڙوئِي مَحُو تِئو
جِنه اندرِ اونداهِي ڪِئي، وڇان سو وِئو
جيڪين هو اڳِهِين، هاٽي سو تِئو
ڪونهي ڪو ٻِئو، اِيِ پيهي پَروڙج ڳالهڙي.

بيت

وهَ جنه وِصال ڏونه، تنه "لا" سين لَٺُه مَ لاَهِ
"الاه" جي آرئا اِيَ تَنِي ۾ آه (2)
اِنَ "لا" سنَدي ڳالهڙي، منجهه مَنجهِين راهِ
سار وَرنڊي سَاهه، مَتان وِهين ويسرو (3)

موجوده قلمي نسخي موجب فقط ٽيهه بيت آهن. (1) اصل "ڪين ڪياءِ (=ڪين ڪنيائون)

(2) اصل ائين (3) اصل. سار وردي ساهه متان وِهِي وِيسرو.

بيت

اَمُـلُ اوڙاهــيــن هــيــڪــڙو، اِي اڌَ مِـئُـو آهِ
مُـلُ جـنـهـن جـو نـاهِ ڪـو، اُو انـدر روحَ راهِ
سَـبِ مُرادون مَـنـجـهـِ جَـنـهـيـن، اُنـهـان آسَ مَ لاَهِ
اِي اَصـلُ عِـنـايَـتَ آهِ، جـنِـه گـهُـري تِـنـه ڏئـي.

بيت

پرِيَ پاڻهي ڏِني پانهنجي، ڪَالوڪَان ڳُجهِي مَامَ
جي پيهي پُروڙِئو ڳالهڙي، جَائِـين طلبَ مُؤن تـمـام (1)
تـہَ مُـوا مـيـڙيـنـدڙ پَـانڻِهِ، اِيَ "لاَ" سَـنـدِي لامَ
ڪِئو اَمر ڪارڻ "عام"، ناتہ اِيُ وسيلو وِصال "ذات" جو.

بيت

جِـيـؤن جَـنِي ذاڪـريـن، ڪَـلِـمُـون وحدتَ پَـڙهـنِ
هُـونـدا سـي هـمـيـشـہ سِـيـنءَ پاسـي پـاڻ پـرِيَـنِ
سـو نـہ سَـلـيـو عـامَ کـي، جـيـڪـيـن ڪـارڻ تَـنِ
جِتي "ڪَونُ" نہ "مڪان" ڪـو، اُوءِ پـيـتـا تِـتِ وَجَـنِ
وادي تـنـه رَهـنِ، جِـتـي ڏيـنـه نَـہ رات ڪـا

بيت

هنيپن سِين حَلّ ڪِئو، جي ڪلمون تـوحـيـد پَـڙهـنِ
سـي پَـسـو پـرهـِ پَـتـڪِـئـا، وَحـدتَ سَـيـر وجَـنِ
جنه لِقا ڪوڙين لَک مِڙنـدا، اُوءِ هـيـجـان تـنـه هَـلـنِ
اوءِ وادِي تنه رَهنِ، جـتـي "قـال" نـہ "قِـيـلُ" ڪِـيـن.

---

(1) اصل: "جا طالِبُ مُ تمام"

بيت

هِنيپن سين هيڪُ ڪِئو، ”لاالاه“ جي پَڙهن
سِي پيناَ بَقا باغ ۾،سَير سُبحان جو ڪَن
جَنِي جا منجهہ ”بَقَابالله“ تَڪِيا، سي اوري تا نہَ اُپِين
جِتي ”ڪَونُ“ نہ ”مَڪانُ“ ڪو، اوءِ تاڙِئو تِتِ وَڃِن
اوءِ وادِي تنه رَهِن، منجهائِين منجهہ جا.

بيت

”لاَ“ ڪي لاَتائون ”الاالله“ سپن اوڏا ٿِيا
قَطَعُ ڪامِلُ تَنِي ڪي، اوءِ ڇڏي سَڀِ وِئا
مُحِبّ تنه مِڙئا، جِنهن ڪي سِڪي سَيُڪو.

بيت

لَتِي ”لا“ وِچانِ، سَيوئي سُبحان ٿِئو
جيڪِين حجابُ حقّ سِين، اُو وچان سَڀِ وِئو
اِتِ هِنيُون حيرتَ پِئو، پَسي ڪينَ پريَ ري.

بيت

ثابِتِ ٿِئا سُبحان سين، لَنگهي ”لا“ وِئا
اوءِ ڪَنّ دائم دوُر وحدت جو، هَلِي حيرتَ پئا
تَنِ وِئو ”پاڻ“ وچاءَ مُحُوتِي، سي صِفتَ صانِعَ ٿِئا
واديَ تِنه رَهِئا، جِت ري ذاتِ بَحتِ ناهِ ڪِين.

بيت

ساهَ ۾ سارِين سُپرين، پَساه ۾ پَسّنِ

هَر دم حُضورُ جَنِ کي، سي ڪيئن رُجِ رَهنِّ (1)
اُوءِ اوري ڪَنِ، نہ آسِرو، تاڻيئو توڙ وَڃنِّ
واديَ تِنه رَهنِّ، ڳُجهائين ڳجهہ جا.

بيت

"الاَ" اورئائين ڇڏي، وئا سي اوءِ وَري
تِئا سيڪڙو سُبحانَ جا، پيين وِڪَ پَري
جِتي "ڪونُ" نہ "مڪان" ڪو، سي پَسن تِهان پَري
اِتِ پيرِي پيرُ نہ نِڪري، آهي ويڙِ وَسيع گهٽو.

بيت

وڃن جي وَحدت ڏُونهُ، "الاَ" تَنِين اَڏَ
اُوءِ تاڻي توڙِ رَسِئا، ڪِنه پِريان جي سَڏَ
سِي وُجودان وَهِي وِئا، هي جي مُحبّ مشاهدي گڏّ
سندا تَني هَڏّ، سِڪَ پِريان جي ساڙِئا.

بيت

"اِلاَّ" آڏِي سڄڻين ۽ "الاَّ" آڏِي لاهِ (2)
جيڪِين پَسين پِريَ رِي، سو سيوئِي ناهَ (3)
اِيَ پيهِي پروڙج پاڻ ۾، سائِي ساهہَ پَساهِ
ڇاتو جني آهِ، هَردَم حُضورُ تَنِ کي.

بيت

ڇيائون اللهُ هادي، جو جَلّ وَ عَليُ حَقُّ (4)
اُوءِ پاڻان وِئا پِيڙا، تِيَنِ ذاتِ مُطلَقُ

---

(1) اصل: "رِڄُ رهن" (2) اصل: "ڏي لاه" (3) اصل: "پسي" (4) اصل: "جوحق وجل و علي"

”فَلاَهُم اِلاَّ اَنَا“. اِيَ ساري پڙهائُون سَبَقُ
جَنِهِي وارثُو وَحدتَ وَرَقُ، اُو نسوروئي ناهہ تئا.

بيت

نيئي رَسائي ذات کي، اللّٰهُ اِسمُ ذات
اِتِ ڪَتِ نہ اُجهي ڪپترو، وائي وجي واتِ
”لاَ حِجَابَ بَينِي و بَينَكَ“ اِيَ لذائون ذاتِ
عَينُ جَنِهِي کي ذاتِ، مَحُو مُطلَق سي تئا.

بيت

اِسمَ الاهَي ذاتِ جي، اندرِ ڪِئو اُهاءِ
تِنه وَهمَ سَبِ وِجائيا، پَئي سُلطاني شعاءُ
اُنِ رهِيو هِي هيڪڙو، وِئَنِ سَبِ پئا
هي جي مَحضُ مُطلق مِڙئا، عَينِ مُشاهدو تن کي.

بيت

ڪو جو پئُنِ پِرِيَ جو اندرَ منجهہ اُهاءُ
وِڍي تِنهَ وِڇُونُ ڪِئا، وُجودان وِئا
اِيَ پيهي پروڙج ڳالهڙي، ماڙهُو اِتِ ڪِئاءِ (1)
هي جي منجهہ ڪُنَه رَهِئا، ذاتِ مطلَقُ تَنِ کي.

بيت

هَلِئا جي هوءِ ۾، وحدتَ تَني وِصالُ
سي وُجودان وَهِي وِئا، پَسِي پِرِيَ جَمالُ
پيهي تَنِ پَروڙِئو، حاصِلُ حَقّ ڪمال
اوءِ ”قِيلُ“ وجائي ”قَالُ“، نِسوروئي ناهِ تئا.

---

(1) اصل ”مَارُات ڪاءُ“

بيت

”هُوءِ“ سِين حَلَ تِئا، روحَ ۾ تِيَنِ رهاڻُ (1)
اوءِ ڪنهِ تانگهہ نہ تَڪيي، نَڪِين رَهِيَنِ ”پاڻ“
سي نِڪُنجان نِڪُنجي تِئا، پاتارونِ پَريَاڻُ
اُتِ مُنجهِئو وجي پاڻ، عَقلُ عاقلين علم عالِمين.

بيت

”هُوءِ“ ۾ ڪيائون حُلُولُ، ”هُوءِ“ سي تي، هُوءِ ڏُونهُ هلئا
جَني آهَ اوڙاهَ جي، تَنِ ہي اُجهَي ڪِئا
هي جي ڪارونيارو ڪِنه پِئا، سي وجُودان وئا
اُوءِ نِسورا نابودُ تِئا، نہَ ڪو اِسم نہ جَسمُ ڪو.

بيت

ڪَلمُو اُتاهُون ڪَلِمين، ضَميرين غايَتَ ضَمير (2)
اِسمُ عالِي اِسمين گهڻو، او آهي اعظَمُ ڪَبيرُ
اِيُ هِي دليلُ ڪماَهِيَت ذاتِ جو، اِيُ هِي اُصولِي آميرُ
اِيُ حَرفُ ڏسجي هَرڙو، پَرَ ڪُنَه ۾ ڪَثير (3)
جيڪو اينڏانه وِئو ويُر، حقيقتَ حاصِلُ تِنه ڪي.

بيت

اسمَا اَڳِي وِئا، مُسَمي مُحَقِقَ
اَڪَرُ نہ اُجهي اُن ڪي، هي جي حُضورِي حَقّ
سي پيهي وِئا پاتار ۾، منجِهہ اونهائي عُمُق
سندا ذات مُطلقَ ، آهن اُهج آڳانجها اَن ڪي (4)

---

(1) اصل ”تِينَ رهاڻ“ (2) اصل: ”ڪلمو اُتاهُم“ (3) اصل: ”ڏِسِي هَرَرُو“
(4) اصل: ”اهي اُهَنَج اَڪا جا اُنِ ڪي.“

بيت

جِتي "ڪَونُ"نہ "مَڪانُ" ڪو، نہ ڪو ڏينهُ نہ راتِ
نہ ڪِين قَالُ نہ قِيلُ ڪِين، نہ ڪا طَلَبَ تاتِ
نہ ڪَا صورتَ سِريرَ جِي،نہَ ڪا زينتَ نہ ذاتِ
اُوءِ ڪِنه پِريان جِي جَاتِ،ڪَڍِي تيڏاهين نِئا.

بيت

منَجهائِين منجهہ تِئا، مَنجَها مَنجهہِ وَري
جِتي قَالُ نہ قِيلُ ڪِين، سي پَسنِ تِهان پَرِي
اِنَ ڏانڪِي عُليَا، ڪو ڪَمتَرِ پيرُ ڌَرِي
جتي پيرِي پيرُ نہ نِڪَري، اُو پِينا تِنه وِيڙِ ۾.

بيت

پيرُ نہ پوءِ پَڪِڻا، جِتِ سَئَسين سِينہَ گُڙَنِ (1)
سَا جُوءِ ڏوري آئِيَا، سُنهَان جِتِ مُنجهنِّ
ڪاهوڙِي اُنِ پنڌ جون، گُجَهان گُجِهيُون ڪَنِّ
اُوءِ پينَا تِتِ وَجَنِ، جِتي حرف حِڪَايَتِ ناهِ ڪو.

بيت

ڪَاهوڙِي ڪيڙين جا، سَا اَڳَاهِين جُوءِ
"نَاهہ" ۾ ڪِئائون تڪِيَا، هَلِي گَڏِئا "هوءِ"
تَنِي مَنجهان اُيري ڪا، گُجَهہَ گُجهائين بُوءِ
اُوءِ پينا تِنهہ کُوءِ، جِتي پَهتَ پَروُجَهڻَ ناهِ ڪو.

---

(1) اصل: سيه

بيت

ڪِني پاتو پيريَان آ پپريَ ۾ پيرُ
اِيُ اونهون تَڙُ اَگهورُ گهڻو، ڪُن اَتِ، اُبتو پيرُ
سِرَ مَٿي سُونٽو سَهي، تِيَن ڪو پائي پير(1)
اِنَ پُون سَندو پيرُ، ڪوڙين منجهان ڪو لهي.

بيت

سُپيريان جي ڳالهَڙي، لَڪين دليلي
اُوءِ لَکي لوڪ نہ سَگهئا، ءِ پڇي خَلِيلي
تِئائين قلِيلي، ڳالهہِ ڪِئائون ڳُجهہَ جي.

بيت

ڳُجهي پريان ڳالَهڙي، ڪَمترِ ڪي ٻُجهَنِّ
عَقلُ اِتِ اوچون تئو، مَنجهئو مَئي وَڃَنِّ
اوءِ ڪَنِي قَليلَنِ، پيهي سا پَروڙي.

---

(1) اصل: "سُونٽو سَهي تِيڪو"

قسم چوٿون منجهه وحدت ۽ موحدن

لِک ۾ لِکئو متي اُو پنجاهن بيتن (*)

بيت

سمند ڪنيو پساهه، ڪوڙين موجَ اُيرئا
ڪي اُجهامِي اُتِيا، اُنَ آهي پِراِها (1)
ڪي ڪَونَ مَڪَانَ سي، سيئي سي تئا
"الاَ اِنهُ بڪّلِ شَيءٍ مُّحيط"، مِڙوئي دَرياء.

بيت

سيئي وَهيا واهَڙا، اڏمِئو مِهُراڻُ
ذات مڙوئِي هيڪَڙو، نڪواِت چُوئِڻُ نه چاڻُ (2)
"اَلاَن ڪَما ڪَانَ" وِئو وِچان ئِي پاڻُ
جي پَروڙين پاڻُ، ته پِري رِي ڪِينَ پَسين (3)

بيت

نه ڪِي صِنفان، صِنفَ، ڪا نه ڪو "ڪونُ" "مَڪان" (4)
بِيائِي بُڙو ناهه ڪو، سڀ ذاتِ عنانُ
"هُواَلاولَ وَالاَخرو الظّاَهُروَ البَاطُن"، مڙوئي سبُحان
ات نه ڪو نام نشانُ، پِريَ رِي ڪِي نه پَسجي (5)

---

* موجوده نسخي موجب بيتن جو عدد ايڪونجاهه آهي. (1) اصل: "ڪي اُجَامِي اتِيِي."
(2) اصل: "چُوئَن نَچَان." (3) اصل: "پروڙي..... پَسي (4) اصل: "تڪي صنفان صن ڪا"
(5) اصل: "ڪين پسجي"

بيت

”پاڻ“ ئي رهيو پاڻ سو، وئا سڀ اَقسامَ
مٽوئِي مَحُو ٿئو، نَڪا اِت خاصَ نہ عامِ
”ڪُلّ شَيءٍ هالِڪ اِلاَّ وَجهَہٗ“، وِسَهہ اِنَ ڪَلامَ
”لا“ سنديَ لاَمِ وچان سَڀُ لاهي ڇڏئو.

بيت

ٻيائي ٻڙو ناهہِ ڪو، شَڪُ سَيوئي لاهِ
جا تو دُوئِي پانئيي، سا هَڏهِن ناهہِ
”سبُحانَ مَن اظهرالاَشيَاءَ، وَ هُوَ عينها“
دوسُ دلِ هِين ۾ راهہ (1)
اِتِ هنڌُ حڪايَتَ ناهہ، حيرَتِ جيهي ڳالهَڙِي. (2)

بيت

پَسي ڪِينَ پرِيَ رِي، غيَرُ سُيوئِي وِئو
اِتِ پَهنُ پَروجهَڻ ناهِ ڪو، هِنيون حيرتَ پئو
”ڪُلُ من عَلَيهَا فَانِ وَّ يَبقَيٰ وَجه رَبّڪ“،
هي هِڪوئِي هيڪُ ٿئو
وچان غير وئو، پِرِي ڪي نہ پَسجي. (3)

بيت

غيرُ هَڏهين ناهِ ڪِين، هيڪَڙوئِي پاڻُ
سُرابَ جِيَن سايو ڪري، اچي ڏيکاريائين پاڻ (4)
ڪوڙئين اُپِينَ ڪَنبَنِ ڪيترا، ڪِنهين ڪونهي تاڻُ (5)

---

(1) اصل : ”دله ۾ راه“ (2) اصل: ”ڳالڙي“ (3) اصل: ” ڪين پسجي“ (4) اصل: ”سراب جِيَ.“ (5) اصل: ”ڪنه ڪونه تاڻ.“

قوٽي جين قِسيو وجنِ، ڪَرَ هُئائي نہَ هَاڻ (1)
وِجهہ وِرهائي پَاڻُ، هِتِ هنڌ هستيءِ ناهہ ڪو (2)

بيت

جي تون پسِين ڪين ڪِئو، اي شُعلا مَشعَل (3)
ڪِئين اڏامِي اُيِرِي، ڪَرَ جَهَا ڪَيڪل (4)
اُنِ مَنجهہِ هَڏهن ناهہ ڪِين، تِي ڏِسجي ڪَلَ
پَردي اندرِ (پل)، پنڌ اِيهين بَسُ آهہ تو (5)

بيت

ڪو نہَ هُئو ڪڏهين، دُوجو منجهہ ڏيانَ
جي پَسِي پاڻ پَري پئا، سي ناهہِ تِيا نادانَ
"لَوكَانَ فِيهِمَا آلهة الاَ اللّٰهُ لفَسدتَا" اِيَ مَ پچيج آنَ
وچان لاهہ گمانَ، پيو هُڏِهن ناهہِ ڪي.

بيت

نڪو عَرشُ نہ ڪُرسِي، نڪو ڏينه نہ راتِ
نڪو اِسمُ نہ جِسم ڪو، نڪا طَلَبَ نہ تاتِ
نڪو قَالُ نہ قِيلُ ڪي، نڪا وائي واتِ
سَبِ هيڪَڙي ذاتِ، بيائي ٻُڙو ناهہ ڪو.

بيت

نڪو ماڙهو نہ مَلَڪَ ڪو، نڪو جَهَنَم نہ جَنَّتَ
نڪو ضؤ نہ ظَرافَت ڪا، ڪو ڪَهَڻُ نہ ڪاهَتَ (6)

---

(1) اصل: هَئِي نہ. (2) اصل: وج ورائي پاڻ. (3) اصل: جيت پسي ڪ ڪئو." (4) اصل ائين
(5) اصل: "پردي ادر پذ ايهي بس آه تو" (6) اصل: "نڪوزءُ نہ زرافت ڪا نڪو ڪهن نہ ڪاهت"

نڪو حَيض نہ حِسَابُ، نڪو عقلُ نہ عادتَ
پيهي جي پروڙئين تہ مِڙوئي وَحدَت
"لِمَنِ المُلڪُ اليَومَ اِللهِ الواحِدِ القَهّارِ" سائي ساعَتَ.

بيت

جي ذاتِ ڳَڏِي ذاتِ کي، تہ لهي نہ سگهي ڪوءِ
سوئِي پاڻي کُوهَرِين، سوئِي سَمُندين هوءِ
سوئي وَهي واهڙين، سوئي دَريائن پوءِ
آه مِڙوئي هيڪڙو، جي پروڙي ڪوءِ (2)

بيت

ڪِي نہ رهيو ڪيترو، وئو سڀ وُجودُ
سوئي ساجِدُ سو مَسجُودُ، سوئي سو سُجودُ
"ڪُلُ شَيءٍ هَالِڪ اِلاَّ وَجهه" ويو سڀ وجودُ
مڙوئي موجود، پرينءَ ري ڪِي نہ پَسجِي (1)

بيت

پاڻِهين پاڻُ رهيو سو، وِئا سيئي شَڪَّ (2)
نہ ماڙهو نہ مرون ڪِي، نَڪِي رهيا مَلَڪ
قوتا سَڀَ قِسِي وِئا، لتي وچان لِڪَ
سو سيڪڙو سا سِڪَّ، ڳالهہ مڙوئي هيڪڙي

بيت

حُبابَ سَڀَ هوءِ تيا ۽ وجي رهيو پاڻُ
عَقلُ اِت نہ آڪُري، وِئو سيوئي ڄاڻُ

---

(1) اصل: "ڪامروئي هيڪرو". (2) اصل: ڪين پسجي (3) اصل: رهئو سو

حيرتَ هَنيو سِپُڪو، توڙي عاقِلُ عَالمُ مَتِ سُڄاڻُ
پيهي پروڙج پاڻُ، پرينءَ ري ڪِي نـَ پسِڄي (1)

بيت

جا تـو دُوئِـي پـانـئِـي، اِي مـڙوئـي مُـطَـلَـقُ
سي پَسـن ڪِـينَ پرينءَ ري، حـاصل جِـني حَقُ
جَني سمجهئو اي سَبَقُ، تَن ڪـينَ ڏنـو ڪِي ٻئو.

بيت

نـَـڪِـي اوري نــ پَـري، نِـڪـي وِڄ، نــ پـانـدِ
پرينءَ پـاڻـهـين پاڻَ سِـين، هُـئـڻُ ۽ هـيـڪـانـدِ
نـڪـو وِڄ نــ ويسـانـد، مـڙوئـي مُـطَـلَـقُ سـو.

بيت

پـاڻـهـيـن آهـي پـاتشـاهـُ، سَـبُ پـاڻـهـيـن پـاڻُ (2)
پرين پـاڻـهـيـن پـاڻَ سـين، پـاڻـهـين پـاڻ رهـاڻِ
پـاڻـهـيـن ورُونـهـي وِنـدُري، پـاڻـهـيـن پـاڻ سـاڻِ
سـورهـ سـا رِهَـاڻِ، ڳـالـهـ مِـڙوئـي هـيـڪـڙي.

بيت

تـو اوڏو سِـيـنـي آهـي، هـنُـدو تـو هِـيـن سـاڻُ
اِي ڳـجـهـي آهـي ڳـالـهـڙِي، پـيـهـي پـروڙج پـاڻُ
”ونَحنُ اَقَربُ اِليه مِنُ حبلِ الورَيـد“ آهـي اِي اُهـجـاڻُ
مَنجهـَ مَـنجـهِـيـن مـاڻُ، لَـڪي لـوَڪَ نـ سـگـهـيـو. (3)

---

(1) اصل: ڪين پسجي (2) اصل: پاڻ (3) اصل: لوڪَ.

بيت

نہ وھڻ وات نہ ڪا، نہ ڪو پاڻُ نہ تاڻُ
نڪا پروڙ نہ پيچرو، نڪو پُڇي پرياڻُ
عَقلُ اِتِ اوچُون ٿئو، وِئو وِڃائي پاڻُ
اِتِ دَعويَ دَمُ نہ ماڻُ، حيرت ھنيو سَيُڪو.

بيت

سوئِي شاھہ، شُجاع سو، سوئِي سو سُلطانُ
سوئِي پيڙھَي پاتِشاھُ، سوئِي رَبُّ رَحمانُ
مڙوئي موجودُ سو، نَڪو اِتِ اِينُ نہ آنُ
ڪِھہ آھي نادانُ، جِنءَ پاڻ يانئي وچ ۾ (1)

بيت

نَڪا صورتَ سَريرَ جي، نَڪو قيل نہ قالُ
سي وُجوُدانِ وَھِي وئا، جَنِ ڏٺو پِريَ جَمالُ
تيھِي ظَرافَت ذات جِي، تِھو حُسنُ ڪَمالُ (2)
تيھيءَ تَجَلي تامَ سَچٽين، تِھو ضوءِ زولالُ (3)
تيھي لطافَتَ لطيفَ سو، تِھو خُوبِي خالُ
تِھو ذوقُ زِينَتَ پِريَ جِي، تھو خاصُ خِيالُ
سڀُ سيوئِي حالُ، پيھِي ڪَنِ پَروڙئو.

بيت

سوئِي راھَ رِھاڻِ سا، سائِي مَجِلسَ، سو مِيرُ
سوئِي پِيڙھَي پاتِشاھہَ، سوئِي سو وزير

(1) اصل: پاڻ يائِي (2) اصل: زرافت. (3) اصل: زءِجلال.

سوئي اَمِيرُ، اُمراءُ سو، سو عاصِمُ سو اَسِيرُ
جي قَلِيلُ جي ڪَثِيرُ، تہ ڳالهہ مِڙوئِي هيءَ ڪَڙِي.

بيت

سوئِي ساقِي، سو سَرو، سوئِي جَانشِينُ، سو جَام (1)
سوئِي پياري، سو پِئي، سوئي مستُ مُدامُ
سوئِي وِهاري سو وِهي، سوئي ڪري سَلامُ
سوئِي ڳائيندُڙُ ڳاءِ سو، سوئِي ڪَهي ڪَلامُ
سيَوئِي سو تَمامُ، پِريَ رِي ڪِي نہ پَسجي (2)

بيت

سوئي تُنبو تُنبيِرُ سو، سوئي تَندُنِ تانُ (3)
سوئِي وجي، وڄائي سوئي، سوئي ساراهي سُبحانُ
سوئي ڏاتارُ، ڏاتِ سا، سوئي سو سُلطانُ
پيهي پروڙج پاڻُ، اِتِ پِريَ ري ڪِي نہ پَسِجي (4)

بيت

سوئي سلطانُ، شاهُ سو، سوئي پيڙهيَ راءُ
سوئي حڪمُ هلائي عالَمَ ۾، سوئِي ڏيکاريندڙ راهَ
سوئي اُتاريندڙ، وهاري سوئي، سوئي سيريندڙ ساه
”لاغَيري وَلاَ اَنَا غَيُرهُ“ اِيَ هي پَرِ الاهَ (5)
روحُ رڳون ۾ ساهَ، سَڀِ ڳالهہ هيڪڙِي.

---

(1) اصل: جانِ شِينِ (2) اصل: ڪينَ پسجي (3) اصل: تبو تَبِيرُ سو (4) اصل: پاڻ... ڪين پسجي. (5) اصل: اَيهي پر

بيت

”صِفَتِ“ ذاتِيئان نِڱئي ۽ پُڻ صِفتان ”ذات“ (1)
چَئِي ”ذات“ ”صفت“ کي، جِمَ وِراهيين واتِ
اِيَ ڳُجهي آهي ڳالهڙي، پَردي اندرِ پَهاتِ
”اَنا مِن نُورِ اللّٰهِ“، نڪو اِتِ ڏينهن نہ راتِ
سائِي مسلمانِي ذاتِ، سائي ڪافِري هيڪَڙي.

بيت

سوئِي پانڌِي، پنڌُ سو، سائِي راهَ سو رَنڌُ
سوئِي مڪانُ مَڪينُ سو، سوئِي حُضورُ، سو هنڌُ (2)
سوئِي بَحرُ بَرُ سو، سوئِي شَهرُ، سو سَنڌُ
سوئِي ساٿي، سونهون سو، سوئِي آچيندڙ پنڌُ (3)
جَنِي آ اُڪنڌُ، تَنِ پاڙِهين پروڙئو (4)

بيت

سوئِي عاشقُ، عِشقُ سو، سوئي عارفُ عِرفانُ
سوئي ساهُ سَرِير جو، سوئي رَبُّ رحمانُ
سوئي حاڪمُ ،حڪومتَ سا، سوئِي سو سلطانُ
سوئِي ماڳُ مڪانُ، پيهِي پروڙِج ڳالَهڙي.

بيت

سوئِي عادِلُ، عَدَالَت سا، سوئي نازُ نياءُ (5)
سوئِي قاضي، سو مُفتي، سوئي ڪري پرچاءُ
جي پروڙيين اِئاءُ، تہ َ ٿئو هَڏِهن ناه ڪِين.

---

(1) اصل: ذاتئا... صفتا. (2) اصل: حضور. (3) اصل: ”سوئي ساٿي سُهُر سو“. (4) اصل: ”جني آو ڪَنڌ تن پانهر پروڙئو“ (5) اصل: ناز نياز.

بيت

سوئِي هِادي هدايَتَ جو، سوئي نافِع ضارُ
سوئِي مُعِينُ، مُنعِمُ سو، سوئي سو غفّارُ
سوئِي واحدُ، اَحَدُ سو، سوئِي سو قَهّارُ
سو اوارِ سو پَرارِ، ڳالهہ مِڙوئِي هيڪڙي.

بيت

سوئي اَحمدُ، مُحمَّدُ سو، سوئي اَحَدُ اِلٰه
سوئِي واحِدُ وُجودَ جو، سوئِي سَرِيرَ ساهُ
"اَنا اَحمَدُ بِلا مِيمِي" اِيَ ڳجهي پروڙِج ڳاهَ
جَنِ روحُ اُپَتِي [راه]، سي پَسنِ ڪِين پري ري (1)

بيت

نُورُ نُوران نِڳئو، سڀ پِريان جي ذاتِ
اِي پيهِي پروڙج ڳالهڙي، نڪو ڏينهُ نہ راتِ
"يا نُورَ نُورِي وَيا سِرَّ سِرّي"، اِي لَہُ لَطيفان لاتِ (2)
اِتِ وائِي ڪَرمَ واتَ، پيهِي پروڙج ڳالَهڙِي.

بيت

پرِين پاٹِهِين پاڻَ ۾، پاٹِهِينَ پاڻُ حالُ (3)
نڪواتِ قِيلُ نہ قالُ، اِيَ ڳُجها ڳُجهي ڳالِهڙي.

(1) اصل: "جن روه اَبَتي." (2) اصل: يا نورَ نورَ .... لطيفالات. (3) اصل: پاڻ

بيت

حقيقت مڙوئي هيڪڙي، پَرَ پروڙڻ مَحالُ
”اَنتَ مِنّي وَ اَنَا مِنکَ“ اِيُهِي آهي دالُ
پاڻِهين پاڻ خيالُ، پِريَ ري ڪِي نہ پسجي (1)

بيت

پِريَ پاڻِهين پاڻَ ۾، پاڻِهين پاڻَ گُجهہ
پيهي پروڙج ڳالهڙي، هِنيڙا ٻُجهہ مَ منجهہ
آهي جي اَمجهہ، توءِ ڪَنِي ٻُجهِئو (2)

بيت

سوئي مالڪُ، مِلڪَ سا، سوئي سو فرمانُ
سوئي ڏيندڙُ، ڏسندڙ سو، سوئي سو عنانُ
پاڻِهين آهي پاڻ سو، پاڻهِين پاڻَ بيانُ
سَبُ سيوئي سبحانُ، پَسي ڪِينَ پِريَ ري.

بيت

سوئي ٻانهون، ٻانهِپ سا، سوئي عابِدُ سا عبادَت
سوئي زاهدُ، زُهدُ سو، سائي سا زَهَادَتَ (3)
سوئي جاڳي، سو سُمهَي، سوئي سا راحَتَ
پيئي جَنِ حَقيقتَ؛ تَنِ ٻِئو ڪِينَ ٻُجهِئو.

بيت

سوئي مُحِب، محبوبُ سو، سائي سا مَحَبَّت
پَسي ڪينَ پِريَ ري، سيوئِي وَحدتَ
سدا سي ثابتَ، پيهِي جَنِ پروڙِئو.

---

(1) اصل: پاڻ. ”خيال ڪين سيجي“ (2) اصل. اُمُجَ. (3) اصل. ساهي سا زهادت.

بيت

سوئي رازِق، ربُّ سو، سوئي سو جَلِيلُ،
سوئي عالِمُ، عَلاَّمُ سو، سوئي سو خَلِيلُ
سوئي هادي، هِدايَتَ سا، سوئِي سو دَلِيلُ
جي ڪَثِير جي قَلِيلُ، تہ سَيوئِي سُپُرِين.

بيت

سوئي سَمِيعُ، بَصِيرُ سو، سوئي اَحَدُ اللہ
سوئي ڄاڻي ڳُجهو پَڌرو، سوئي سو گواهُ
سوئي مالِڪُ مُلڪَ جو، سوئي سَيِنِ راهُ
روحُ رُڳون ۾ ساهُ، سَڀ ڳالهہ هيڪَڙي.

بيت

سوئي پاڙهي، پَڙهي سو، سوئي ڏي سِبَقُ
سي پَسَنِ ڪِينَ پِرِيَ ري، سَڀ سيوئِي حَق
جَني وارِئون وَحدَت ورَقُ، تَني ڪِين ڏِنو ڪِينُ ٻئو.

بيت

سوئي دَريا، دورُ سو، سو تارُو، سا تانگَ (1)
سوئي تَڙ، تِڪ سا، سا ڪَنڌِي، سي سانگَ
سيئي ڪُنَ، ڪَپَرَ سي، وَرَ ورا ڪا وانگَ (2)
سي ئي اُهيَ آنگَ، سوئي اَصلُ دَرياءُ سو (3)

بيت

پيتا تنہ پاتار ۾، جتي تانگهہَ نہ تِڪَ

(1) اصل: تاک. (2) اصل: "واک" (3) اصل: "اهج اک"

اَتِ اونهائِي عَميقَ جي، پيئِي ڪنهِ نہ پَرکَ
آهي ڳالهہِ اَلَکَّ، پَرِ پَروجهڻ ناهِ ڪا.

بيت

اَتِ اونهائِي، عَميقُ جَرُ، ڪنهن نہَ رَسي ٿاڻُ (1)
اُت اُجهي منجهي موٽئو عَقلُ مَتِ سُڄاڻُ
ايڏانہ سيئِي آئيا، جَنِ وڃايو پاڻُ
مَحَبَّتَ تَني ماڻُ، خُوديان خلا صي جي ٿِئا (2)

بيت

اُونهِي پريان ڳالهڙِي، لَهِي نہ سگهي ڪوءِ
اِتِ حاذِقَ حيرت ۾ پئا، پَرو ڪِنہ نہ پوءِ
اِتِ حيرتَ هَنيو سَيُڪو، توڙي عاقلُ عالِمُ هوءِ
اِيَ ڳَرِي ڏِسِئو ڳالهڙي، در رَب سيڪو روءِ
ڪَمترَ ڪو هوءِ، جو ڪِين پَروڙي ڪِٿرو.

بيت

ڳجهي پريان ڳالهڙي، اَهڪِي پَروڙَنُ هوءِ
اِنَ وائِي پيرُ پئو، ڪَمتَرَ پاري ڪوءِ (3)
جي پيتا اِنَ پارَ ۾، سي وِئا لُٺان لوءِ (4)
ڪوڙين منجها ڪوءِ، منَجهہِ پَروڙي ڳاَلهڙي.

بيت

پَرِ پَروجهَڻ ناهہ ڪا، [مت] مُوڙهي مَهين وَجَنّ (5)
اِتِ هَٿُ نہ رَسي حاذقين، نڪين سي ڪُڇِنّ
جاءِ جُنبَڻ عا شقن ناهِ ڪا، اَڙِئا عارِف اُيَينّ

---

(1) اصل: ٿانَ (2) اصل: خوديا. (3) اصل: پيرَ. (4) اصل: لُؤا لوءِ (5) اصل: مَوري مٺِي وجن

واقِفَ حَيرانَّ رَهَنِ، پهتُ پُروجَهڻَ ناهِ ڪو (1)

بيت

نَڪو ڪَهڻُ نہ ڪاهَتِ ڪا، نڪو پارُ نہ تاڻ (2)
ڪا جا پَرِ آهي سَچڻين، تنُن عَقلُ اُت نہ ماڻ (3)
ايڏانہ سيئي آئيا، جَنِ وڃايو پاڻُ
تو اوڏو تو ساڻُ، پَرِ پَروُجهڻُ ڏاڪڙو.

بيت

پيهي پَروڙج ڳالهڙي، "الفَ اِيَ اُهجاڻ
رَهئو جَني روحَ ۾، تَنِ وئو وڃان ئِي پاڻُ
"وَهُوَ مَعَڪَم اَينَما ڪُنتُم" تو اوڏو [تو] ساڻ
جي پروڙيپن پاڻُ، تہ پِريَ ري ڪِي نہ پَسين (4)

بيت

سائِي صورتَ سيَرت سَچڻين، سوئي حُسن ڪَمالُ
سائي ذاتِ ظَرافَتَ پِريَ جي، سوئِي سو جَمال (5)
سوئي ظاهر، باطِنُ سو، سوئي سو خيال
سيُ سيوِئي حالُ، اُونهائِي اَنت ناهِ ڪو (6)

---

(1) اصل: پهِت. (2) اصل: کهن.....کاهِت......نَتاڻ (3) اصل: تِن عقل. (4) اصل: ڪِينَ پسين (5) اصل: زِرافت. (6) اصل: اونهائي.

قسم پنجوُن منجھہ عشق ۽ حال عاشقن

جوڙڻ جوڙئو اوُ مَتي ترونجا هين بَيتن*

بيت

وجائي وُجودَ ڪي سندِي عشق آه
اُوءِ پَچئا لئي پِريَ جي، ورهَ وَسانَدرَ ساه
تاٹينِ تيڏاهينِ تِئا، عاشِقَ ڏني ساهَ
سندي تَنيِ راهَ، تِي اُتاَهين عالَمَ ۾.

بيت

جي پيهي سا پروڙيين جا عِشق آهي ذاتِ
تہ هوندَ وَجي سَبَ وُجودَ جي تارِي طلبَ تاتِ
پِئو تيڏاهين تاٹيين، جيڪي ڏينه ۽ راتِ
"مَن ماتَ مِنَ العِشقِ فقَدمات شهِيداَ" ايَ عاشِقَنِ ذاتِ.

بيت

جي پيهي سو پروڙيين، جو عشق آهي حالُ
تہ هوندَ قِيلُ وجائي قالُ، نسوروئي ناهِ تپين.

بيت

جي پيهي سا پروڙيين، جا عشقَ آهي ڳالَ
تہ هوند اوري تا نہ اُپپين، وَهين رَه وصالَ (1)
مَت نہ موتپن ماڳ، سدا سِڪين پِريَ ڪي. (2)

* هن موجوده قلمي نسخي موجب، هن "قسم" هيٺ ڏنل بيتن جو جملي عدد 61 آهي.
(1) اصل: اپيي وَهي. (2) اصل: "مت نموتي ماِک سدا سڪي پري ڪي."

بيت

جي پيهي سا پروڙيين، جا عشقَ آهي يَتِ
تہ هوندَ پَسين ڪينَ پريَ ري، مُنجهي وِجي مَتِ
تئي سَڀِ ذاتِ بَحتِ، نہ وُجودُ نہ سُجودُ ڪو.

بيت

جي پيهي سو پروڙيين، عشقُ جو آهي
تہ اِيُ وُجودان وِڃائي، چِنئو تَنُ تالان ڪَري. (1)

بيت

جي پيهي سا پروڙيين، عِشقَ جا مُهارَ (2)
جُه اِڇي لاهِي آرَ، تہ ڇِنِي تَنُ تَهوارون ڪرپين (3)

بيت

پيهي جي پروڙيين، تہ عشقَ اهو پَنڌُ
جَنِي آ اُڪنڌُ، سي وُجودان وَهِي وئا (4)

بيت

پيهي جي پروڙيين، تہ اِنَ عِشق اِهو تاڻ (5)
جئن دانَه ڪٽِئو ديوانا ڪَري، منجهئو وِجي پاڻُ
"العُشّاق مَجنُونَۃٌ"، اُنَ اِهو اُهجاڻ (6)
جَني وِڃايو پاڻ، سي پَسنِ ڪينَ پريَ ري.

بيت

پيهي جي پروڙيين، سندو عشق ڏاتُ

---

(1) اصل: وجودا.... تالا. (2) اصل: مُهارِ. (3) اصل: جُاَجِي لائي آر. (4) اصل: "جَني آؤ ڪَند... وجودا" (5) اصل. "تَئِنَ عشق اهو تاڻُ." (6) اصل: "العشاق مجنون".

تہ اِيُ کُهِيو اندرِ ڪورا ڪَري، سندو عشقَ ڪاتُ
هِتِ ڪوڙين هئا ڪيتَرا، جي ماري ڪِئائين ماتُ
اِنَ عاشقَي جو آتُ، پِرِي ري ڪيُر پَروڙي.

بيت

تہ ڪيهي آهي ڳالهڙي، پيهِي عِشقَ پَسُ
چِنئو جان جدا ڪري، وَهِي وجائي وَسُ (1)
"العِشقُ قَنطَرَة الحقيقةِ" رِڙهِي رَندُ اَتَهين رَسُ
تان ڪين ڏورج تِنه کي، جان ڪِي وَهِي وَسُ
سندو پِريان گَسُ، جِمَ وِرچي چِڏيين.

بيت

حُسنُ حَبِيبنِ جو پَسين جي هِيڪارَ
تہَ توکي سَيَ جمارَ، وَجي اُجَ وَرهنِ جي.

بيت

حُسنُ حَبِيبن جو پَسين جي پيهي
تو توکي سَييئي، بِيُون وَجنِ وِسِرِي.

بيت

حُسنُ حَبِيبن جو، جِنِ ڏِنو جِئن بَرقَ (2)
سي پايو لوڪ فَرقُ، سدا يُوٽنِ سِڪِئا.

بيت

حُسنُ حَبِيبن جي، پَتون پَتين رُوءِ
عاشقَ تِئا هُوءِ، پَسِ پَرِ پِريَنِ جي.

---

(1) اصل: ايئن (وِهي؟) (2) اصل: جِن برق.

بيت

حُسنَ حبيبنِ جي، يَتون يَتين سُونهَ
پاٺين پاڻ وِرُونهُ، پِري پاٺين پاڻَ سين.

بيت

حُسنَ حبيبنِ جي پيئي جَنِ اَهارَ
تَنِ ويئي وُجودَ سارَ، نه ڪو حَسَبُ نه نَسَبُ ڪو.

بيت

حُسَن حبيبن جي پئو جَنِ اُهجُ
تَنِ نڪا ساجاءِ نه سُهجُ، سَيئي وِئو(نِ) وِسري (1)

بيت

حسُن حبيبن جي، پيئي جَنِ توارَ
تَنِ وئا وسري پارَ، سي پَسنِ ڪِينَ پِريَ ري (2)

بيت

حُسنَ حبيبن جي، جَنِي لڳو آرُ
تِنِ نه ڪو اوراڙ نه پارُ، سيئي تئو سُپرين.

بيت

حسُن حبيبنِ جو، اندر مَتِ نه ماءِ
ڪا جا ڳال آهِ، سا چِنئو تَنُ تهوارُون ڪَري.

بيت

حُسنُ حبيبن جو، جَنِي ڏٺو ماءَ
تَني منجهان ڪاءَ، سُڪِ نه سُتِي ڪڏهِين

---

(1) اصل: "سهج" (2) اصل: "وسري پاڻ"

بيت

حُسنَ حبيبن جي ڪو جو آهي حالُ
تِپن اُو قِيلُ وجائي قالُ، سدا سِڪَنِ پِريَ کي (1)

بيت

حُسنُ حبيبن جو، جَنِي رَهئِو مَنّ
اُنِ اندرُ ڪُٺو عاشقين پيئا ڏڙَ ڏُيَنِّ.

بيت

حُسنَ حبيبن جي ڪا جا آهي يَتّ
تِن مُنجهئو وجي مَتِ، پَسِئو پَرِ پرين جي.

بيت

حسُنُ حبيبنِ جو ڪا جا آهي ڳالِ
تِپن نہ ڪنه مِلڪَ نہ مالَ، عاشقَ سُرَنِ اُهسِ پئا (2)

بيت

حُسنِ حبيبن جي ڳَرهَڻَ ڪانِہ ڳَتّ
ڪا جا آهي يَتِ، سا اندرِ ڪُهيو اَڏَ ڪَري.

بيت

حسُنَ حبيبن جي، اَپَر لاَئَينِ آرِ
نَظَرَ ڪري نِهار، عاشقَ سي جَئَن تِئا (3)

بيت

حُسنَ حبيبنِ جي اَپَر ڪِئُنِ آتِ (4)
ايَ عاشقنِ ڏاتِ، جِئَن ڪامِئو خاڪستر ٿِيي.

---

(1) اصل: "تن اوءِ قيل وجائي قال" (2) اصل: ائين (3) اصل: "عاشقن سي جي ٿئا" (4) اصل: اَتَ

بيت

حُسنِ حبيبن جي، گهائي ڪِئا پَٽِي
سَندِي عِشقُ اَٽِي، عاشق ڪُهِئو اَڏَ ڪَري.

بيت

حُسنَ حبيبنِ جي، پَتُون پَتين سُونه
عاشقِن اِيَ وِرُو نهَ، جِيَن پَسِئو پَسَنِ پرِيَ کي.

بيت

حَسنَ حبيبنِ جي، نکو ڳاءُ نہ ڳَتِّ
اِتِ عاشِقنِ مَتِّ، وڃي سا سَلبُ تِئو.

بيت

حُسنَ حبيبنِ جي، سَئِين ڪَنِ سلامَ
اوءِ ڪُنا تنهِ ڪلامَ، جِنه حَرفُ نہ صور سا.

بيت

حُسنَ حبيبن جي، پئو جَنِي پڙاءُ
سي وئا ڳَراءُ، پَسنِ ڪِينَ پرِيَ ري.

بيت

حُسنِ حبيبن جي اَپَرِ آهِ جَمالُ
اِي پَسِي خوبُ خيالُ، عاشِقَ حيرتَ [۾] پئا.

بيت

حُسنَ حبيبنِ جي، نہ ڪو ڳاءُ نہ ڳَتِّ
اِتِ مُنجهئو وَڃي مَت، حيرتَ هَنيو سَيُڪو.

بيت

حُسنَ حبيبنِ جي ڪو جو آهي پُورُ
عاشقَنِ ايُ سُورُ، ماءِ! مارِيندُنِ ڪڏهينِ.

بيت

حُسنِ حبيبنِ جي، ڪو جو آهي حالُ
اُو پَسِي پِريَ جَمالُ، ڪوڙين سَڙِئا ڪيترَا.

بيت

حُسنَ حبيبنِ جي ڪو جو ڏِسي حالُ
تين اُو قيلُ وجائي قَالُ، نِسوروئي ناهِ ڪَري.

بيت

حسُنَ حبيبنِ جي ڪو جو آهي خِيالُ
تين پَسِي پِرينءَ جَمال، اِتِ وِهِ پِيا ڪيتَرا.

بيت

حُسنَ حبيبنِ جِي ناهہ اونهائِيَ تَرُ
تين عاشقن سِرَّ، وِڃِي ڏِنَا پَنهِنجا.

بيت

حُسنَ حبِيبن جي ڪائِي خاڪِ ڪِئا
ماڙهُو يائِينِ مُئا. تان اوءِ سُونہ پِريان چي جِيئا.

بيت

واجهائيندي وِجهلَندي لڳِمِ گهٽا ڏينہ
ڪوهُ جاڻان ڪوهُ تِئُو ماءِ! منهنجي نِيہَ.

بيت

واجهائيندي وُجهلَندي وِٺڙا وَرِه وَهِي

هاٺي سگهان ڪِينَ سَهِي، ڪِيئَن مِڙِبو سجڻين. (1)

بيت

سِڪَ تُنهنجِي سُپرين ڪيئن لَهندي مون

هِينڙِي اندرِ تون، جي جاڳان جي سُهمَان.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، اندرِ هِنيين نہ ماءِ

وجي تي وساءِ، اوءِ اُپڙئو آتُ ڏي.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، وَڏِي وِڏا وِيرَ

اُوءِ منجهان گهِٽي اُڪِير، کَنيو نهارِين اِکيُون.

بيت

سڪ تنُهنجي سپرين، کُهيو ڪري ڪبابُ

عاشقنِ اِيُ ثواب جِيئَن پَچَن لَئي پرين جي.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، اندرِ بارِينِ آڳِ

لاڳاپا ۽ لاڳ، وِينِ سَبَ وُجوَدَ جا.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، لائي چڏي آڳِ

اُوءِ پاٽِهِي ماڳِ، اکيون اوڏاهين ڪٽي.

---

(1) اصل: ڪِي مِڙِيو.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، وڃايا وَريامَ (1)
اُوءِ ڪَامَڻَ هورِي ڪَامَ، جا تو پرين اکين ۾.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين چَرئو ڪِئَنِ چِتُ
اُوءِ اُيا پِرينءَ سُمِتُ، پي ڏونه پَسڻُ ناهِ ڪين.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين اُوءِ وڃايا پاٽاءُ (2)
تَنِ اَکهوريين پاٽاءُ، ڪينَ رَهئو ڪيترَو (3)

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، ڪو جو ڪِئَنِ حالُ (4)
تِئَن وِئَنِ سَبُ مَقالُ، ڪُڇِنِ ڪِينَ ڪيترو.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين ڏِي اڏمِئو آتُ
هي جي عاشقَ عِشقَ مَماتُ، سدا شهادتَ اُنِ ڪي.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، اونهِي گهٽو اَتانگَ
سيرا ۽ سانگَ، سَبَ وِڃائي وُجود جا (5)

بيت

سڪ تنهِنجي سپرين، عَجَبَ پَرِ آهه
عاشِقَ ڏِنِي ساهه، پِئا تاڙِينِ تو مَٽِي.

---

(1) اصل: وَجايا. (2) اصل: وجِايا. (3) اصل: اَگهوري. (4) اصل: ڪِئَنُ (5) اصل: سِيرا اِي سانگَ

بيت

سَـڪ تـنـهِـنـجـي سـپـريـن، پـئـا پَـچَـنِ سَـئـي (1)
اُو ڪِنه جنه لُوئا لَئِي، تِنِ توريءَ پَسڻ ناهه ڪِـيـن.

بيت

سـڪ تـنـهـنـجـي سـپـريـن، هـنـيـڙو ڪِـيُـنِ هُـوءِ
جي سنجهي جي صُبوُح، تا اوءِ پِيا تاڙِينِ تـو مـٿـي.

بيت

سـڪ تـنـهـنـجِـي سـپـريـن، مَـنَ ۾ ٻـارِئُـنِ مَـچُّ
اوءِ ڪـامِـي تـنـه خـمـار ۾، عـاشـق تـئـا سَـچُّ

بيت

سـڪ تـنـهـنـجـي سـپـريـن، جـانِـئـا ڪِـئـا جُـدا
سـي وِئـا رَهِ هُـدا، اُوءِ چِـنِـي سَـڳ سَـيِـيـنِ سِـيـن.

---

(1)اصل: ”پئا پَچَن سَوءِ“

قسم ڇهون، منجهه فقر فقيرن

لِکڻ ۾ لِکيل او متي سؤ ۽ پاهت بيتن ❊

بيت

وجنِ جي وحدت ڏُونه، سامي وَڏي سَتَّ (1)
سي شَيُون وُجودَ جِيون، ماڳ ڇڏئائون مَتَ (2)
اُوءِ ڪِنه پَريان جِي پَتِّ، وَڏيَ واڳِي ڇڏِئا. (3)

بيت

ويندي وحدتَ ڏونه، ڪيئَ ڪنيائون سِين پاڻَ
سُوڏا هلئا سبحَانَ ڏونه، آڏِي لاهي آڻَ
وجنِ ويراڳِي وَهَ پيئا، سِڪَ سَتائِي ساڻَ
طَلَبَ سونهارِي تاڻَ، آهي اُنِ آديسِنِ کي.

بيت

نانگا نِسورا تئا، ڇڏي سيائي سَڌَّ
وئا سي وحدتَ ڏونه، اندرُ جَنِي اَڏَّ
تَنِ هوءِ ۾ ڪئا هندَّ، فنا فضيلتَ اُنِ جي.

بيت

وئا نانگا نِڪري نانگا نانگائي
جيڪي (ئي) نانگا تئا، لَهَندَسِ پُڻ سيئِي
"يُرِيدُونَ وَجهه الله" اَيَ سندِي ويراڳين وائِي
آديسنِ اِهائِي، آهي سُڌِ سبحانَ جي.

❊ وچان ڪن ورقن ضايعِ ٿيڻ ڪري، هن "قسم" هيٺ باقي هڪ سؤ ۽ پندرهن بيت وڃي بچيا آهن. (1) اصل: "وڏي ست" (2) اصل: "ڇڏئاءِ". (3) اصل: "اوءِ ڪنه پَريا جي يت، وڍي واڪي ڇڏئا."

بيت

جي ڪَڇي ڪاڇوڙِي ڪڍي، تہ اِي نانگي نہ نَنگ (1)
اُوءِ وئا وُجودان نِڪري نِسورا نِسَنگ
جيلاہ پائُون اَنگ، ترائين گَڏِئا نہ رحمانَ کي. (2)

بيت

هَلِي گڏئا حَقَ کي، طَي ڪِئائُون تَمامُ،
اُوءِ اُيا حُضُور اِلہَ جي، سامِي ڪَنِ سَلامُ
تَنِ وئو اُت ڪَلامُ، سيوئي سُبحانَ تئو.

بيت

روحَ ۾ تِي رَحمانَ جي، تَنِ آديسينِ اُيڪَ
اُنِ اندر رهي الہ جي، ڪا سَٽاٽِي سڪَّ
سِي وِئا پيهِي پاڻَ ۾، لوڪان ڪَري لَڪَ
اوءِ ساميڙا سُپَڪَّ، پَسو نانگا وِجنِ نِگّئا.

بيت

هَلئا جي حقّ ڏونہَ جوڳِي سِينِ جَمالَ
اُوءِ وِئا وَہَ وِترِي، رَسِئا ڪي ڪَمالَ
پَرَ سامِي سي سَيالَ، سُوڌا گَڏِئا سُبحان کي.

بيت

ڪَهِي ڏٺو ڪاپڙِيين، ڪو آڳاهُون پَنڌُ
تَنِي منجهان آئيو ڪو ڳُجهہَ ڳُجهائين ڳَنَڌُ (3)
سندو حيرتَ پَنڌُ، آئيو اڏ آديسين.

---

(1) اصل: "ڪڍي تَبِي ناڪِي نَنگ". (2) اصل: "جي لاپاءِ آنڪ، تراءِ ڪڏئا نہ رحمان کي."
(3) اصل: "تن منجا آءِئو ڪو ڪُجَ ڪجائِي ڪَنَڌ".

بيت

ويندي وحدتَ ڏُونهُ، وَهَ ڪِئائون وَسُّ
اُوءِ يَڳا يَئي اڪِرين، مُحبَ سُڪائِي مَسُّ (1)
نَڪا تَنِ ڪاچوڙِي نہ اَگِڙِي، پَرِ تہ سَنديانِي پَسُّ (2)
اُنِ جوڳِينِ ڪي جَسُ، سي سُوڌا ڳَڌئا سبحانَ ڪي.

بيت

سامِي سَوارا هَلِئا، وهِيا وحدتِ واٽَ (3)
وَڏِي ويرَ پلاڙِئا، تَنِ ڪاپَڙِيَن ڪنواٽَ
سُونهي تَنِ سناسينِ ڪي، منُهَن ۾ مَجَر ماٽَ
سي جوڳِي ڪندا جاٽَ، رَمِي اَڳِئان رَبَّ جي.

بيت

وائِي وحدت جوڳِيين، ڪِنہ جِنہ سَدا جُوءِ
اَمڙِ! اُن آديسينِ- ئون اُيِري، ڪا ڳُجهہَ ڳُجهائين بُوءِ (4)
تَنِ پيهي پَروڙِي، حقيقتَ سندي هُوءِ
سي اُيا اِلہَ سُوءِ، ٻئي ڏونہُ اڪيُون نہ ڪَٽِي.

بيت

جيجان! آهِينِ جوڳَ جا، ڪي اَڳانجها سُورَ
اُوءِ پيهي وئا پاڻَ ۾، ڏوري ڏونگر ڏور
چِڏيا لئي سبحانَ جي، تَنِ جوڳِين ضَرورَ (5)
سي آديسي آرُورَ، اورانگهي، اڳي وِئا.

---

(1) اصل: "يَڪا يَئِي اڪَري." (2) اصل: "پِرت سَديانِي پس." (3) اصل: وِهئا..... (4) اصل: "اَمَن ان آديسين اويري." (5) اصل: چِڏي.

بيت

ڪِينَ ڪنيائُنِ ڪِي ٻُئو، رِي لانگوٽِيَ لانگَ
اُن ڇڏئا سَڀ سنياسيين، سيرا سَگِرَ سانگَ
سي سامي گَڏئا سبحانَ ڪي، اندرِ لاهي آنگَ
سندِي جوڳِيان تانگَ، اُوءِ اللهَ ري ڪيرُ لهَي.

بيت

جيڪين ڪارڻ جوڳِيين، سو نہ ٻئي لوڪَ
گَڏئو ڳارا پرينِ ڪي، تپا، ڏجنِ توڪَ (1)
اُوءِ پيهي وِئا پاڻَ ۾، لَڪي نہ سگهئا لوڪَ
سي آديسِي اَلوڪَ، پِرِهَ تيندا پڌرا.

بيت

اچي پئو ڪاپڙِيپن، اندر منجهہ اُهَجُ
سي پيهي وئا پاڻ ۾، سڃاتائون سُهَجُ
تئو ويراڳِين وُهَجُ، منجهہ مشاهدي گَڏئا.

بيت

نہ ڪو ساڃُ نہ سونہَ ڪا، نہ ڪو ڏورڻُ ڏيهہ (2)
اُوءِ رَهَ تهين رَمَئا، جِنه پانڌُ نہَ ڇيهہُ
تا ڪِين وَٽِنِ ويهہُ، تہ اِي ڪيهِيَ جُوءِ جا ڪاپَڙي.

بيت

اوڏا تِئا الہَ سين، اُوءِ تڪِيي ڪَنِ نہ تاتِ (3)
تنِ ڏوريندي ڏينهَ تئا، اُنِ جوڳِينِ سندِي ذاتِ
رَبُّ تَنِي سين رات، پاڻِهين پَرچئو پاڻِهين.

---

(1) اصل: گڏو گارا پرينکي تپا ڏجن توڪ" (2) اصل: ساج. (3) اصل: اله سي.

بيت

آهي اَڪَڙيَنِ ۾، آديسين اَدَبُ
سامِينِ کي سِپين پَرين روُحَ ۾ رَهئو رَبُ
تَنِ حَسَبُ نہ نَسَبُ ڪو، نہ آباءُ نہ اَبُ
ري لانگوٽي لَبُ، اوءِ ٻئو نہ پاڙين ڪاپڙي.

بيت

سامِيَنِ سانہَ وِسري، ڪِنہ جِنہ هئا جاتَ
تِنِ جون کُهون ڪتوريِ واسِيُون، مَنَهن ۾ مَجَرَ ماتَ
اُنِ اچي آديسين، نِيہَ جا وَڄايا ناتَ (1)
سي ويتا پُڄَنِ واتَ، پَسيو پَرِين پنڌ جي.

بيت

ماءُ! جوڳِي آئيا، تان ڪِين وَٽنِ ويهہُ
اُنِ نانگَنِ نيڻَ ڪَڪورِئا، ڏوري ڏونگر ڏيهہُ
سي پيَنِ راتِ پُر ڪِئو، اوِتينِ آبُ اَچيهہُ
سُکَ چِڏي ساڻيهہُ، اوءِ هلئا وِجنِ حَق ڏونہُ.

بيت

آهي آديسين کي، اکِڙيَنِ ۾ عِرفانُ
اُنِ راوَلَنِ رَهئو روُحَ ۾، تَنِ سامينِ کي سُبحانُ
جيلاه سَبِ پروڙئو ڪاپڙيين تي ”علم الانسانَ“
سوجهئائُونِ سو مڪانُ، جِتي ري ذاتِ بَحتِ ناه ڪا.

---

(1) اصل: وڄا نات

بيت

هَـلِـئـا جـي حَـقَ ڏُونـهُ، اُوءِ آديسـي اَهَـمَ
جَـنِـي اوڙڪَ اِلـه جِـي، تِـئِـا سـي اَتَـمَ
سي سنڌِيَ سِڪَ سُبحانَ جي، سَهـنِ سُورَ سَهَـمَ
اُنِ وئـا سَـپِ وَهَـمَ، سـي نـانـگـا نِـسـورا تـئـا.

بيت

اِلـهَ آديسـيـيـن دِلِ ۾، رهـئـو ئـي مُـدامُ
تَـنِ کي تَـرڪُ تـئـا تـڪـيـا، سـيـئـي تـمـامِ
اُنِ حـاصـلُ حَـقُّ کَـلامَ، سُـجـاتـو سـنـاسِـيـن.

بيت

سـجـاتـائـون سَـچَ کـي، ”هُـوءِ“ کِـئـائـون هـارُ
تِـهَـا تـورا تَـانَ ۾، جِـهَـا جـوڳِـيـنِ پـارَ
سو سَپِ چِڏئو کا پڙيين جيڪِـيـن ڏَٽِـنِـئُـون ڏارَ
”فَـفِـرّوا اِلـي اللهِ“ اوءِ يڳـا يَـئِـي قَـهـارَ (1)
مـوڙِي سي بِـهـارَ، کـنـدا کـونـهَ تـوَجّـه تَـنِ جـو.

بيت

ويـنـدي وحـدتَ ڏُونـهَ، وَسَ کِـئـائـون واکَ
هي جِي رَمِي کَڏئا رَحمان کي، سي سامِي بيـبـاکَ
پَـٽَ جـنِـي جـا پَـاکَ، ”فَـنـاَ فِـي اللهِ“ اُنِ کـي (2)

بيت

اچِـي پـئـو سـنـاسِـيـن، سـنـدو حـيـرتَ دامُ
اُوءِ نـادانسـتِـگـي نِـهـوڙِئـا، پـئـا مُـسـافَـتَ مُـدامُ

---

(1) اصل: ”اُوءِ يئي يها قهار.“ (2) اصل: پَٽ.

نڪا اِت جُنبش، نہ جاءِ ڪا، نڪو اِتِ ڪَلاَمُ
نَڪو تَامِّلُ، نہ تَميزَڪا، نڪو اِتِ اِلهامُ
پَرَ سامِي سي سُبحانُ، سوجِهيندا سِڪَ پَئي.

بيت

وئا وَه وِتَري ، سامِي سي سَياڻَ (2)
تَنِ رَمندي رَبَّ ڏي، نَڪا آڏ نہ آڻَ
اُوءِ پيهي وِئا پاڻَ ۾، مَنجهہ منجهائين ماڻَ
"اَدَبَنِي رَبِي" سي پارئائون پاڻَ
اُوءِ سناسي سَياڻَ، اَدَبَ اِلاهان سِکِئا (3)

بيت

ڪِينَ ڪنيائون پاڻَ سِين اُوءِ آديسي اِهَا
لاڳاپا هِنِ لوڪَ سين، تَنِ ڪاپَڙين ڪِهَا
سي نِيہَ نِسوري سبحانَ جي، تاڻي توڙ نِئا
هي جي حُضور حَقِ وئا، سدا مشاهِدو تَنِ ڪي.

بيت

سامي سَنوان هَلِئا، وحدتَ واهيرونِ
اوءِ ڪَنِ آديسُ اُڪَنڊِئا، روحَ ۾ رَبُ رَهِئونِ
سِڪ جِنہ سَناسِي تِئا، الہ سو آئونِ (3)
وچان پاڻُ وِئون، سي نِسورو ئي ناهہ تِئا.

بيت

اَج سَوارا هِلئا، پوَربُ ڏُونہ پَنڌونِ

(1) اصل: سَنيار (2) اصل: سناسي سَيّار. (3) اَصل: اِله.

اُءِ رَمِي گڏِيا رَحمانَ کي، وڃان وِڄ وئون
هُئا جنهه جا سيڪَڙوُ، مُحِبُ سو مِڙئون
سيوئِي تئونِ، تِنهه رِيءَ پَسڻ ناهِ ڪِي.

بيت

نانگا نِسورا تئا، پَسَنِ ڪِينَ ٻئو
ماءَ! تَنِي سِين ڪا پڙئين سَگّ ڪَڍنَديين ڪهو
اُنِ اِڇي پئو آديسيين اَمَڙ پهَرُ اِهو
جن هِنيڙو هُوءِ تِئو، تَنِ ٻيون سَپ وِسرِيون.

بيت

تَان مون گهڻو نِهارِئو، پورِبَ ۾ پيهي
اُن سُڌَ نه پيئي سناسيين، جيهي نه تيهي
اُوءِ وئا نانگا نِڪَري، هئا پَرڏيهي
نه ڄاڻان ڪيهي اُنِ آئي اَڌَ آديسپين.

بيت

ڪي هَلِئا وِڻڪوٽَ ڏونه، ڪي کَهِئا ڏونه قَنڌارَ
جوڳِي وجهي هلئا جيءُ پنهنجو جارَ
اندرِ تَنِ آديسَينِ اَپَرَ لڳي آرَ
اوءِ وِجهي جيءُ جَنجارَ، وئا نانگا نِڪَري.

بيت

گُرَ اَڳِئان گوڏو هڻي، ڪِي جو ٻُڌائون (1)
تِنهه اوسِيڙي اُتِيا، رَهہ پَرِ رُنائون

(1) اصل. "ڪراڪئا ڪوڏو هر ڪ جو ٻڌاءِ"

پاتائون ماڳ تهين مَرڪِي مُدائون
اُوءِ چڏي هلِئا سُپرِين، ڪهه ۾ ڪِدائون
ڳنگا، ڳورڪَ هَٽِڙي، مِڙئِي ڏٺائون (1)
مَاءَ! سي مُدائون، توءِ نہ پُنيون جوڳِيپن. (2)

بيت

لوچَڻ لئي پرينِ جي، نانگا نِند نہ ڪَنِ
اُنِ حُبَ هنيين ۾، هيڪَڙو مُحِبُ سدائين منِ.
آهي پورب پنڌ جو سَونڪو سناسين
ڪنِہ پَر ڪَٽي تِنَ، رُنا راتِ رت ڦُڙا (3)

بيت

جِتي هئا ڪاپَڙِي، هاڻي هن [نہ] هَنڌِ
چِنا سڳ سناسيين، پُرئا پَراهين پنڌِ
سِي نانگا نِسنگَ وئا، "ڪين" جَنِي جي ڪنڌِ
بَسو ساميڙا سنَڌِ، لوڪان لِڪي جي وِئا.

بيت

"ڪِينَ" جَنِي جو تڪِئو، حُجَتَ جَنِي حرامُ
سِي سامي ڳڏئا سبحانَ کي، چني سڳ تمامُ
اُنِ آديسين سين عَلامُ، پاڻهين پَرچئو پاڻهين.

بيت

سُکُ چڏئائون، ڏکَ پِئا، مَنجهنِ اِيَ مَٽان

---

(1) اصل: "هتري ... ڏياءُ". (2) اصل: "توءِ نہ پنيون جوڳيين ماءِ سي مدائون."
(3) اصل: "ڪنه پر ڪني تن."

ماءَ! سي ڪٽن نہ پاڻ سين، اُو تنبي مَنجهہ ڪٽان
آمــڙ! اُنِ آديســيــن ڪــي، سِــڪــان ۾ ســڙانَ (1)
مـادَر! تـان نــہ مَـران، سـارئـو تـَن سـنـاسـيـن ڪـي.

بيت

جنهِ ڪـارڻِ جوڳي ٿـئـا، جـان جـان سـو نـہ پسِـن
ورهَ وِهــامــي راتــڙي، تــان تــان ســنــاســيــنِ
اُوءِ الــہ لايــون اکــيــپــن ســدا تــا سِــڪَــنِ
پَـر ۾ تـا پَـچَـنِ، سـي سـنـاسـي سـبـحـان ڪـي.

بيت

جــيــجــان! جــوڳِــيَــن ڪــي ڏِســي ڏِڪَ مَ ڏيــج (2)
تَــڪــيــي ۾ تــاڙِ هــٽــي پــيــهِــي پَــروڙيــج (3)
جِـنـہ وَہ ويـراڳي (وِئـا)، تـون نَـهـيـن وَهِ وجـيـج
پورِي اِيئن مَ پائيج، تہ ڪامون ڏيٹ ڏيسَ اُرِن سيـن.

بيت

ڪِـهـا چَـٽَ پَـٽَ جـوڳـيـن ڪـيـهـيَ راسِ رَلـيـنِّ
ڪِـئـن سَڳا، ڪِـئـن سيليون، اوءِ ڪيهِي ڪيـہ ڪُڙيِنّ (4)
ڪِـهـو پـاٽـي پـاڻَ سـيـن مَـنـجـهـہ پـوتـڙيـيـن ٻَـڏنِ (5)
ڪِـهڙو طـعـامـون تُـنَـبـنِ ۾، تَـنِ مـايَـنِ ڪـان مَـنـگَـنِ (6)
آءُ تــو پــچــان پَــيــڙا، سُــدَيــون ســامــيــڙَنّ
اوءِ ڪِــهــي حــالِ هَــلَــنِ، ڪــاپَــڙي قَــنُــوجَ ڏي (7)

---

(1) اصل: اَمن ان- الخ (2) اصل: ڏک مَ ڏيج. (3) اصل: "تـڪـي مِـي تـار هَـن" (4) اصـل: "ڪِي سَڪا ڪِي سيليون اُوءِ ڪيه ڪُرَيَن." (5) اصـل: "منَج پُوتـن بڏن." (6) اصـل: "مـاين گامَن" حاشيي ۾ "مڪنن" (7) اصل: "ڪَنُوزَ ڏي."

بيت

ڪاپڙي قنوج لئي، وَهي وئا وِيرَ (1)
اُوءِ سامي هِلئا سبحانَ ڏونه، مَنجهان گهٽِي اُڪِيرَ
سي چِنِئو سگ سَيِنِ سِينِ، وِچنِ وحدتَ سِيرَ
اُوءِ سناسِي سُڌِيرَ، اوڏا تِئا "اِلہ" سين.

بيت

ڪِئن پِتائُون جوڳِيِين، ڪيهِي طرح تُنبَنِّ (2)
اُوءِ ڪِنه پِنڌِ هَلِئا ڪاپَڙِي، ڪِهو ساجُ ڪٽنِّ
هِي ڏهِ چِڏيندي پاڻَ ۾ ڪيهِي ٻولِي ڪَنِّ
ڪارَئُون ڪِينَ وَرَنِّ، ماءَ! جوڳِي جي تِئا. (3)

بيت

اُنِ ڪانہ اُجهَي ڪاپَڙِيِين، دِلِ جَنِي سوڻِي
اُوءِ وئا نانگا نِڪَري، بابُو بائوڻِتي (4)
تَنِ ويئي وِسَري پانهِجي چَچَئي ۽ چوڻِي (5)
اِيَ ڏاڍِي ڪَسوڻِي، آئي اَڏَ آديسِيِين.

بيت

جوڳِي جُنبِي هلِئا، مَنِ چِڏِئائون ماڳ
راولَ اوطاقَنِّ سين، لاهِي چُرِئا لاڳ (6)
سي لُوٽا لئي سبحانَ جي، اندَرِ ٻارِين آڳ (7)
اُوءِ سامِي ڪِنه سَياڳ، جِيَري مِڙنِ رَبَّ ڪي.

---

(1) اصل: "ڪنوز لئي" "وئا ويرا" (2) اصل: ڪِيَ پِتاءُ (3) اصل: ڪارُ ڪِيَنَ وَرنِ.
(4) اصل: "باوتي". (5) اصل: "چَچَئي چُوتي." (6) اصل: اوتاڪن سين. (7) اصل: سي لُوٽا

بيت

هُندَ اَمَڙ! آديسين کي، تان ڪِين آيَل! جَهلَ (1)
جَن نَڪين هيت نہ بيٺ ڪين،نڪِين گهَر نہ گهلَ (2)
اُوءِ وِئا نانگا نِڪَري، عاشق اُتَر وَلَ
سي ”هُوءِ“ ڪَريندا حَلِ، ڪابُلِي ڪالهہِ وِئا (3)

بيت

اَمَڙ! آديسين کي، جَهلِين تان نہ جَهلِين
اُوءِ وِئا نانگا نِڪَري، جَڙُون جِيَ هَٽي
ماءِ! ماري تَنِ جِي، سندِي سُورَ اٽي
وِيتا هِيَ وِٽِي، سي ساعتَ نہ وِسَرِن ڪاپَڙِي (4)

بيت

ويتا تہ وڃائين سِڱيُون، جُهُ هِلئا تہ ”هُوءِ“ (5)
سامي سَوارا نِڱئا، جُنبِي متي جُوءِ
اُنِ سُڪي لَئي سبحانَ جي، سندِي جوڳِيان رُوءِ
سي وڃِنِ وحدتَ سُوءِ، چِنئُو سڱ سَين سين.

بيت

ويندي ڪِينَ نِهارِئُو نانگَنِ ساڱاهي
اُوءِ وئا پورَبِ پيهِي ڪاپَڙِي، ڪِئان لَهبَا سي
مَنُ منهنجو وَڍِئو، هاٽي تَنِي کي
اِي سُورُ مون ماري، آيَلِ! آديسين جو.

---

(1) اصل: هند اَمَنِ (2) اصل: نڪِ ڪَرِنڱِلِ (نڪي ڳَرِنہ ڳَل؟) (3) اصل: قابولي (4) اصل: ”ويتا هِي وني.“ (5) اصل: ”جهَلئا توهُوءِ“

بيت

آيَلَ! آديسِينِ جي مارِي پَہَ آئُون،
ڪُهہ چاڻانِ ڪيڏانہ وِئا، ڪنہ ڪُڻَ ڪنيائُون (1)
ڪِجان، خبرَ نہ لهان، تہَ ڪِٿِي لاٿائُون (2)
سو ڏِهہَ مَٽِئائُون جِتي رِي وحدتَ ناهہ ڪِين.

بيت

سا مُون ساعَت نہ وِسَري، جِئَن جوڳِي هُئا [جَالَ] (3)
اُوءِ مٿي اڳڻَ سِڳيون وِئا وڃائي ڪالَ
مَنُ مُنهنجو وَڍئو، ماءُ! تَنِ جي حالَ
سندا آديسِينِ اَشڪالَ، مارينِ مون مَچ تا (4)

بيت

جيجان جوڳِيَڙنِ جُيون، مَڙهِيون مون مارِينِ
اُو وِئا راوَلَ نِڪَري، سُورَ سدائِين ڏيِنِ
اندرِ تَنِ آديسِينِ ڪي، آدَ اُدَمئا آهِينِ
سي وِئا رَڃن ووڙِينِ، مَنُ جَنِي ڪي وِڍئو.

بيت

ڪُتو ڪِينرَيَنِ مُون وِٽڪوٽين وِڍئو (5)
آمَڻِ! آديسِينِ جو، ڪوهُ چاڻان پَہُ ڪِئَو (6)
جي اُوءِ نانگا نينَمِ پاڻَ سِين، تہ ڪريان وَسُ اِهو
رَهي نہ رَتِي جيتَرو، هِنيُون جَنِي رِي ٿِئو
سَهَڻُ سورُ پِئو، جيجان جوڳِيَن جو.

---

(1) اصل: "ڪِه" جانا ڪيڏاهہ وِئا ڪِه ڪَنُ ڪَيَاءُ" (2) اصل: تَڪِيتِي (3) اصل: "جن جوڳي هئا" (4) اصل: "مون مچثئا" (منجهہ تا، مچ تثا؟) (5) اصل: "ڪتو ڪِيزيَن من ونڪوت وڍو (6) اصل: اَمَن!

بيت

جيجان جوڳيڙن کي، تان ڪين آمڻ! سارِ (1)
وَڃ سيڻان وَهُ ڪري، هُند تَنِي کي وارِ (2)
اندرِ جَنِ آديسينِ کي، اَپَرَ لڳي آرِ (3)
سي وجهي جِيُ جَنجارِ، اوءِ وِئا نانگا نِڪري.

بيت

سامي رَهِ سبحانَ جي، اُوءِ وَهِ پِئا وَجِنّ
ڪا جا پيئي سُدَ سناسِيين، تئن ٻيون ڏنائون ٻَنّ (4)
اوسِيڙو "الله" جو سدا آديسينّ
ڪا جا پِيَنِ مَنّ، وَڍي تِنه ويراڳي ڪِئا.

بيت

آهِينِ اِلاهِي راهَ جا، تَنِ آديسين اهُجاڻَ
اوءِ هِلئا وجنِ حَقَّ ڏونهُ، تِڪَ ستاڻي تاڻ
سا جُوءِ سُوني جوڳيين، جِتي اَڏَ نہ آڻَ
سي منجهِ منجهائِي ماڻَ، لَکي لوڪَ نہ سَگهِئا.

بيت

وَحدَت وِيرَ وڏاندَرا، سامي سُرتِ سُجاڻَ
تَن هلندي ڏونهُ حَقّ، نڪا اَڏَ نہ آڻَ
سي پيهي وئا پاڻ ۾، منجهائين ماڻَ (5)
اُني آديسينِ اهُجاڻَ، آهينِ الاهِي ذاتِ جا.

---

(1) اصل: امن . سار. (2) اصل: "وَڃِنِ سِينان ... وه ڪري" (3) اصل: اندر جنين. (4) اصل: "سدَ سناسيين تن." (5) اصل: "منجهہ ماءِ ماڻ."

بيت

لَنگهي "مَڪَانين" "لاَمڪانين"، هَلِئا اندرِ هُوءِ
هُوئَڻ هميشہ جِتهين جوڳينِ سا هِي جُوءِ
جتي ري ذات بَحتِ ناهِ ڪِين، پيتا تَهين ڪُوءِ
تئا روءِ بَروءِ، اُوءِ سناسي سبحانَ ڪي.

بيت

حقيقتَ ۾ حلُ تئا، ڪَهَنِ ڪو نہَ ڪَلامُ
پيتائون پُر ڪري، سندو وحدتَ جامُ
اچي رهئو روحَ ۾، تَنِ آديسينِ علاّم
تِهان پوءِ تمام، اُنِ تَڪيان تاڙي ڇَڏِيا.

بيت

راتين مُنہُ مُونَنِ ۾، ڏيهان ڏِڪَ ڏِڪِينِ
سانجهي ويَر سوارِيُون، تا دونهيون دکائينِ
ڳُرُ ڪِئائُون ڪِينَرو، وينا وڄائينِ (1)
ڳهِل نہ ڳهَرين ڳهارِينِ، جوڳِي جيجَڙِيَنِ ڪي. (2)

بيت

ڪَنِي ڳَڏجَنِ نہ ڪاپَڙِي سامِي ڪِنہ نہَ هَٽَّ (3)
وَڏِيندَهِين واٽِ تِئا، سندِي سَگَنِ سَٽَّ (4)
جَنِي اندرِ آتَ اِلہ جو، سي جوڳِي ڪَنِ نہ جَٽَّ (5)
اُوءِ ڪنِہ وَڏِي وَٽِ، سي نانگا وِجَن نِگَئا. (6)

---

(1) اصل: ڳُرڪئاءِ (2) اصل: ڪِل نڪَر ڪارين. (3) اصل: نَستِ. (4) اصل: سنڪن ست.
(5) اصل: "جني اندر آت اله جوسي جوڳي ڪنن جت". (6) اصل: وڏي ورت.

بيت

ٻَـهـرِ ڪـوجـهـا ڪـاپَـڙِي، انـدرِ نُـورَ نَـئِـيـن
جِنه رَهِ هَلـئا ڪاپڙي، سا سوڙِي گَهـٽُو سَئِين
پَسـئو پَرِ سنـاسِيـن، مُـنـجـهِـئـو وِجـنِ مـئـيـن
اُوءِ جوڳِيڙا جوڙَ جَهِيـن، پَسـو نـانـگا وِجـنِ نِگَـئِا.

بيت

مـاڻِـڪَ ڏيـئـي مَـتِـئـا ڪُـنـرَ ڪـاپَـڙِيـنِّ
ڪـو مَ چـوءِ تـہ ڏُتِـئـا، ڪـتِـئـو سـنـاسِـيـنِّ
هـلـئـا جـي حـق ڏوُنـهُ، پِـيـون ڏيـئِـي ٻَـنِ
ٻـئـا ڪـوه ٻُـجـهَـنِ، مَـنـجـهـان تَـنِـي ڪـاپَـڙِيـن.

بيت

سِـڳِـيَـنِ جـو سَـڏُ تـئـو جـي ايـنـديـن تـہ آءُ
پِـيـهِـي پِـچِ ڪـا پَـڙِيـن، سـنـدو سـنـاسـيـن سـاءُ
جي ساجارا سبحانَ جا، سِـيـن جـوڳِـيـن تَـنِـي جـاءِ
مـتـان تـيـيـن ٻُـئـا، سِـڪِـي تَـنِ سَـنـيـاسِـيـنِ ڪـي (1)

بيت

نـنـڌائـي تـي نِـگَـئـا، سـامِـي سُـورَ ڳَـري (2)
تَـن ڪـارُون ڪَـنِ ڪـيـتَـرا، سـي مَـچِـيـنِ نـہ مُـور وَري
سَـچُ صـفـا جـوڳِـيـن انـدَرِ ڪـاپَـڙِي ڪَـري (3)
سدا جِـنـه ري نـہ سَـري، سـو سُـجـاتـو سَـنـاسِـپـيـن.

(1) اصل: تييي ٻئا. (2) اصل: "ننڌائي تي نڪئا سامي سور ڪري." (3) اصل. "سچ صفا جوڳي اندر ڪاپري ڪري."

بيت

جوڳي جُڳان نِڳِئا، لاهي لاڳاپا سِين لوڪَ
نَڪين تَنِ هيٺ نہ بيٺ ڪِين، ٿَهرَ نہ متي توڪَ (1)
سي وَهَ پِئا وِجنِ ڪاپڙي، آديسي اَلوڪَ
اُو منجهہ مَحَبّتَ موڪ، ڀهارِ ڀئا لوڪَ سِين.

بيت

جَنِي ميڙي وڏا مَجَ ۾، سوين ڊِنگا ڏاءَ (2)
اَڳڙِ اچئو اُنِ ڃي، تون ڪئنِ پُڇين ماءَ (3)
جَني ساٿ نہ سَمَرو وَحدَتَ تَنِي واءَ
آئون آهِين لاءِ، ڀِئَنِ سِين ڀولپن پيئِي. (4)

بيت

تئا ساجارا سبحان جا، منجهہ لڏائون ماڳَ
پارئائون پَرِ تنہ جِي، جو اڳئان آهي آڳَ
مَحبَتَ سنِي مصطفيٰ (ﷺ) سندو تَنِي لاڳَ
پَسو جوڳيان ياڳَ، ڪِهو اُتاهوُن عالَمَ ۾ (5)

بيت

ماءُ! جوڳي آئيا، اِتي ڪَرِ آديُس
نہ تَنِ ڳِدا نہ ڳَبَرِي، نَہ ڪِين ڪِئائون ڪيُس
اُنِ پيئي سُڌَ سناسيين، ڏوري ڏونگر ڏِيُس
سي وِڃائي آديسي آديُس، رُوءِ ۾ ڳَڏئا رحمان ڪي.

---

(1) اصل: تِهَرنَمتي. (2) اصل: "سوئي ڏڪا ڏاءُ" (3) اصل: ڪي پڇين. (4) اصل: ڀولي پيئي (5) اصل: جوڳيان باغ.

بيت

نَــڪــي ڏَنــدَ هــتِــن ۾، نـــہ ڪــاڙاپــاءَ ڪَــنــنِ (1)
جــيــجــان جــوڳِــيَــڙَنِ ڪــي، مُــدائــون ۾ مَــنِ
سي ڪَنِ سَيرَسِرَ ۾، تــا مــتــي لاهــوتَ سُــڄَــنِ
تَــنِ ويــراڳِــيــنِ وَرَنِ، پِــرِهَ تــيــنــدا پَــڌرا.

بيت

مَــنَ مــنَــجــهــارا ڪــاپَــڙِي، پَــهــرِ ٻــئَــو ويــسُ
اوءِ دونهيون پائِينِ دِلِ ۾، ڪــارو ڪَــنِ نــہ ڪــيــسُ
سي پاٿِهِـينِ اُتِـي پاڻ ڪـي، پاٿِـهـيـن ڪَـنِ آديـسُ
مَٽـئـائـون سـو ديـسُ، جِـتـي حَـرَفُ نـہَ صـورتَ ڪـا.

بيت

مــاءَ! ويــراڳِــي آئِــيــا، پــيَــنِ تــا اوطــاقَ
مــيــڙي پــاهــوڙِيــنِ ســيــن پَــتَ ڪِــئــائــون پــاڪَ
نــہ تَــنِ سـؤنــڪــو سِــيَ جــو، مــتــان وسِــي مــاڪَ
اُوءِ ڪــاپَــڙِي قــزاقَ، پِــرِهــہَ تــيــنــدا پَــڌرا. (2)

بيت

لاڳِــاپــا هِــنَ لــوڪَ ســيــن، ڪــاپــڙِيــن ڪِــهَــا
جِــهَــا ظــاهِــرَ جــوڳِــيــيــن، بــاطِــنِ اُنِ تِــهــا
سي نــيــہَ نسـوري سـبـحـانَ جي تــاٽِــي تــوڙِ نِــئَــا
جان اُوءِ آديسـي اِهَـا، تَـان تَـڪـيَـا پَسَـهُـون تَـنِ جـا.

---

(1) اصل. نہ ڪارا پاءَ ڪن. (2) اصل. ڪذاڪ

بيت

تَڪيا پَسِي تَنِ جا، مَنَ ۾ تِئُو ماتامُ
آيَلَ! آديسين ري اچي نہ آرامُ
اوءِ دُونهين وارا دامُ. ڏِيئي وِرهُ واتَ تِئا. (1)

بيت

ويتي جني ڪِديئو متي دونهين دَمُرّ
اوءِ تِئا لوڙائو لقاءَ جا ڇڏي پِئو ڪَمُرّ
سِي لوچن لئي پريُ جي، سهن سور سَهَمُرّ
ان آديسين اهمِ، آهي قصد الله جو.

بيت

سو پَرهَڻُ سوئِي پَتَرُ، سائي سِياري جَهَلُ
مَايَنِئون مَڱِنِ بِڪِئا، ايَ ويراڳِين وَلَّ (2)
لُڪين لوناٿون جِندڙو، سِيءَ ڪَانيائون ڪَلَّ (3)
اُوءِ آديسي اَمُلَّ، پِرَهہ تِيندا پَڌرا

بيت

لِينگهون لاَنگون لَڱِڙا، جَنِ لاَنگوٽا لاَلَ (4)
اُنِ اُيِي اوطاقُنِ ۾، ڪَرَ موڙِئا ڪالَ
هَلو جيڏيون جَال، تَڪيا پَسَهُون تَنِ جا.

بيت

سنجهي سُڪا تُڪُرا، پِرهہَ پارُوتو يَتّ
اُوءِ لُوئا لئي سبحانَ جي، سُونہَ وِجايائون سَتّ
سندو آديسيان اَنتُ، اِلہ ري ڪير لهي

---

(1) اصل: دامہ. (2) اصل: ماينئوء مڪن بڪئا. (3) اصل: لڪي لوناٿ (4) اصل: ليڪہ لاڪہ لُڪرا.

بيت

ڪـڏهـن ويـهـي نـہ ڪِـئُـو تَـنِ آديسـيـن آرامُ
پـيـهِـي پـيـتـو سنـاسـيـن، سـنـدو وحدتَ جـامُ
اُنِ اُپِـهِـيِـن آئـيـنـو ڪَـنـا حَـق سَـلامُ (1)
سُـٽِـي سـو ڪـلامُ، اُوءِ نـانـگـا نِـسـورا تِـئـا.

بيت

اَمَـڙِ! آديسـيـنِ ڪـي، ڪـو جـو رَسـئُـو حـالُ
اوءِ نـانـگـا نسـورا تـئـا، قـيِـلُ وجـائـي قـالُ
اُنِ اندرِ رَهِئُو الله جو ڪو منَـجهِـيـن خاص خـيـالُ
سـي چـڏي مِـلـڪَ مـالُ، سدا سِـڪَـنِ پِريَ ڪـي.

بيت

اَمَـڙِ! آديسـيـن جـي ڪـا جـا آهـي پَـتّ
سـا پَـروَجَـهـڻ ڏاڪَـڙيـن، انـدرِ مـاءِ نـہ مَـتّ
اُوءِ وِئا لوڪان لِـڪـي ڪـاپَـڙي، سـامـي وَڏي سَـتِّ
نہ ڪو ڳَاچُ نہ ڳَتِّ، اِن جـوڳـيـان سـنـدي جـوڳ جـو.

بيت

آيَـڙِ! پَـہَ آديسـيـنِ جـي، مـادرِ! آءٌ مـارِي
جَـنِ سـدا آهـي سُـبـحـانَ جِـي، تَـنِ انـدرِ تـارِي
گُـران گَـڏِجـي آئِـيـا، پَـئـہ ۾ بـيـڪـاري
گـهـورِئـا گـهَـرَ بـاري، مـون وَهُ ويـراڳـيـن سـيـن. (2)

---

(1) اصل. سلامر. (2) اصل. مون وِهُ.

بيت

بـنـگـالـي ۾ جـوڳـيـن مُـنـهُ مُـونـا اِي مـاتِ (1)
ڪَـٽـئـو مَ پُـوٽـا گَـبـرِي جِـيـڪـي تَـنِـي سـاتِ
آيَلِ! ڪـاُرون ڪَريان اُنِ ڪي، سي راول رَهـنِ نـہ رات (2)
تَنِ تني جي تاتِ، هي جي سامِي هَلئا سُبحان ڏُونهُ

بيت

سـدا آهـي سـبـحـانَ جِـي، تَـنِ آديـسـيـنِ اُڪِـيـرُ
اُوءِ وِئـا نـانـگـا نِـڪَـري، سـنـاسِـي سُـڌيـرَ
سـي اوري رَهـئـا نـہ ڪـاپَـڙِي، سـدا وَحـدَتَ وِيـرَ
پَسو جوڳِيڙا فَقِيرَ، پيهِي ذاتِ بَحتِ ڏونـهُ جي وئـا.

بيت

پَسو جـوڳِـيـان سنـدِي جوڳَ جو، نَـڪـو پـانـدُ پَـرو
اُنِ سـامـيـنِ، لـئـي سُـبـحـانَ جـي، تِـئـڙو جِـي ڳَـرو (3)
تَـنِ پـيـهِـي پِـيـتـو سـنـاسـيـيـن ، سـنـدو سِـڪَ سَـرو
تـئُـنِ نـيـهُ ڪَـرو، اوءِ هَـلـيـا وِجَـنِ حَـقّ ڏونـهُ

بيت

اَنـدرِ رَهـي اِلٰـہ جِـي، تَـنِ سـنـاسـيـن ڪـي سِـڪَّ
اُوءِ نـانـگـا وِئـا نِـڪَـري، لـوڪـان ڪـري لَـڪَّ
پيهِي وَحدتان پِيتـو ڪـا پَـڙِيـيـن تـام ڏيـئـي تَـڪَّ (4)
پَسو ساميِڙا سُپَـڪَ، وِئـا نِـرتـان نـڪَـري رَبَّ ڏُونـهُ.

---

(1) بكالِي مِي جُوگِي مه مَنا اِي- مَاتُ. (2) اصل سي اول نـہ رهـن رات. (3) اصـل ڪَـرو (ڪڙو؟) (4) اصل "تَام ڏيئي تِڪ"

بيت

مون پُوري نہ پُڇئا، جوڳي جاڙ ڪري (1)
سُڏيون سنديون سَڄَڻين، هُيون جَن ڳري
اُوءِ ڪندا پَچارُون پِريَ جون وِهاڻي وَري
مادر! مُون نہ سَري، آيَل! تَنِ آديسينِ ري.

بيت

دارُو، تَبا، ڏَيَ، ڪِيتَرا، جوڳيين جا تيندا،
وَهَڻُ واتَڙينَ ۾، تيلاَهِين لَهَنداه (2)
ڏورِئو ڏِسئو ڏِپهَڙا، جوڳِيڙا جاءِ
ساميڙا سَداءِ، پُوتا پُوٽو پِري سين.

بيت

سامِيَڙيين سُبحانَ لئي وِئو وِسَري جِيُّ
اُنِ اِڇي پِئو آدِيسيين، اَمَڙِ! پَہُ ايُّ
سي پيهي پَسندا ڪاپَڙِي سَندو وحدت وِيُّ
تيلاه ساميڙا سِيُّ، وينا گهارين پَٽَ ۾.

بيت

سامِيَڙا سبحان لئي وينا سُورَ سَهَنِّ
ڪِين جو پَروڙئو ڪا پَڙِهين، تِپن بِئُون ڏنائون بَنِ
اُوءِ اوسِيئڙي الہ جي، پَرِ ۾ تا پچَنِ
توڙي ويروتارَ وَسَنِّ، تہ سِڪَ سَناسيين نہ لهي.

---

(1) اصل: پُورِي. (2) اصل: وَهِڻُ.

بيت

اَمَڙ! آديسين ڪي، پَرِ ۾ پيهي پَسُ (1)
جَن سڪندنِ سُبحانَ لئي وهہُ وڄايو وَسُ (2)
آيَلَ! تَنِ آديسينِ جي رِڙهي رَندَ تَهينِ رَسُ (3)
اُوءِ هِي لاهي ڪَسَّ، پِرين ڏيکاريندا "پاڻ" رئي (4)

بيت

ڪي پَہُ سُٽي پندِ تئا، ويهي نہ ووڙينِ
پاسا اُوءِ پَٽَ سِرِ ڪِلِئو تا ڪوڙينِ
ڏکان سندو ڏيلَ ڪي ڏنءُ ڏي ڏيهاڙِئو ڏينِ
وڻا، تِتِ گهورينِ، جتي هَندُ حِڪايَتِ ناهِ ڪو.

بيت

جوڳِيڙنِ ڪي جاتَ نہ وِسَري، سامِين ڪي سائِي
ڪا جا سدِ سَناسپين، اُنِ الاَهان پائِي
مَنَ ۾ رهِي ڪاپڙِيين، آديسين اِهائي
سي مَتايو وائي، تا ڳُجهہ ڳالهائِين پاڻ ۾.

بيت

ڪِنہ جِنہ ڏِسجَن ڏيہ جا، جيجان جهَائِي
جي اونِي ڪَنِ الہ جِي، اُوءِ آهينِ اِبهائِي
تَنِ جوڳِين سندِي جانِ ۾، سَبِ وَحدت جِي وائِي
سي مَتايو وائِي، تا ڳُجهہ ڳالهائِينِ پِريَ جو.

---

(1) اصل: اَمَن. (2) اصل: "جَنِ سِڪَندا سبحانَ لئي وِہُ وڄايو وَس" (3) اصل: رندُ تَهِم (4) پان رء.

بيت

نانگا نِسورا ٿئا، ڇڏي ويراڳي وِيسَ
سي پيهي وٺا پاڻَ ۾، جوڳي ڏوري ڏيسَ
اُنِ ويئي وِڇان ٿِي نِڪَري، تَنِ آديسين اُديسُ
ماري سامي مِپس، آيا سي اَتورَ ۾. (1)

بيت

ڪا جا سُڌِ سناسيين، اندرِ آديسينّ
سا پروڙئو ڳالهڙي پپنا پاڻ هِين ۾ وڃِنّ
تَنِ مَنجهين ڪَئا تڪَيا، سي مَنجها مَنجهہ رهِنّ
اُنِ اِلہ آديسينِّ، پيهي پُروڙئو "پاڻ" ري. (2)

بيت

ڪو جو پٺَن الہ جو اندرِ منَجهہ اُهاءِ
وَڌي تِنہ ويڇُون ڪِئا، وجُودان وِئا (3)
نڪو تَنِ اِسمُ نہ جِسمُ ڪو، اُوءِ نسورا نابودَ ٿئا
هي جي مَنجهہِ منجهان ٿي وِئا، تَنِ پيهي پَروڙئو ڪاپَڙيين

بيت

نانگا نسورا ٿئا، ڇِنِي سَگ سَيَنِ
ڪوجو پَہَ پئو ڪا پڙپين، تين پيون ڏِنائون پُنِّ
اُوءِ نِيہَ نسوري سبحانَ جي تاڻئو توڙ وڃِنّ (4)
سي پاڻهِين ۾ اَچِنِ، مَنجهہِ مشاهِدي گَڏِئا.

---

(1)اصل: اتور ۾ (2)اصل: پانَ رءِ (3) اصل: وُجودَ وئا (4)اصل: تاتئو توڙ وجن

بيت

سيليُون، سِڱِيُون، ڪينَرِيُون، سَڀِ چِڏيائون ساڄَ (1)
پُورِيائون پُورَيَ مَٽي، ڪوڙ ڪِٺائون ڪاڄَ (2)
سي وُجُودئون وِهي وِئا، ڏيهہ چَڏيائون راڄَ
طوقَ چَڏي تاڄَ، اوءِ نانگا نِسورا ٿِئا. (3)

بيت

ڪِينَ ڪنيائون ڪي ٻيو، نَہ مِڙهيان نَہ مَنِ مُورَتِ (4)
اِيُ پيهي پَروڙئو سناسِيين، سندو جوڳِيان پَٽِ (5)
جيلاه سڀ چِڏئو ڪاپڙيين، تيلاهَ سُهاٽا اَٽِ
پَسو پاري پَتِ، آيَل آديسين پانهنجي.

بيت

نَڪِين ڳولن ڳوٺَ ۾، پيهي ڪِينَ پِنَنّ (6)
اِچي رَهئو روحَ ۾، اِلہ آديسينّ
سي نِيہَ نسوري سبحانَ جي، تاڻِئو توڙِ وجنّ
واحِد ويراڳِينِ، اُنِ آسَڻ ويني آئِيو.

بيت

ديکينِ نہ ”دئارڪا،“ ”تانِي“ ڪِين نَمَنِ
نَڪو پُوڄِينِ پَنٿُ ڪو جُنڳَ نہ جاتا ڪَنِ (7)
اچي پئو آديسين، ڪو وَهُ ويراڳِينّ
تِنہ پَہَ پِئا پَچَنِ، راتون ڏِيهان رَبَ جي. (8)

---

(1) اصل: ڪِينَري. (2) اصل: ڪُور ڪٺاءِ ڪاڄَ. (3) اصل: تُوڪ چِڏي تاڄَ، نانگا اوءِ نسورا ٿئا. (4) اصل: نَمَرِيَان نَمُورَتَ نَمَنِ. (5) اصل: ”سندو جوڳِيان بَتَ“ (6) اصل: ”نڪين ڪَوتنِ ڪوٺ ۾“ (7) اصل: واءِ جن ڪي نجاتا ڪن. (8) اصل: ”تہَ يَہُ پَئا پَچَنِ“ (تنہ پُئون پئا پَچن؟)

بيت

مَنجهہ - هِين تيرَٿ تڪِيَا، مَنجِهہ - هين مُدائُون،
مَنجهہِ - هين وچِن ڪينَرا، مَنجهہِ-هِين مَالائُون
لاهي وِڏائُون، اُوءِ سامي گَڏِئا سُبحان کي. (3)

بيت

اَندَرَ کي اوڏا ٿِئا، مَحوي سُڄَنِ تا (4)
سِي جوڳِي پينا جوڳَ ۾، جوڳِين جوڳ سُهَاءِ
ماءِ! سُڌِ اُنِ سَناسِيين تَان ڪا ڏيئُون ڪاءِ
تَنِ ڪا ڳُجَهي سين اَللہ آه، اُوءِ لَکي لوڪ نہَ سگهئا.

بيت

حاصُلُ جَنِي حَقّ ڪِئو، وِيهي مَنجهہِ وِلَنِ-
نِيڻُ رَتائُون نِيہَ سِين، جاڳِي جوڳِيَڙنِ
اُوءِ پَڌرِ پيئُون نہَ ڪَنِّ، ڳالهيون ڳِهلي لَوڪ سِين.

بيت

ماءِ! سي جوڳي آئيا، جي حُضورِ هُئا عَلاَّمَ
اُوءِ ڳالِهيُون پَريين پندَ جون، وينا ڪنِ وريامَ
سَدا اُنِ سَلاَمَ، هي جي دَرگَہِ هُئا ڪاپڙِي.

بيت

وِچان لوڪَ لَئي پَئِيَ، جَنِي ڏُوڙِ ڏِئي
اُنِ مَنَ اندر مَحبّت، ءِ ڪا ڳُجهِي ڳالِهہ هُئِي
تہَ هُوند نانگا نِسورا ٿِئا، جي سَا عامَ سُئي
جَني ميَس مُئِي، اُوءِ پيهي تَنِ پَروُڙِئِي.

---

(1) اصل: "لاهِي وِڏاءِ" (2) اصل: "اُوڏا ٿئا ٿئا.... سُڄَنَ ٿا."

بيت

اِيُ جڳ جوڳو جوڳِيـن، جوڳِيَنِ جوڳ سُهَاءِ (1)
جوڳِيان سَنـدي جوڳَ ۾، مَدُ مَنجھِ-هيـن ماءِ
هُئي مون ڪي هاءِ، جو آءُ جوڳ نہ سِڪئو جوڳِيـن.

بيت

سامِي هِلـئـا سبُحانَ ڏُونـهُ، پـنـڌ لَڏائُون پَرڪّ
ڪا جا پيئي سُڌ سَناسيين، تِپن سَپِ ڇڏيائون سنڪّ
پاڻُ پَڪائُون بُڪَ سِيـن، سِيءَ لُوٽـائـون لَـنـڪّ (2)
سي سامِيَڙا سُپڪَ، پَسو ڳالِهيون ڪندا ڳُجِهيُون.

بيت

مَنُ مارِئاون بُڪَ سِين، تَنُ سُڪايائُون سِيءَ
سُڪ نہ سُتا ڪَڏِهين تَنِ جوڳِينِ سَندا جِيءَ
پَسو پُر سناسيين، اُن آديسين جي ايءَ
تيلاه...(+)

بيت

....
(✱)...
پِريَ گَڏجي سَارَ، ويـنَ سَپِ وُجودَ جِي.

---

(1) اصل: اي جُڳ جوڳو- اِلخ. (2) اصل. سيءِ لوٽاءُ لنِڪّ.

(+)-(✱) اصل ورق جنهن جو پهريون لفظ "تيلاه" هو، سو موجوده قلمي نسخي مان ڦاٽي ويو آهي. يعني تہ (+) (   ) نشاني جي وچ ۾ 47 بيت ڪٽل آهن ۽ بيت (82) جي آخري سِٽ ڪانهي تہ ٻئي (130) جي فقط آخري سٽ سلامت آهي.

بيت

نہ گِدا، نہ گَبَري نہ ڪو هَٿِهن ڪَمُ
آديسين جِي اَهَمُ، پيهِي پَروڙِج ڳالهڙي.

بيت

نہ گِدا، نہ گبرِي، نڪو ڏورين ڏيہ
آديسين جي ايہ، پَرِ پَروجهَڻِ ڏاکَڙِي.

بيت

نہ گدا، نہ گبري، نَڪِين سُڪِ سُمَهِنَ
اُنِ الله آديسينِ، اچي رَهئو روح ۾.

بيت

نہ گِدا، نہ گبري، نَڪِين پَٽِ پَنَنِ
پَرِ ۾ تا پَچِنَ، اُوءِ پِرين لايو اکيين.

بيت

نہ گدا نہ گبري، نَڪا ڪَنِ تَوارَ
سامِيَڙپين سنيارَ، ويئي سَبَ وُجودَ جِي.

بيت

نہ گِدا، نہ گبِري، نہ اَجهو نہ اوطاق
سامِيڙا بيباڪَ، پَسو لوڪَ وِچائين جِنءَ وِئا.

بيت

نہ گدا، نہ گبري، نڪا هِيَ نہ هُوءِ
تَنِ سامِيڙَن سُوءِ، لَٿِي وِچاءِ لوڪَ جِي.

بيت

نہ گدا نہ گبري، نَڪو لاڳاپو سين لوڪَ
ساميڙا چڏي توڪَ، نانگا نِسورا ٿِيا.

بيت

نہ گِدا، نہ گبري، ڪَچ نہَ ڪاڇوٽي
اُوءِ سُڪ نہ سُتا ڪَڏهِين ڪَڍِي لانگوٽي
سي جِهَا آيا دُنِيَ ۾ وئا تِهَا موٽِي
اِيَ ڏاڍي ڪَسوٽِي، وِئا جهاڳي ڪاپڙِي. (1)

بيت

نہ ڪِين هيٺِ، نہَ بيٺِ ڪين، نَڪو ڪَن حرِصَ
ڪَنا ساميَڙين مَ وَرسُ، اِيَ الہ سُهاٽا گهٽو. (2)

بيت

نہ ڪِين هيٺ، نہ بيٺ ڪِين، نَڪِين وَسِينءَ وَهَنِّ
اُنِ اِلہ آديسين، اِڇي رهئو روحَ ۾.

بيت

نہ ڪين هيٺ نہ بيٺ ڪِين، نَڪو ڪَنِ مَرَڪُ
ڪِئو لوڪُ تَرَڪُ، اُوءِ نانگا وَڃن نِڳيا.

بيت

نہ ڪين هيٺ، نہ بيٺ ڪين، نہ ڪي ڪَنِ وِيَس (3)
سامِيَڙين سُويَسَ، وِئا وِسرِي پانهنجا.

(1) اصل جَا ڪي ڪاپڙي (2) اصل ڪنا سامِيَري (3) اصل نڪو ڪن ويسُ.

بيت

نہ ڪِين هيت، نہ بيت ڪين، نڪو مڱ نہ وڱ (1)
سا ميڙين اڳ، مُور نہ ڏِکيو ڪَڏهِين (2)

بيت

نہ ڪِين هيت، نہ بيت ڪين، نڪو لاڳاپوسين لوڪَ
سامِيَڙين توڪَ، سَڀَ دنيَوِي ڇڏئا.

بيت

نہ ڪين هيت، نہ بيت ڪين، نہ ڪِنہ تَنَ جي تاتِ
سامِيَڙا پِرياتِ، پَسو پَراهِنَبا ڪاپَڙِي.

بيت

نَہ ڪِين هيت، نَہ بيت ڪين، نَڪو سَڱ نہ وڱ (3)
راوَلَنِ رڱ، انَدَرِ تئو الہ جو (4)

بيت

نہ ڪِين هيت نہ بيتِ ڪين، نڪو ڪَمُ ڪاڄُ (5)
سَامِيڙَنِ ساڄُ، سَڀُ دُنيوِي ڇَڏئو.

بيت

نہ ڪِين هيت، نَہ بيت ڪِين، نَڪِين جِينءَ نہ تِينءَ (6)
سامِيڙن سِينءَ، لوڪان لِڪِي جِينءَ وِئا. (7)

---

(1) اصل: سَنگ نہ وَنگ (2) اصل. انگ. (3)اصل. سنگا نونگ. (4) اصل. رنگ. (5) اصل. نکو کو کم نکاج. (6)اصل: نکِ جَن نتِن. (7)اصل. سامِيڙَن سِي.

بيت

نہ ڪِين ھيت، نہ بيت ڪِين، نڪا وائي واتِ
سامِيڙَنِ تاتِ، لتي سَيئِي لوڪَ جي.

بيت

نہ ڪين هِيت نہ بيت ڪِين، نَڪا ڪَنِ راحَتُ
سامِيڙَنِ ساعتَ، ويئِي سَبَ وِرونهَ سين.

بيت

نہ ڪين هيت، نہ بيت ڪين، نڪا راحتَ پُڄَنِ
جي ساَمِيَڙا سُڄَنِ، تَنِ ري اِلهِ ناه ڪين.

بيت

نہ ڪين هيت ، نہ بيت ڪين، نڪا ڪن ڪا هَتَ
سامِيڙين عادت، سدا اوڙڪ اِلهَ جي

بيت

نہ ڪِين هيتِ، نہ بيت ڪِين، نڪِين ڳالهائينِ
ڪِنه جِنه مِنه آهِينِ، سا پَرِ پَروجهَڻ ڏاڪڙي.

بيت

هَتَ جِنِ جا (ٽامڙا)، ڇَاڳَڙَ جَني واتَ (1)
ماري ڪِئا ماتَ، جِي پانهنِجا جو ڳيين

بيت

هَتَ جَنِ جا ٽامَڙا پَتَرُ جي يُون
ڪِئَن پُڄنديِنءَ تُون، ماءِ تَن سين جوڳيين.

---

(1) اصل. "هَتَ جَنِجا ڇا ڪَرجَن وات"، هيٺين بيتن ۾ پڻ "هتَ جَن جا- الخ."

بيت

هَٽ جَنِ جا ٽامڙا، هِنيان جَن جا هُوءِ
اوءِ اُيا اِلہ سُوءِ، ٻِئي ڏونہ اکيون نہ ڪَٽِي.

بيت

هَٽ جَنِ جا ٽامڙا، مَنَ جَنِي جا ماتِ
اُوءِ ساميڙا راتِ، پِريَ گَڏجي آئِيا.

بيت

هَٽ جَنِ جا ٽامڙا، سُونہَ جَن جِي سَهَمُ
سي سامِيڙا ڪَمُ، لاَهي چُرِئا لوڪَ سين

بيت

جِيجان جوڳِيَڙنِ جو، مون جو ڏٺو حالُ
تئَن ماءَ تو جو مالُ، نہ ڦِپرِيندو اُنِ کي. (1)

بيت

جيجان جوڳِيَڙَنِ جِي، مون جا ڏِٺي يَتّ
تئَن ماءَ تنهنجي مَتّ، نہ ڦيرِيندي اُنِ کي.

بيت

جيجان جوڳِيڙنِ جو، مون جو ڏٺو پُورُ
تئَن ماءَ تُنهنجو سُورُ، نہ ڦپريندو اُن کي.

(1) اصل: تِن ماءَ توجو مال.

قسم سَتئون "منجهه پير مرشيدَ جوڳين" جوڙن ۾ جوڙئو متي سوَرهين بَيتَن ※

بيت

اِي هَندَ آهِين هِيڪَڙا، اُوءِ هَلِئو جتِ وَڃِنَ
ڪَني "بابا حاجي رَتَنُ" ديکئو، ڪي "ويروناتِ" وَڃِنَ (1)
ڪَنِي "مارِڪُناتُ" مَنِ ڪِئو، ڪي "اَجيپالَ" پَسَنِ (2)
ڪَنِي بيدَ وِيَاچا جوڳِيين، ڪي پوتِيين پَڙهِنَ
آءُ گهورئو متان تَنِ، جَنِ سَيوِئي چِڏِئو.

بيت

ڪي هَلِئا "هَرمُج" ڏونهَ، ڪي "پُرتڪالَ" پَرَنَ
ڪَنِي ڪوڏُ "ڪنَيات" جو، ڪي مَتي گَنگا گَجَنَ
ڪو وَهِئا "وِنڪوتَ" ڏُونهُ، ڪي "لَڪا" سِرِ لَمَنَ
ڪي "گوئي" گنگَاڏِري، ڪي "گواسِ" وَڃِنَ (3)
ڪَني "آڏَمَرَ" ڪَاپڙيين، ڪي بازارين وِهَنِ
ڪَن ڏارِئا ڏنب ڪِتنَرا ڪي واسِليين وِندُرنَ (4)
آءُ گهورئو متان تَنِ، جي پيهِي وِئا پاڻَ ۾.

بيت

※ هن قلمي نسخي ۾ هن "قسم" هيٺ جملي 14 بيت آهن. (1) اصل ۾ هيءَ سٽ ڪاتب غلطيءَ وچان پهرين بيت جي پهريئن سٽ بعد لکي آهي. (2) اصل: "مارڪنات" (3) اصل: گُواس وجن. (4) اصل: "واصلِ ودرن".

ڪي ڪَهيا "قنوج" ڏي، ڪي "متُرا" پَسنِ (1)
ڪي متي "دڪَنَ" دوڙيا، ڪي "مَلِي وارِ" وَڃنِ (2)
ڪَنِي پنڌ "پَتَنَ" ڏُونهُ، ڪي وِيا "تانِي" نَمَنِ
آءٌ گهورئو متان تَنِ، جَنِ پيهي پاڻُ پَروڙِيو.

بيت

ڪَنِي ديکِي "دئارِڪا"، ڪي "جمَ" جاتُون ڪَنِ
ڪَنِي ڪَسُ لايو "ڪوه مَرِي" ڪِي وِيا، "آمير" پَسَنِ
ڪَنِي "مانسَرَ" مَنِ ڪِئو، ڪي هَلِيا "هِنگلاج" وَڃنِ
آءٌ گهورئو مَتان تَنِ، هَلئا جي هُوءِ ۾.

بيت

ڪَنِي "دڪَنُ" ديکئو، ڪي هَلِئو "هندُ" وَڃنِ
ڪَنِي دَرسَنُ "ڏيروڏَ" جو، ڪي وِيا "بَنارِس" پَسَنِ
ڪَنِي ڪوڏُ ڪَشميرَ جو، ڪي ""ڪابُلِ" ڪَهَنِ
آءٌ گهورئو مَتان تَنِ، جي ڪَهِئا ڪارُونيار ۾.

بيت

ڪَنِي ڏُونهيون دَمَ سِين، ڪي اتئا گَڏِ قِرنِ (3)
ڪَنِي ٻڌا تَنگ "ڏيروتَ مَرْهِي" ڪي پينا پُورَبِ وَڃنِ (4)
ڪي هَلِئا "بَلخ" لَئي ڪاپڙِي، ڪي "بُخارو" پَسَنِ
آءٌ گهورئو مَتان تَنِ، جَنِ پاڻ وڃايو جوڳيِين.

---

(1) اصل: "ڪَهيا ڪَنُور ڏي" (2) اصل: درسن ڏي رُوڏ جو (3) اصل: ڪَڏ قِرنَ (4) اصل: "ڏيروتَ مَري".

بيت

ڪني ڏنڍ ڇتائيا، متي مگهت ٻڌنِ (1)
ڪني پايو چڪر چيلهہ ۾، اندر رهہ رمن (2)
ڪي گامي وٺا گوڙري، ويتا پرساڌ پُڇنِ (3)
آءُ گهورئو متان تن، اِلہ ارڙ ڪئو ڪا پڙيين.

بيت

ڪنِي مُرليون هٿَنِ ۾، ڪِي پايو زنگہَ نَچَنِ (4)
ڪَنِي وِيرَ وَس ڪِئا، ڪِي مَساري وَڃِنِ (5)
ڪي پڙهئو پاڙهيتا پاڻَ ۾، نَظَرَ ماڙهوئين مَتِنِ (6)
آءُ گهور(ئو) متان تَنِ، جَنِ ڪِئو حاصِلُ حَقُ [ڪا پڙيين]

بيت

ڪي وِلُهئين وِهو سَناسِي، اڪيين اوجاڳو ڪَنِ (7)
ڪَنِي دَمَ وارئو جوڳيين، ويتا منجهہ ڏِينہُ پَڇَنِ
ڪي ويراڳي وَرِي ڇُرئا، وِيتا بُڪون ڪَڍَنِ
آءُ گهورئو متان تَنِ، جَنِ پيهِي سجاتو سُبحانُ ڪاپڙيين.

بيت

ڪَنِي مَتي ڇَٽَ مَنڍِئا، ڪِي مورڇَل وارِينِ
ڪي پايو دونهِيونُ اُتَرساهُيُون، ويتا پاڻَ پَچائينِ
ڪَنِي پاتا ڪُنِرَ ڪا پڙيين، ڪِي بسمِي لائينِ
ڪي پِهو گُفائين گوسايا، پاڻُ نِنهين ساڙِينِ
آديسي اُوءِ آهِين، جَنِ پيهِي سُبحانُ پَروُڙِئو.

---

(1) اصل: "ڏنڍر ڇتائيا" (2) اصل: پاپُو چَڪَر. (3) اصل: "ڪي ڪَامِي وٺا ڪُوڇَري ويتا برسات پڇن." (4) اصل: ائين. (5) اصل: ائين. (6) اصل: "ڪي پَرِؤُ پانيَتا پانَ مِي نظِر ماُروءِ....؟" (7) اصل: ڪي وِلوئي وِهو

بيت

ساميڙا! سُبحانُ جي ٽَان ڪا سُڌِ سَڌاءِ
ڪِئَن صانعُ، ڪِئَن صِفتُون، ڪيهي جوڙِ جُڳاءِ
ڪيهِي پَرِ پَسَڻُ پانشَاهُ، ڪِئَن مَنجهہ مَحبَتَ ماءِ (1)
اُوءِ سناسِي ڪِهَڙِي ساءِ، پَچَنِ لئي پِريَ جي.

بيت

ڪري پَچارون پِري جون، وَهِي وئا وِيرَ
جوڳِي هَلئا جُوءِ ڏي، سي ساميڙا سُڌِير
اُنِ اَندر رَهِي اِلہَ جِي ڪا آديسين اُڪِيرَ
پَسو جوڳِيَڙا فَقِيرَ، وَجن نِرتا نِڳَئا ڪاپڙي.

بيت

هَلِي ڪِي حُضُورَ ۾ جاتا جو ڳِيَڙنَ
اُوءِ اڪيون ڪَرئو اِلہ دَرِ، پَرِ ۾ تا پَسَنِ
نہ سِڪَ سناسِين لهي، توڻي وِيروتارَ وَسِنِ
واحدُ وِيراڳِينِ، تِنِ پِرين پاڻهِين گَڏئو.

بيت

پِريَ لئي وچايو ڪاپَڙِين [پَسو] پَرِ اڳيان وَسُ
جَنِي اَندَرِ آتُ اِلہ جو، رِڙهي رَنڊُ تَنِي جي رَسُ
تَانڪين ڏورِ تَنِ ڪي، جانڪِين وَهي وَسُ
اُنِ جوڳِينِ ٿئو جَسُ، وِئا لوڪان لَڪِي ڪاپَڙِي.

---

(1) اصل: پسن پاتشاهہ.

ويندا سي ايمان سين، جي ڪَلمي ڪِن وائي
لا اِلہ الاالله مُحمد رسول الله صلي الله عليه وسلم

اين رساله سندي تصنيف شيخ المشائخ
شاهہ لطف الله قادري ﷫ ڪن اگام.
اين ڪتاب حق و ملک سيد قادرنہ حسيني
وڪاتبه اللهدنه بن ابراهيم
غفرالله جميعا مع المؤمنين وا لمؤمنات
والمسلمين والمسلمات برحمتک يا ارحم الراحمين.

ضميمو

منهاج المعرفت مان سنڌي بيت

(1)

"بيت سنڌي در وصف پيران و مرشدان و ڪيفيت آن"

پُڇئو پَرِ پَيغمبَري، اِنهين رِهَ رمَنِّ (1)
اوُ سُنهَان آهِين سِپرِين، ايهي پارَ پُڇَنِّ (2)
ساتي شريعتَ سِين، مَنجهہ حقيقت هَلِنِّ
سي ثابتُ صَحِي ڏِسنِّ، هي جي پَرِ پريان جي رَسيا.

(2)

"بيت سنڌي در بيان تحريض مريد و متابعت پير"

جيڪِي سُوناُئون سَڦِرو، هيجان مَتِي حالُ (3)
تون مَرُ مهندان تن جي، قِيلُ وجائي قالُ (4)
جِهو پَسَڻَ اُنِ جو، تيهِي مِلڪِ نہ مالُ
سُونہَ سُونهارو سالُ، جو هوئي حُضورِ تَنِ جي.

(3)

"بيت سنڌي در وصف فقراء"

فَقرُ فاقو جَنِ، فَقرُ الفَقر جَنِ تئو (5)
تَنِ ڪي نہ رهيو ڪيترو، وچان وِڄ ويو

(1) اصل: انهم رهَ. (2) اصل: اي پار پچن (3) اصل: "جيڪي سوناءِ سفرو هيجامتي حالَ
(4) اصل: "تَن مرههدار تنجي، قيل و جاي قال." (5) اصل. جن تاو.

”فَلاَهُمر اَلاَ اَنَاَ“ ڏِسِي حَالُ اِهو
پَسي اُنِ ڪِهو، سدا حُضورُ حَقَّ سين.

(4)

”بيت سندي در وصف شريعت“

رَه شريعت هَلِئا، تفڪّر طَرِيق تِئون
حَالَ حَقيقت رسِئا، حَرڪتَ حرِص وِئونِ
لئي لاهُوتي پئا، وَحدتَ وِصَالونِ
سِي پيتا بَقا باغ ۾، فَنا فَرقُ پئونِ
پَسو پنڌُ سَندونِ، اُوءِ وجُودان وَهِي وِئا.

(5)

”بيت سندي در وصف طريق سلوڪ کون آن“

عَجيبا عَجيبَ، ڪَرِ تَمنّا طَرِيقَ
جان ڪَهِي نِهارو ڪَيڙو، پيهِي مَنجهہ عَميقَ (1)
تان پنڌُ پَروئي ناهِ ڪو، اِتِ تِيا حيران حَقيقَ
سندا اِن دقَيقَ، پُجهڻان پَهار تئا. (2)

(6)

”بيت سندي“ ❊

[پَنڌ پَروئي ناه ڪو، جبل] جيڏوبي
اُيون آهن چوٽيون، اهڪيون چاڙهيون اِي

(1) اصل. جا ڪهي نهارو ڪيرو- الخ (2) اصل. ”سدا ان دقيق ڪچرا بهار تئا.“

❊ هن بيت جي پڙهڻي اسان پنهنجي گمان موجب قائم ڪئي آهي. اصل متن جي عبارت هن طرح آهي: ”جي“ دوئي اياء هن جو تي اغي توچار.
حروات نهڪري سَا ڪيران سئي ما مي در محدح دريجو“

ڇيَرِ واتَ تہ هڪڙي، سا ڪِيٽانِ سُئي
متان پئي يَئِي پيرُ مَ ڇڏج پِريَ جو.

(7)

"بيت سندي در پند سالڪان"

اوڏي جا اصلائي، وانءِ تِنہ مَ واتَ
پَسُ پانڌِيڙي پِريَ جي، مُنهَن ۾ مَجرَ ماتَ
وِهي وِڄاءِ مَ ويسِرا، گهورئا گهر ۾ گهاتَ (1)
ڪوڏان ڪاهِ ڪُواتَ، وَهِيَ وِيرُ ونهيو ڪِئو. (2)

(8)

"بيت سندي در وصف طريق و سلوڪ ڪون آن"

سَنئينءَ سالڪ، هَلئا، آواتَ ويهي رَهَنّ (3)
ڪوڏان پسو قطارئا، ڪَرِ پانڌي لئي پريَنّ (4)
اُوءِ هيجان هَلنِ حَقّ ڏونہُ، بِيون ڏِيئي بَنّ
اوري ڪَنّ نہ آسرو، تاٽئو توڙِ وڃنّ
وادِي تِنہ رَهَنِ، جت پِريَ ري ڪِي نہ پَسجي.

(9)

"بيت سندي در وصف ڪلمہءِ لا اِلہ"

پارِ "اِلاّ" جي آئيا، "لا" سِين لَوءِ تئُون
"ڪيَنِ" ڪنيائون پاڻ سين، سچو پهہ پئُونِ (5)

(1) اصل: "وهي وجاء مويسرا اکورا کر مکات" (2) اصل: "وهي وير وهيو کاو" (3) اصل: "هستي سالڪ هليا اوات ويهي وهن" (4) اصل: "کر ڏيس قطار کرياي لي پرين" (5) اصل: "کنياءِ کي بيو"

تِـئـا سـاجـارا سُـبـحـانَ جـا، وِچـا وِچ ويـونِ
اُهـسُ اُنِ پِـئـونِ، پـئـي ڏونـه اڪـيـون نـہ ڪـٽِـي. (6)

(10)

”بيت سندي در وصف ڪلمہءِ الاالله“

”اِلاَ“ اوريـائـيـن چَـڏي، اوءِ ويـا سـي وري
تـئَـا سـيـڪَـڙوُ سُـبـحـانَ جـا پـيـيَـن وکَ پَـري
جِتـي ڪَـونُ نـہ مـڪـان ڪـو، اُوءِ پَـسن تـهـان پـري (2)
وِئـا تِـتِ وَري، جِـتـي خـوفُ نـہ صَـوتُ ڪـو (3)

(11)

”بيت سندي در وصف اسم ذاتي“

چـيـائـون ”الله“ هـادِي جـو حَـقُّ
اُوءِ پـاڻـان ويـا پَـيـڙا، تِـيَـنِ ذاتِ مُـطـلَـقُ
”فَـلاهُـمُ اِلاَ اَنـا“ اِت نـڪـو شُـبّـہ نـہ شَـڪّ
حاصِلُ جَنِـي حَقُّ، سي واصِلُ تـئـا وِصـالَ سِيـن.

(12)

”بيت سندي در وصف ڪلمہ هو“

”هـوءِ“ سِـيـن حَـلّ تـئـا، روحَ ۾ تـيَـنِ رِهـاڻ
اُوءِ نـہ ڪنه مـاڳِ نـہ تَـڪِـيـي، نـہ ڪنه رهن ناڻ
سـي نِـڪُـنـجـان نِـڪُـنـجَ تـئـا پـاتـارون پَـريـاڻ
اُتي منجهئو وَجي پاڻ، عَقلُ عاقلين علمُ عالمِيـن.

---

(1) اصل: ”بيڏوهہ اڪي نڪري.“ (2) اصل: ”اوءِ پسن تهادري“ (3) هن ڪان اڳ صفحي 116 تي هن ساڳي معنيٰ ۾ ”مٽئائون سو ديس، جتي حرف نہ صورت ڪا.“

(13)

"بيت سنڌي در وصف سالڪان"

تان ڪو ڏهو پَهيَڙا سنيهَڙو سندون
ڪئن پانڌِيَڙا پنڌ ۾، ڪِنه پَرِ اُهجاڻون!
ڪِنه پَرِ هَلَنِ حَقّ ڏُونهُ، ڪَنه پَرِ وِصالون!
ڪئن فَنا تئا فِي اللهِ ۾، ڪنه پَرِ مشاهدِون!
ڪهڙو حالُ حقيقت اُن جِي، ڪِهو پنڌُ پَرون!
"لاَيعَلَمُ تاويلَهُ اِلا الله" اونهون اتُ سندون
ڪونه جاڻي مَنجهونِ، آوءِ بُجَهڻان پَهارِ تئا

(14)

"بيت سنڌي در وصف مقامات سالڪان واه"

جِنه پنڌِ نهايَتَ ناهِ ڪا، نہ ڪو اَنت نہ ڇيهُ
سو ڪوڙين ڏسي ڪَنبِئا ڏُوران ڏاڍو ڏيهُ
اُتِ هَلَڻُ حيرَتَ ۾ تِئو چيتان تُون چليهُ
اوري ڪَرِ مَ آسرو وِرچي تون مَ ويهُ
ثابِتُ ٿِي سُبحانَ سين، منجهہ حقيقت پيهُ
تہ سوئِي پَسينِ ڏيهُ، جِه ڪي سڪي سيَڪو

(15)

"بيت سنڌي وصف آثار وحدت باري تعالیٰ جلُ شانہ"

آثارين "اِلاہ" جي، اندرِ ڪئو اُهاء (1)
اُبيتا اُهي عنايت جي پسندي هِي شعاع (2)

(1) اصل: اثاري (اشاري؟) (2)اصل: "اپتيا اهي عنايت جي سدي يه شعا."

تـيـن ڪَـهـيـا ڪـارُو نـيـارَ ڏي، مـتـي وَهَ وهـيـا (1)
سـنـدا تَـنِ تـڪِـيـا، وَجِـي ڪَـنِ ڪُـنَـنِ تـئـا.

(16)

”بيت سندي در وصف صفات اصول باري تعالیٰ“

اُصولِـي صِـفـاتـيـن ”اِلـہ“ جـي، سُـٹِـجـا گـھـٹـا پـار (2)
نـہَ اُوءِ عَـيـن ”ذات“ سـي، نـہ سـي ذاتـيـان ڏارَ
قـديِـمُ قـادِرُ سـيـن تـو، آهـيـنِ اِهـي پـارَ (3)
هـي جـي نِرتـا نُـور نِـبـارَ پـيـتـا سـي پـاڪَ پَـرمـل ۾ (4)

(17)

پُـجـهـي تـئـن اَپـوجـهـہ، جـاڻ وجـائـي پـاهـنـجـو
هـوئـين جـي سَـپـوجـهـہ، تـہ پُـجـهـہ مَ پُـڙي جـيـتـرو.

(18)

”بـيـت سـنـدي در وصـف بـاري تـعـالیٰ“

عَـقـلُ ات اوچـون تـئـو، نـڪـو فـڪـر بـنـڌُ (5)
اِجـتَـهَـادُ جـو مُـجـتَـهَـدَنِ جـو تِـنـه نـہ لَـڌو هَـنـڌُ
عـاجِـزُ اِنِ عُـلُـومُ ڪـئـا، وئـو فـائـقَـن فَـنـدُ
اِيُ حُـڪـمـائـيـن حـاذِقِـيـن تـئـو سَـيِـنِ بـنـدُ (6)
وئـو سـيـڪـو رنـدُ، ري ربّ نـاه ڪِـيـن. (7)

---

(1) اصل: ”متي وه ريها.“ (2) اصل: ”اصولي صفاتي الهجي.“ (3) اصل: ”قديم قادرسي اواهين اهي پار.“ (4) اصل: نرتا. هيءُ بيت بنا عنوان جي ڪتاب جي باب 19 جي وچ ۾ آيل آهي. (5) اصل: ”عقل اذ اوچ تئو نڪر فڪر پند.“ (6) اصل: ”اي حڪماء حاذق تئو سبن بند.“ (7) اصل: ”ري صرب نا هڪ.“

(19)

”بيت سنڌي در صفت باري تعاليٰ“

اولِيَا تئن عالَمَ ۾، جِئَن سُتُونَ منجهہ گَهَرنَّ (1)
تِنه گهر ڪي هيڪَڙي لَڏي سَبِ وَيَنَّ (2)
هوءِ جوڳُو جَنِي جي، هُجي ساڪِنُ سدا تَنِّ (3)
مَحِي سَبَ وَيَنِّ، مٽي ماڳ ڏٽين ڪي. (4)

(20)

عالَم اُيَيڪَ جَنِ جي، هُونِ سلامتَ سي
قادرُ ڪَمالَ قدرت سِين عَطا اُنِ ڏي
هوءِ مَحل ماندَ مَعُونَت قَرار قُوّت تن ڪي (5)
[گهوٽيا تِنه] گَهِرني پُرِحت جهاپا جائيون (6)

---

(1) اصل: ”اوليا تن عالم ۾ جن ستون منج ڪرن“ (2) اصل: ته ڪرڪي هيڪري لدي سب وجن.“ (3) اصل: ”هوجو ڪوجني تنجي هجي ساڪن سدا تن.“ (4) اصل: ”محي سب وجن معي ماڪ در سڪي.“ (5) اصل: ”هوءِ محنماند معونت قرار قوة تن ڪي“ (6) اسان جي پڙهٽي بالڪل گماني آهي. اصل صورتخطي هن طرح آهي: ”ڪرني پرچ تاجا باحاي.“